

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE

SAN FRANCISCO

universalconference.us

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE

Volume 02, Issue 02, 2025 (26-FEBRUARY)

Editor in Chief

Dr. Rajeet Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof. Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology (IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRs, FIAPS, FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

Eshkaraev Sadridin Chorievich - Head of the Department of Medicine and Natural Sciences, Doctor of Philosophy in Chemistry, Associate Professor, Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan.

esadir_74@rambler.ru

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI KREATIV YONDASHUV ASOSIDA INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH

Osiyo xalqaro universiteti “pedagogika va psixologiya” yo‘nalishi magistranti:
Isaqov Sohibjon Xamza o‘g‘li

Annotatsiya: Bo'lajak o'qituvchilarni kreativ ishlab chiqarish asosida innovatsion faoliyatga ishlab chiqish bugungi kunning eng muhim pedagogik talablaridan biridir. Ta'lim yangi texnologiyalar va metodiklar yordamida keng tarqalgan va ta'lim jarayonida qo'shimcha ta'limning xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. kreativ faoliyatni ishlab chiqishda asosiy vosita bo'ladi.

Kalit so‘zlar: Kreativ yondashuvning mohiyati, Innovatsion faoliyatning ahamiyati, Bo‘lajak o‘qituvchilarni kreativ yondashuv asosida tayyorlash, O‘qituvchining ijodiy fikrlashini rivojlantirish, Tajribaviy o‘qitish, Ko‘p o‘lchovli yondashuv

Asosiy qism: Kreativ yondashuv – bu yangi g‘oyalar va yechimlarni ishlab chiqish, mavjud metodlarni takomillashtirish va o‘quv jarayonini samarali tashkil etishda noan‘anaviy fikrlashni qo‘llashdir. O‘qituvchining kreativ yondashuvi ta’lim jarayonida faqat biror bir mavzu yoki darsni o‘qitishda emas, balki o‘quvchilarni o‘qishga qiziqtirish, ularning bilim va ko‘nikmalarini oshirishda ham muhimdir. Kreativ pedagog o‘quv jarayonida yangi metodlarni, texnologiyalarni, pedagogik vositalarni joriy etadi va o‘quvchilarning intellektual va ijodiy rivojlanishini ta’minlaydi.

Innovatsion faoliyat – bu ta’lim tizimida yangi uslublar, metodlar va texnologiyalarni yaratish, joriy etish va rivojlantirish jarayonidir. O‘qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorligi o‘quv jarayonini yangilash, uning samaradorligini oshirishga imkon beradi. Innovatsion faoliyat bo‘yicha tayyorlangan o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchilarning ijodiy va analitik fikrlashini rivojlantiruvchi, yangi g‘oyalar va yechimlarni kirituvchi shaxsga aylanishi kerak.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kreativ yondashuvga tayyorlash uchun bir qator metodik yondashuvlar mavjud. Ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. **O‘qituvchining ijodiy fikrlashini rivojlantirish:** O‘qituvchining ijodiy yondashuvini shakllantirish uchun turli treninglar, seminarlarda ishtirok etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘rganish zarur. Bu orqali o‘qituvchilar o‘z ishlarida yangi metodlarni qo‘llashga o‘rganadilar.

2. **Problematic ta'lim metodlari:** Kreativ fikrlashni rivojlantirishda, o'quvchilarga masalalar va muammolarni yechishga qaratilgan ta'lim usullarini qo'llash muhimdir. Bu, o'quvchilarda o'z-o'zini aniqlash va ijodiy yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini shakllantiradi.
3. **Tajribaviy o'qitish:** O'qituvchilarni tajriba almashishga, innovatsion metodlarni sinab ko'rishga rag'batlantirish kerak. Buning uchun pedagogik eksperimentlar, o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda yangi yondashuvlar yaratish zarur.
4. **Ko'p o'lchovli yondashuv:** Yangi pedagogik texnologiyalar va o'qitish metodlaridan samarali foydalanish uchun ko'p o'lchovli yondashuvni ishlab chiqish muhimdir. Bu o'qituvchiga turli usullarni qo'llash va o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim jarayonini yaratishga imkon beradi.

Xulosa: Bo'lajak o'qituvchilarni kreativ yondashuv asosida innovatsion faoliyatga tayyorlash o'qituvchining kasbiy malakasini oshiradi, shuningdek, o'quvchilarning bilimini yangi va ilg'or metodlar orqali ta'minlash imkonini yaratadi. Bu yondashuv o'quvchilarda ijodiy va analitik fikrlashni rivojlantiradi, o'qituvchilarni esa pedagogik sohada yangiliklar yaratishga undaydi. Shu sababli, o'qituvchilarning kreativlikni rivojlantirish va innovatsion faoliyatga tayyorlash ta'lim tizimining sifatini oshirishga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z i l o l a R a s u l o v a . B o ' l a j a k o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shartsharoitlari // Science and Education. 2021. №10.
2. Leontiev A.N. Psixikani rivojlantirish muammolari. 4-nashr, - M., 1981 yil.
3. Загвязинский В. И., Атаханов Р. Методология и методы психологопедагогического исследования. 7-е изд. М.: Академия, 2012. 3. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога. 3-е изд. М.: Академия, 2010.
4. Самиева Ш., Шодмонова М., Рахматова Г. Инновацион таълим муҳитида бўлажак мутахассислар ижодкорлик ва
5. лойиҳалаш кўникмаларини шакллантиришнинг муҳим йўналишлари: Самиева Шахноз Хикматовна, педагогика фанлари номзоди, Бухоро муҳандислик-технология институти доценти Шодмонова Мижгона Салимовна, Бухоро муҳандислик-технология институти стажёр-тадқиқотчиси Рахматова Гулмира Насилло қизи, Бухоро муҳандислик-технология институти стажёр - тадқиқотчиси //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 1. – С. 154-162.

ПРИНЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Наимов Шохрух Шарофиддинович

Независимый соискатель Ташкентского государственного экономического
университета shnaimov87@gmail.com

Управление государственными финансами представляет собой процесс управления публичными доходами, расходами и государственным долгом. Важнейшей целью управления выступает обеспечение макроэкономической стабильности посредством эффективного распределения финансовых ресурсов между производительной и непроизводительной сферами, между более обеспеченными и малообеспеченными, между центром и периферией и т.п. Эффективное и прозрачное управление общественными финансами выступает базовым условием повышения уровня жизни населения, обеспечения устойчивого экономического роста, содействия инвестиционной активности, поддержания обороноспособности страны, а также достижения иных стратегических целей социально-экономического развития. Процесс управления финансами в Узбекистане регулируется принципами, определенными Бюджетным Кодексом республики, они совпадают с принципами бюджетной системы (рис. 1).

**Рис. 1. Принципы управления государственными финансами в
Узбекистане [1]**

Единство бюджетной системы означает, что формы бюджетной документации и отчётности, бюджетная классификация должны быть едины и предусматривать единый порядок формирования и исполнения доходов и расходов, ведения бюджетного учёта и составления бюджетной отчётности.

В соответствии со вторым из вышеперечисленных принципов, устройство бюджетной системы должно соответствовать административно-территориальному устройству страны.

Сбалансированность и взаимосвязь бюджетов бюджетной системы означает, что объём предусмотренных в бюджетах расходов должен соответствовать суммарному объёму их доходов и источников покрытия дефицита.

Прогнозирование доходов и планирование расходов бюджетов бюджетной системы обуславливает необходимость прогнозирования бюджетов бюджетной системы при их составлении - доходы в соответствии с конкретными их источниками, а расходы - в соответствии с бюджетной классификацией.

Адресность и целевой характер использования средств бюджетов бюджетной системы означает, что средства выделяются конкретным бюджетным организациям и получателям бюджетных средств с использованием их на финансирование определённых целей.

Самостоятельность бюджетов бюджетной системы подразумевает, что бюджеты бюджетной системы являются самостоятельными.

Результативность использования средств бюджетов бюджетной системы означает, что при составлении и исполнении бюджетов бюджетной системы участники бюджетного процесса в рамках предоставленных им полномочий исходят из необходимости достижения результата с использованием определённого объёма средств.

Единство кассы - все доходы бюджетов бюджетной системы зачисляются на Единый казначейский счёт, и оплата их расходов осуществляется с этого счёта.

Под принципом ответственности участников бюджетного процесса подразумевается, что каждый участник бюджетного процесса несёт ответственность за свои действия на каждой стадии бюджетного процесса.

Принцип открытости означает открытость для общества и средств массовой информации процедур рассмотрения и принятия Государственного бюджета и бюджетов государственных целевых фондов.

В соответствии с вышеперечисленными принципами, в Республике Узбекистан как унитарном государстве действует единая двухуровневая бюджетная система, сбалансированность доходов и расходов местных бюджетов закреплена фискальным законодательством [2]. На протяжении последних пяти-шести лет государственный бюджет принимается в форме закона, в котором определяются прогнозные показатели на будущий год и бюджетные ориентиры на следующие два года (среднесрочное бюджетное планирование). В последние годы значительно усилен контроль за использованием бюджетных средств в республике, характеризуя адресность и целевой характер использования средств бюджетов [3]. Принцип результативности использования средств бюджетов подтверждается внедрением в Узбекистане бюджета, ориентированного на результат. Несмотря на то, что Узбекистан не принимает участие в рейтинге по открытости бюджета, проводимые зарубежными экспертами исследования показывают, что республика приступает к осуществлению комплексной программы реформ по укреплению управления государственными финансами и обеспечению прозрачности в бюджетно-налоговой сфере и в этом направлении уже достигнут определенный прогресс [4].

Таким образом, соблюдение принципов управления публичными финансами призвано повысить эффективность деятельности государства в части выполнения своих функций, приводя к экономическому росту, макроэкономической стабильности, росту занятости и уровня жизни населения в целом.

Список использованной литературы

1. Бюджетный кодекс Республики Узбекистан 26.12.2013 (Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2013 г., № 52-I; 2014 г., № 36, ст. 452; 2015 г., № 52, ст. 645; 2016 г., № 52, ст. 597; 2017 г., № 1, ст. 1, № 24, ст. 487) http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=2304140
2. Срождидинова З.Х. Система государственных финансов: реформа управления, направления совершенствования в Республике Узбекистан // Финансовый журнал. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-gosudarstvennyh-finansov-reforma-upravleniya-napravleniya-sovershenstvovaniya-v-respublike-uzbekistan>
3. [Хазраткулова Л.Н.](#) Проблемы сбалансированности государственного бюджета Республики Узбекистан на современном этапе // Проблемы

современной экономики. С-Петербург, № 4 2022. С. 144-148. <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=7471>

4. Хазраткулова Л.Н. Обзор опыта стран СНГ по повышению прозрачности государственного бюджета // Материалы II Международной научно-практической конференции «Современные тренды экономического развития: Россия и мир после пандемии» 25-26 февраля 2021 г. Сибирский институт управления - филиал ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации». Новосибирск, 2021. С. 40-44. <https://tou.edu.kz/arm/storage/files/661f97632b7607.87056396.pdf>

" Methods for Inspiring Interest in Foreign Language Literature Among Students"

KHAYITMURATOVA YULDUZ ISKANDAROVNA

Bachelor student of Rennsance University in Tashkent

yulduzxayitmuratova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning chet tilidagi adabiyotga qiziqishini jalb qilishning turli usullari ko'rib chiqiladi. Unda shaxsiylashtirilgan materiallar bilan tanishish, multimedia resurslaridan foydalanish, interaktiv mashg'ulotlar va til to'siqlarini bartaraf etish orqali talabalarni jalb qilish strategiyalari muhokama qilinadi. Maqolada, shuningdek, ijobiy o'qish muhitini yaratish va adabiyotni madaniy tadqiqotlar bilan tanishtirish muhimligi ta'kidlangan. Ushbu usullardan foydalangan holda o'qituvchilar chet tilidagi adabiyotni chuqurroq anglashga hissa qo'shishi va o'quvchilarni matnlar bilan yanada samarali ishlashga undashi mumkin, shu bilan ularning til ko'nikmalarini va madaniyatni tushunishni yaxshilaydi.

Kalit so'zlar: Chet tilidagi adabiyot, talabalarni jalb qilish, multimedia resurslari, til to'siqlari, madaniyatni o'rganish, interaktiv o'rganish, adabiyotni o'rganish, tilni o'zlashtirish.

Аннотация: В этой статье рассматриваются различные методы привлечения интереса студентов к литературе на иностранном языке. В ней обсуждаются стратегии привлечения студентов посредством персонализированного ознакомления с материалом, использования мультимедийных ресурсов, интерактивных занятий и преодоления языковых барьеров. В статье также подчеркивается важность создания позитивной читательской среды и приобщения литературы к культурным исследованиям. Используя эти методы, преподаватели могут способствовать более глубокому восприятию литературы на иностранном языке и мотивировать учащихся более эффективно работать с текстами, тем самым улучшая как их языковые навыки, так и понимание культуры.

Ключевые слова: Литература на иностранном языке, вовлечение студентов, мультимедийные ресурсы, языковые барьеры, изучение культуры, интерактивное обучение, изучение литературы, овладение языком.

Abstract: This article explores various methods for inspiring interest in foreign language literature among students. It discusses strategies for engaging students through personalized connections to the material, the use of multimedia resources,

interactive activities, and breaking down language barriers. The article also emphasizes the importance of creating a positive reading environment and connecting literature to cultural exploration. By employing these methods, educators can foster a deeper appreciation for foreign language literature and motivate students to engage more effectively with texts, thereby enhancing both their language skills and cultural understanding.

Keywords: Foreign language literature, student engagement, multimedia resources, language barriers, cultural exploration, interactive learning, literature appreciation, language acquisition.

Foreign language literature offers students a rich opportunity to immerse themselves in a new culture, understand diverse perspectives, and develop language skills in a meaningful context. However, motivating students to engage with texts in a foreign language can be challenging, especially when faced with linguistic and cultural differences. The key to overcoming this challenge lies in adopting innovative teaching methods that spark curiosity, foster active participation, and create an enjoyable learning environment. This article examines effective strategies for inspiring interest in foreign language literature among students, focusing on techniques that make literature both accessible and engaging.

The process of fostering interest in foreign language literature among students is a complex and multifaceted challenge that requires a nuanced approach. There are several methods and strategies that can be employed by educators to encourage engagement with foreign language texts, which not only enhance students' linguistic skills but also enrich their cultural understanding. This section outlines key approaches to inspire interest in foreign language literature. One of the most effective methods to inspire interest in foreign language literature is to choose texts that resonate with students' personal interests, experiences, and contemporary issues. By connecting literature to themes such as identity, relationships, or global challenges, teachers can ensure that students find the material relevant and engaging. For instance, books that explore themes like migration, social justice, or personal development can capture the attention of young readers, especially when they see reflections of their own lives or societal issues within the text. When students feel a personal connection to the material, they are more likely to engage with it deeply and develop a genuine interest in exploring further.

The use of multimedia resources, including films, audiobooks, podcasts, and digital platforms, offers a powerful means of enhancing students' interaction with foreign language literature. These resources not only complement the written word but also cater to diverse learning styles, making the learning process more dynamic and engaging. Films and documentaries, for instance, can provide students with a visual and auditory interpretation of the text, helping them better understand the cultural, historical, and emotional contexts behind the written work. Audiobooks can support language comprehension, particularly in terms of pronunciation and intonation, while podcasts or online literary discussions encourage critical thinking and peer engagement. By incorporating these tools, teachers can create an immersive learning experience that enhances both language proficiency and literary appreciation. Engaging students in interactive and collaborative activities can significantly deepen their connection with foreign language literature. Role-playing, debates, group discussions, and dramatization of key scenes from the literature can create opportunities for students to explore the text actively. For instance, in a classroom discussion, students might take on the role of different characters and engage in debates about their motivations or actions. This type of active engagement encourages deeper analysis and encourages students to think critically about the text. Additionally, group activities provide students with the opportunity to share insights, perspectives, and interpretations, fostering a sense of community and shared learning. Collaborative exercises like these can also promote students' speaking and listening skills in the foreign language. Foreign language literature can often present students with challenging linguistic features, including unfamiliar vocabulary, complex syntax, and cultural nuances. Teachers can break down these barriers by providing scaffolding strategies that gradually build students' confidence and understanding. Pre-reading activities, such as vocabulary previews and context-setting discussions, can help familiarize students with key terms and concepts before they begin reading. During reading, teachers can guide students through difficult passages, offering explanations, translations, or alternative interpretations of the text. Post-reading activities, such as comprehension exercises or group discussions, can help reinforce students' understanding of the material. By adopting these scaffolding techniques, teachers make literature more accessible and ensure that language barriers do not hinder students' engagement with the text.

Creating a positive and supportive environment in which students feel comfortable exploring foreign language literature is critical to fostering interest. When students feel encouraged to take risks, make mistakes, and express their ideas freely, they are more

likely to engage actively with the material. This requires a classroom atmosphere where students are not only motivated by the content but also feel safe and supported in their learning process. Teachers can help build this environment by offering constructive feedback, encouraging a growth mindset, and creating a space for open dialogue and self-expression. A classroom that fosters collaboration and mutual respect will encourage students to embrace literature as a tool for exploration and discovery, rather than seeing it as a challenge to be overcome.

Conclusion

Inspiring interest in foreign language literature among students requires a holistic and adaptable approach. By carefully selecting texts that resonate with students' interests, utilizing multimedia resources, and fostering interactive, collaborative classroom environments, educators can encourage deeper engagement with literature. Addressing language barriers, creating a supportive learning atmosphere, and connecting literature to cultural exploration also play vital roles in this process. Furthermore, by celebrating the diversity of literary genres and focusing on author studies, teachers can appeal to a wide range of student preferences, ensuring that all learners find something compelling in foreign language texts. Ultimately, the goal is to create a dynamic learning experience where literature becomes not only a tool for language acquisition but also a means of exploring new perspectives, cultures, and ideas. Through these strategies, students can develop a lifelong love for reading and language learning, fostering both intellectual and emotional growth.

References

- 1) Kramsch, C. (1993). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford University Press.
- 2) Hinkel, E. (2005). *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Lawrence Erlbaum Associates.
- 3) Cartelli, A., & Gagliardi, F. (2010). The Role of Technology in Education: New Approaches for Language Learning. *Educational Media International*, 47(1), 15-26.
- 4) Beers, K. (2003). *When Kids Can't Read: What Teachers Can Do*. Heinemann.
- 5) Lankshear, C., & Knobel, M. (2003). *New Literacies: Changing Knowledge and Classroom Learning*. Open University Press.
- 6) Hall, A. (2007). *Critical Thinking and Learning: A Literature Review*. Cambridge University Press.

HOW TO IMPROVE STUDENTS' READING COMPREHENSION THROUGH MATCHING HEADINGS IN THE CEFR TEST

Esirgapov Muhiddin Nizomiddinovich

Samarqand davlat chet tillar instituti Payariq Xorijiy tillar fakulteti "Umumiy fanlar"
kafedrası mudiri muhiddinnizomiddinovich@gmail.com

Abduxakimova Umidaxon Xomitjon qizi SamSIFL Student

Yuldosheva Kamola Bakhron qizi SamSIFL Student

Ravshanova Marjona Jumaniyoz qizi SamSIFL Student

Mirzayeva Diyora Azamatovna SamSIFL Student

Annotation: CEFR Multilevel English exam includes various types of questions to assess students' cognitive skills. One of them is Matching Headings, it is to say that choosing an appropriate title for the paragraph. This kind of questions demand to understand the given text deeply, realize the original meaning thoroughly as well as conclude at a one point in a relatively short time span. This article explores the CEFR Multilevel English Test focusing on the MATCHING HEADING questions and help learners how to deal these ones appropriately and productively.

Key words; English Multilevel exam, importance of Matching Heading questions, understanding problems, methods to tackle.

Annotatsiya: CEFR ko'p bosqichli ingliz tili imtihoni talabalarning kognitiv qobiliyatlarini baholash uchun turli xil savollarni o'z ichiga oladi. Ulardan biri mos keladigan sarlavhalar bo'lib, bu paragraf uchun mos sarlavha tanlashdir. Bunday savollar berilgan matnni chuqur tushunishni, asl ma'nosini chuqur anglashni hamda nisbatan qisqa vaqt ichida bir nuqtada xulosa qilishni talab qiladi. Ushbu maqola MATCHING HEADING savollariga qaratilgan CEFR Multi Level English Testini o'rganadi va o'quvchilarga bu savollarni to'g'ri va samarali hal qilishda yordam beradi.

Kalit so'zlar; Ingliz tilidan ko'p darajali imtihon, mos keladigan sarlavha savollarining ahamiyati, muammolarni tushunish, hal qilish usullari.

Аннотация: Экзамен CEFR Multilevel English включает в себя различные типы вопросов для оценки когнитивных навыков студентов. Один из них — это вопросы Matching Headings, то есть выбор подходящего заголовка для абзаца. Этот тип вопросов требует глубокого понимания данного текста, полного понимания исходного смысла, а также заключения в одной точке за относительно короткий промежуток времени. В этой статье рассматривается тест CEFR Multilevel English, фокусирующийся на вопросах MATCHING HEADING

и помогающий учащимся решать их правильно и продуктивно. **Ключевые слова;** экзамен English Multilevel, важность вопросов Matching Heading, проблемы понимания, методы решения.

INTRODUCTION

1.1 The CEFR [Common European Framework of Reference for Languages] test is an internationally recognized system for assessing language proficiency levels, offering several advantages for students and language learners. These days, the number of applicants who apply for Multilevel exam has been rising day by day because of its affordable price and comfortability. People can get different degrees according to their knowledge level as well as may apply for universities or works with B2 level. It emerges much more convenience and easiness for people. The CEFR test evaluates students from A1 to C2 levels, providing a precise measurement of their language skills. This helps learners identify their current level and plan their future language learning process effectively.

1.2 Matching Heading questions persuade candidates to think critically, quickly and correctly. Because there are more options than paragraphs which have almost the same meaning with the correct answer, by means of these questions examiners check students' logical thinking, English understanding and how they work with this type of matters.

1.3 Questions help students identify and grasp the main ideas of the text, encouraging them to go beyond superficial reading to gain a deeper understanding. Analytical questions enhance students' logical thinking skills, helping them identify cause-and-effect relationships, distinguish primary and secondary information, and evaluate the structure of the text. Answering questions teaches to approach the text critically, enabling them to evaluate its content and form their own opinions about the author's ideas and arguments.

Challenges Candidates Face in Solving Matching Headings Questions

1. General challenges.

1. *Focusing too much on details.* Some candidates try to read every word in the paragraph, which wastes valuable time.
2. *Misunderstanding keywords.* They fail to recognize synonyms or contextual meanings, leading to incorrect answers.
3. *Inability to identify the main idea.* Candidates struggle to grasp the overall theme of the paragraph, causing confusion.

4. *Difficulty with similar headings.* When headings are similar, it becomes harder to select the most accurate one.
5. *Poor time management.* Matching Headings questions can take up a lot of time if approached ineffectively.

Here some effective tips for solving matching heading tasks;

Skim the text first

Skimming is one of the tools you have to use to read more in less time. It is strategic, selective method which test-takers quickly read through the text to get a general understanding of the main idea and focus on the overall meaning of the paragraph rather than specific details. Skimming may present problems if not done intentionally. It is not simply flipping through a text quickly or paying half attention to it. When skimming, be deliberate and intentional with what you choose to read, and make sure that you are focused. Skimming is not a lazy way out or a half-hearted attempt at reading. Make sure that you use it carefully and strategically and are able to walk away with the main ideas of the text.

Watch for signal words and phrases that indicate an author's direction. Things to focus on while skimming;

Introduction and conclusion

Chapter/section summaries

First and last sentences

Titles, subtitles, and headings

Bold words

Italics

Charts, graphs, or pictures

End of chapter review questions

These indicators help to candidates to save their times and find the best headings for the paragraphs.

Scanning

Scanning a text means looking through it quickly to find specific information. Scanning is commonly used in everyday life, for example when looking up a word in a dictionary or finding your friend's name in the contacts directory of your phone. Scanning and another quick reading skill, **skimming**, are often confused, though they are quite different. While skimming is concerned with finding *general information* namely the main ideas, scanning involves looking for *specific information*.

Before you start scanning for information, you should try to understand how the text is arranged. This will help you to locate the information more quickly. For example, when

scanning for a word in a dictionary or friend's name in your contact list, you already know that the information is arranged alphabetically. This means you can go more quickly to the part you want, without having to look through everything. For this reason, skimming can be a useful skill to use in combination with scanning, to give you a general idea of the text structure. Section headings, if there are any, can be especially useful. When scanning, you will be looking for key words or phrases. These will be especially easy to find if they are names, because they will begin with a capital letter, or numbers/dates. Once you have decided on the area of the text to scan, you should run your eyes down the page, to take in as much of the text as possible. This approach makes scanning seem much more random than other speed reading skills such as skimming and surveying. It is also a good idea to use your finger as you move down [or back up] the page, to focus your attention and keep track of where you are.

Keywords Matching

Keywords matching is an effective method to solve **Matching Headings** questions in the Reading section. It helps you to identify the connection between the heading and the paragraph by focusing on key words and phrases. Here's a detailed explanation of this method;

1. What are Keywords

Keywords are;

- **Nouns, verbs, adjectives;** Words that convey the main idea
- **Numbers, dates, names, places;** specific details in the text
- Synonyms or variations of a word are often used as well.

Example;

Heading; *The impact of technology on education*

Keywords; *technology, impact, education.*

2. Steps for Keywords Matching

Step 1. Read and analyze the headings.

- Identify the main keywords in each heading.
- Think of possible synonyms. For example;

impact = effect

technology = digital tools, devices.

Step 2. Scan the text.

- Search the text for the keywords or their synonyms.
- Keywords are often found at the beginning or the end of a paragraph.

Step 3. Analyze the context.

- Once you locate the keywords, read the sentences around them.

- Ensure that the meaning of the paragraph matches the heading.

3. Tips for Identifying Keywords

1. Focus on synonyms

- In text and headings, synonyms are often used instead of exact words.
- Example; *Global warming* in the heading might be written as climate change in the text.

2. Pay attention to specific sentences

- Keywords are frequently found in the topic sentence or concluding sentence of a paragraph.

3. Avoid generic words

- Focus on words that highlight the main idea rather than filler words.

Example Practice

Heading:

The importance of physical activity for children.

Keywords; physical activity, children, importance/

Text; [Paragraph]

Engaging in sports helps children develop physically and mentally. Regular exercises, such as running, swimming, or team sports, contribute to their overall health and well-being.

- Keywords in the text match with the heading; *physical activity* = sports, regular exercises, *children* = children, *importance* = health and well-being.

The heading matches the paragraph.

4. Mistakes to avoid

1. **Do not rely solely on keywords;** Sometimes the keywords match, but the context does not. Always analyze the meaning.

2. **Focus on relevance, not similarity;** Ensure that the heading and the paragraph are directly related in meaning, not just in words.

4. Elimination

This method helps you focus only on relevant headings, saves time with removing unrelated headings, you narrow down your options quickly and improves accuracy by minimizing the chances of selecting distractor heading. Let's do it together;

Technology has revolutionized communication, making it faster and more accessible. Innovations such as video calls and instant messaging have replaced traditional methods like letters. These advancements have connected people worldwide and changed how we interact.

Headings;

1. The role of technology in education.
2. The evolution of global communication
3. The negative impacts of modern technology
4. Traditional communication methods

Eliminating process

Heading 1; mentions education, which is not discussed in the paragraph. ELIMINATE
Heading 3; talks about negative impacts, but the paragraph emphasizes positive changes. ELIMINATE

Heading 4; Focuses on traditional traditional communication, but the paragraph mainly discusses innovations. ELIMINATE

Heading 2; matches the paragraph's main idea about how communication has evolved globally. CORRECT ANSWER

By practicing this method, you can solve Matching Heading questions with greater confidence and efficiency.

5. Contextual Understanding

Contextual understanding refers to the ability to comprehend and interpret information in relation to the surrounding environment or situation, enabling meaningful interpretation beyond just the literal words or data presented. This skill is fundamental for effective communication, as it allows individuals to grasp nuances, social cues, and implied meanings, thereby facilitating better interpersonal relationships and decision-making. By improving contextual understanding, students can enhance their critical thinking and analytical skills which are really in demand in Reading section. While working with Matching Headings you should be careful with the method you use, because as you know, time is limited and candidates ought to utilize only productive methods. Contextual Understanding encourages distinguish main ideas from supporting details, ensures the heading reflects the central idea, not minor details. It enhances logical flow; understand how the paragraph fits into the overall structure of the passage.

6. Analytical Thinking

1. **Identify the main idea**; analyze why the information is presented in the paragraph. Focus on understanding the core message rather than specific details.
2. **Examine Connections**; Study how the information in the paragraph relates to the overall passage. This helps in determining the heading that best represents the content.
3. **Compare and Contrast Options**; Carefully evaluate each heading option and decide which one aligns most closely with the main idea of the paragraph.

Paragraph

Many people believe that multitasking improves productivity, but research suggests otherwise. Studies show that switching between tasks can lead to a loss of focus and lower efficiency. Instead, focusing on one task at a time allows individuals to achieve better results. This method, often referred to as „single-tasking‘‘, has been proven to enhance concentration and overall performance.

Heading Options;

- 1. Benefits of multitasking**
- 2. Why multitasking reduces productivity**
- 3. Tips for improving focus**
- 4. Single-tasking vs Multitasking**

Analytical Thinking in Action;

- 1. Identify the main idea**

- The paragraph discusses how the multitasking is not productive and emphasizes the benefits of single-tasking.

- 2. Examine connections**

- The research presented focus on the disadvantages of multitasking and highlights single-tasking as a better alternative.

- 3. Compare and contrast options**

Option 1. Mentions the benefits of multitasking, but the paragraph discusses its disadvantages.

Option 3. Mentions tips for focus, but the paragraph does not provide actionable tips – it explains research findings.

Option 4 seems relevant but is not the core focus; it only mentions single-tasking in the conclusions.

Option 2 is the best fit, as the paragraph primarily discusses why multitasking reduces productivity.

Correct Heading is second one. „ Why Multitasking reduces productivity‘‘

Reading sections demand us to be intelligent, for improving our reading comprehension we have to read thought-provoking books, solve puzzles and brain teasers, practice debating and reasoning, take online courses like Udemy, Khan Academy or Coursera, write an analyze to topics, learn programming and math deeply, engage in strategic games like chess, strategy-based video games encourage planning and logical reasoning and of course, challenge assumptions. Practice asking WHY and WHAT IF to deepen your understanding. While doing these and above tips you can

develop your outlook, horizon as well as critical thinking and as a result you have a potential perception to the reading task.

REFERENCES

1. Emily Johnson ,, Advanced Reading Skills for CEFR C1'' , pp. 102-110, Academic Publications 2020.
2. John Smith ,, English Reading Exercises for B2-C1 Levels'', pp. 78-85, Language learning press 2019
3. Michael Brown ,, Reading Comprehension Strategies for CEFR Levels B1-B2 '' , pp. 65-72, Educational resources Ltd. 2018
4. Simone Braverman ,, IELTS Reading Practice Tests and Answers '' , pp. 22-28, IELTS-Blog 2017
5. Rachel Mitchell ,, IELTS Reading Strategies; The Ultimate Guide with Tips and Tricks on how to get a Target Band Score of 8.0+ in 10 Minutes a Day '' , pp. 45-50, Independently Published 2017
6. IELTS Material Publishing ,, IELTS Reading Actual Tests [January – April] with answers '' , pp. 15-21, IELTS Material 2021

**Badiiy adabiyot vositasida nutqida nuqsoni bolgan maktabgacha yoshdagi
bolalarda dialogik nutq shakllarni shakllantirishning ilmiy nazariy asoslari**

Umarova Muhayyo Abdusattor qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy adabiyot vositasida nutqida nuqsoni bolgan maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutq shakllarni shakllantirishning ilmiy nazariy asoslari tahlili berilgan. Mazkur maqolada badiiy adabiyot vositasida nutqida nuqsoni bolgan maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutq shakllarni shakllantirish mazmuni yoritiladi.

Tayanch soʻzlar: eshitishda nuqsoni boʻlgan bolalar, ilmiy nazariy asoslar, badiiy adabiyot, fonetik, leksik, grammatik qonuniyatlar, maktabgacha yoshdagi bolalar, dialogik nutq,

Bolalar nutqi, xususan, lugʻat zaxirasini rivojlantirish maktabgacha tarbiya va oʻqitishning yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Inson til boyliklarini egallab borgani sari umri davomida oʻz nutqini ham shakllantirib boradi. Har bir davr uning nutqiy rivojlanishiga muayyan yangiliklarni kiritib boradi. Nutqni egallashning muhim pogʻonalari bolaning maktabgacha boʻlgan davriga toʻgʻri keladi.

Nutq kishilarning tugʻma qobiliyati boʻlmay, bolalar oʻsib, rivojlangan sayin nutq ham asta-sekin shakllanib, mukammallashib boradi. Bolalar nutqining maromida boʻlishi uchun bosh miya poʻstidagi nutq markazi toʻliq rivojlangan boʻlishi, ularning eshitish, koʻrish, taʼm bilish, hid bilish, teri sezgisi ham yetarli darajada rivojlangan boʻlishi lozim. Chunki sezgi aʼzolari atrof-muhit bilan uzviy bogʻlangan boʻladi. Agar bola yangi taassurotlar olib turmasa, harakatlari va nutqi uchun sharoit yaratib berilmasa, uning jismoniy va ruhiy rivojlanishi tormozlanadi.

Sogʻlom bola ilk yosh davrida ehtiyojini guvranish, gʻudurlash kabi nutqning sodda koʻrinishi, bir yoshlariga kelib esa dastlabki soʻzlar orqali qondiradi. Uning nutqi avvalo atrofidagi kattalarning nutqiga taqlid qilish asosida rivojlanadi. Bola dastlab oʻz hohish va fikrlarini aniq grammatik tizimdan mustasno boʻlgan alohida soʻzlar yordamida ifoda etsa, 2 yoshlarga yaqin nutqi til tizimi hamda uning qonuniyatlariga asoslangan holda tarkib topa boshlaydi. U til tarkibiga oid hech qanday qonun-qoidalarni bilmasa-da, soʻzlarni hech bir xatosiz turlaydi, tuslaydi, soʻz birikmalarini tuza oladi, hatto-ki, soʻz birikmalari qonunlariga mos ravishda mutlaqo yangi soʻzlarni tuza oladi. Nutq, dastlab ijtimoiy hodisa, muloqot vositasi sifatida yuzaga kelgan

bo'lsa, asta-sekin atrof olamni anglash, faoliyatni rejalashtirish vositasiga aylana boradi [3. -148.b.]. Bola ulg'aygan sari murakkab bo'lgan til birliklarini egallaydi: lug'atni, frazeologik birikmalarni o'zlashtiradi, so'z tuzilishi, so'z o'zgarishi va so'z birikmasi, shuningdek, turli-tuman sintaktik birliklar qonuniyatlarini egallab boradi. Tilning ushbu vositalaridan u murakkablashib borayotgan bilimlarini o'zgalarga yetkazish, faoliyati jarayonida atrofni o'rab turgan insonlar bilan muloqotga kirishish uchun foydalanadi.

Nutqni tushunish, bola hali so'zlamasdan avval sodir bo'lib, o'z rivojlanishida turli bosqichlar – hajmiga ko'ra o'sib borish va sifat jihatdan o'zgara boruvchi jarayonlarni bosib o'tadi. Nutqni tushunish deb ataluvchi jarayon tovush signaliga nisbatan reaksiya berish emas, balki uning ma'nosiga bo'lgan munosabatni bildiradi [4. -117.b.]. 2-3 yoshdagi bolaning faol nutqi uning tajribasidan kelib chiquvchi va muloqot doirasidagi lug'at - nutqdan iborat bo'lsa-da, nafaol nutqi nafaqat undovchi (topshiriqli) nutqni idrok etishni, balki atrof olamni idrok etish vositasi bo'lgan hikoya-nutqni ham tushunish imkonini beradi. 2 yoshga kirgan bolaning faol lug'at zaxirasi 250-300 so'zni tashkil etadi. Bu davrda bolaning ma'noli nutqi ham rivojlanib boradi. U fikrlarini bir necha so'zlardan iborat bo'lgan sodda gap orqali yetkazishga erishadi. 3 yoshga kirgan bola faol lug'atining tarkibi 800-1000 nafarso'zni tashkil etsa, 4 yoshga kirganida – 1500-2000 ta, 5 yoshga yetganida esa 2500-3000 nafarso'zni tashkil etadi [1. -17.b.].

Nutq, xususan, bolaning lug'at zaxirasi atrofda gilar bilan muloqotga kirishish uchungina emas, balki, eng avvalo, o'z ehtiyojlarini qondirish, o'rab turgan olamni anglash, o'z xatti-harakatlarini rejalashtirish vositasidir. Uni, ayni damda, lug'atni egallash voqelikni anglash usuli sanalgani bois bolaning nutqiy faoliyati, o'zgalar bilan muloqoti va o'z fikrlarini bildirishi uchun yetarli sharoit yaratish muhim hisoblanadi [3.-122.b.].

Tilning fonetik, leksik, grammatik qonuniyatlarini egallash uchun yuqori darajadagi fonetik-fonematik idrok talab qilinadi. Oddiy sharoitlarda o'sib ulg'ayotgan bolada atrofda gilar nutqidan asosiylarini ajratib olish ko'nikmalarining shakllanib borishi shunga o'xshash shaxsiy jumalarni tuza olish malakalarining shakllanishiga asos bo'ladi. Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolaning nutqida tovushlarni farqlash, grammatik shakllarni kuzatib borish, taqqoslash imkoniyatidan mahrum bo'lishidan kelib chiqqan holda agrammatizm yuzaga keladi [2. -47.b.].

Nutq buzilishiga ega bo'lgan bolalarning lug'at xususiyatlari va uni rivojlantirish yo'llari hamda usullarini belgilash tadqiqotimizning maqsadini tashkil etar ekan, nutqning lingvistik va psixologik-pedagogik asoslarini ko'rib chiqmay turib, ushbu muammoni hal qilib bo'lmaydi. Ushbu yo'nalishda ish olib borgan barcha

tadqiqotchilar til va tafakkur birligi to'g'risidagi g'oyaga tayanadilar. Bu g'oya psixologiyaga oid tadqiqotlarda atroflicha ko'rib chiqilgan [4-6.b.].

Nutqiy rivojlanishning tavsifi hamda uning o'ziga xos jihatlari ko'plab lingvistik, psixologik va metodik tadqiqotlarning yetakchi g'oyasini tashkil etgan bo'lib, tadqiqotchilarning fikricha, muayyan kommunikativ vazifani bajaradigan, bitnafarnutq ob'ekti bilan ravon hamda nisbatan tugal fikrni ifoda etgan iboralar guruhi og'zaki ravon nutq birligi bo'lib xizmat qiladi [6. -156.b.]. Tilshunoslik nuqtai nazardan ravon nutq u yoki bu darajada muhim mustaqil qismlarga bo'linadigan «nutq qismi» hisoblansa, psixologiya fanida so'zlovchining fikrini, xohish-istagini bildiradigan har qanday nutq, ma'lum ma'noda, uning o'zi uchun ravon nutq hisoblanadi. Og'zaki ravon nutq kishilarning bir-birlari bilan muloqot qilish vositasi bo'lgan tashqi, ohangdor va talaffuz etiladigan nutq turiga mansubdir. F.R.Qodirova va R.M.Qodirovalarning fikricha, ravon nutq kishilarning muloqotini va o'zaro bir-birlarini tushunishlarini ta'minlovchi mazmunan keng yoyilgan fikr bo'lib, og'zaki nutq «matnlari» bevosinafarso'zlash jarayonida yaratiladi [1.-56.b.].

M.I.Lisina til vositasida muloqotning eng kichik birligi sifatida miqdor va ma'no mezonini qabul qiladi hamda nutq bo'lagi (fragmenti) sifatida bir butun nutq jarayonini tashkil qiladigan 4-5 nafarto'liq gaplar ko'rinishidagi to'liq matnni ajratib ko'rsatadi. Demak, ilmiy adabiyotlarda «ravon nutq» tushunchasiga o'zaro bir-birini to'ldiruvchi hamda va boyituvchi turli-tuman ta'riflar beriladi.

Ravon og'zaki nutqning shakllanishi hamda uning asosida nimalar mavjud bo'lishi, uning manbalari, qonuniyatlari qandayligi masalasini ko'rib o'tishimiz lozim. Tadqiqotchilar nutq rivoji bir-biri bilan bog'liq bo'lmagan gaplardan tashkil topgan situativ (vaziyatbop) nutqdan kontekstli nutqqa tomon borishini ko'rsatib o'tadilar. L.S.Rubinshteynning ta'kidlashicha, og'zaki nutq bu vaziyatbop va kontekstli nutqdir [1.-26.b.]. Nutq dastlab vaziyatli tusga ega bo'lib, bola ulg'aya borgani sayin nutqning tarkibi va vazifasi o'zgara boradi hamda ravon kontekstli nutq shaklini egallab boradi. Bolaning nutqi avval o'ziga eng yaqin borliq bilan bog'liq bo'ladi: u kundalik turmushda bola mavjud bo'lgan va butunlay bog'liq bo'lgan vaziyat (situatsiya) dan tug'iladi va unga to'liq bo'ysunadi. Shuningdek, bu nutq og'zaki shaklga ega bo'lib, suhbatdoshga qaratilgan bo'lishi hamda iltimos, istak, savolni bildirishi, ya'ni vaziyatli shaklga ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Ravon og'zaki nutqning dialogdan monologga qarab rivojlanishini o'rgangan N.I.Jinkin va M.I.Lisinalarning ta'rifiga ko'ra, dialogik nutq birlamchi va osonroq nutq shakli bo'lib, u situativ (vaziyatli) hamda holat, suhbat mavzusiga bog'liq holda «qo'llab-quvvatlanadigan» ko'rinishga ega [46, 110]. Ya'ni dialog ikki yoki bir necha

shaxslar tomonidan amalga oshiriluvchi nutqiy xatti-harakat bo'lib, bu paytda suhbatdoshlar o'rtasidagi o'zaro axborot almashish jarayonida ular tomonidan imo-ishoralar, yuz ifodalari, nutq ohangidan ham foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Monologik nutq keng fikr bildirishdan iborat bo'lganligi sababli ilmiy adabiyotlarda «ravon nutq» deb yuritiladi. Monologik nutq suhbatdoshga uzoq muddatli va maqsadga yo'naltirilgan ta'sir ko'rsatishga mo'ljallangan kontekstli yoki kengaytirilgan nutq turi bo'lib, og'zaki monologda nutqni «qo'llab-quvvatlash» hodisasi zaiflashadi: nutq qo'yilgan savolga shunchaki oddiy javob emas, balki fikrning reja bo'yicha kengaytirilgan bayoni bo'lib, bu yerda so'zlovchi nafaqat o'zining alohida fikrini, balki nutqi, monologini butunicha dasturlaydi. Demak, monologik nutqning eng muhim xususiyati uning dasturlashtirilgani, lug'atdan mohirona foydalanishdir. Monologik va dialogik nutqning rivojlanishiga oid ushbu qarashlar bolalarda ravon nutqning yuzaga kelishini tushunib yetish uchun zarur sanaladi. Shu sababli A.A.Leontevning nutqdan xatti-harakatlarni rejalashtirish va boshqarish uchun foydalanish bosqichidan avvalroq undan kommunikativ maqsadlarda foydalanish bosqichi keladi, degan fikri g'oyat muhimdir [70; 154-158].

F.R.Qodirova va R.M.Qodirovalar hikoya qilishga o'rgatishning eng samarali usul va vositasi lug'at ustida ishlashga qaratilgan ishlar, xususan, o'yinchoqlar bilan olib boriluvchi mashg'ulotlar ekanligini ko'rsatib o'tsalar, N.F.Vinogradova bolalarning ravon nutqini atrof olam bilan tanishtirish jarayonida rivojlantirish lozimligini ta'kidlaydi [4.-7.b.].

Muassasada olib boriluvchi ta'lim jarayoni pedagog va tarbiya-lanuvchilar o'rtasidagi nutqiy muloqotga asoslanishi sababli uning bosh tarkibiy qismi (komponenti) ni bolalar nutqini, dastlabki paytlarda lug'atini jadal sur'atlar bilan rivojlantirish tashkil etadi [1.-88.b.]. Bola oila va bolalar bog'chasida qadam-baqadam atrofdagilar uchun tushunarli ravishda atrofni o'rab turgan predmet va sodir bo'layotgan, shuningdek, o'zi ishtirok etayotgan voqea va hodislar haqida fikr hamda taassurotlarini tizimli ravishda nutqiy ta'rif orqali yetkazib borishni o'rganib borishi bois uning umumiy tarbiyasida, xususan, nutqni rivojlantirish borasida pedagog va ota-onalarning o'rtasida rejali ravishda olib boriluvchi hamkorlik ishlarini yo'lga qo'yish lozim hisoblanadi [47; 5].

Demak, bolalar nutqini, uning leksikasini rivojlantirish muammosi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarning asosini tashkil qiladi. Ularning har biri nutqning yuzaga kelishi, uni rivojlantirish va o'rgatish muammosini hal qilishga o'ziga xos munosabat bildirgan bo'lsalar-da, aksariyatlari nutqni shakllantirish hamda rivojlantirishda tizimli yondashuvning, maxsus tashkil etilgan ishning

zarurligini birdek ta'kidlaydilar. Ana shular asosida badiiy adabiyot vositasida nutqida nuqsoni bolgan maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutq shakllarni shakllantirishga doir quyidagicha xulosalar chiqarishimiz mumkin:

- bola nutqi til hodisalarining generatsiyasi bo'lib, kattalar nutqini idrok etish va mustaqil nutqining faolligi natijasida rivojlanadi;
- til va nutq psixik rivojlanish turli yo'nalishlari (tafakkur, xotira, his-tuyg'ular, xayolot) ning yadrosini tashkil etadi;
- nutq o'stirishning yetakchi yo'nalishini til umumlashmalari, til va nutq hodisalarini eng sodda tarzda anglab yetishni shakllantirishda lug'at zaxirasi ustida ishlash masalasi tashkil qiladi;
- bolaning tilni mustaqil kuzatish, o'z nutqini rivojlantirishi uchun shart-sharoitlar maxsus ravishda tashkil etiluvchi lug'at zaxirasini rivojlantirish, til hodisalarini anglashga yo'naltirilgan tizim orqali ta'minlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. - T.: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2007.
2. R.M.Qodirova. O'zbekiston bolalar bog'chalari va maktablarida bolalarga 5-6 yoshdan boshlab rus tilida dialogik nutqni o'rgatish. T., —O'qituvchi||2013.
3. Jukova N. S., Mastyukova Ye. M., Filicheva T. B. Logopediya. Preodoleniye obshchego nedorozvitiya rechi u doshkolnikov.-Yekaterenburg: Izd-vo ARD LTD, 2018.
4. Ivanenko S.F. Formirovaniye vospriyatiya rechi u detey s tyajyolymi narusheniyami proiznosheniya. – M.: 2024
5. Leontev A.A. Язык, rech, rechevaya deyatelnost. – M.: Prosveshcheniye, 2019.
6. Logopediya // red.L.S.Volkova, S.N.Shaxovskaya. –M.. VLADOS, 2018.

CURRENT ISSUES IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING TO COLLEGE AND SCHOOL STUDENTS TODAY

Khalilov Bakhodir Talibovich

Teacher of English in professional activity at SAMARKAND RAILWAY
TRANSPORT TECHNICAL SCHOOL +998915193937

bhalilov172@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rgatish jarayonida uchraydigan asosiy muammolar va ularning echimlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari, o'qituvchilarning malakasi, resurslar va amaliy mashg'ulotlarning yetishmovchiligi muhokama qilinadi. Shuningdek, innovatsion metodlarni joriy etish va motivatsiyani oshirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili, ta'lim, o'qitish metodikasi, amaliy mashg'ulotlar, innovatsiya, motivatsiya.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные проблемы изучения английского языка и их решения. Анализируются современные образовательные подходы, квалификация преподавателей, нехватка ресурсов и практических занятий. Также предлагаются рекомендации по внедрению инновационных методов и повышению мотивации.

Ключевые слова: английский язык, образование, методика преподавания, практические занятия, инновации, мотивация.

Annotation: This article examines the main challenges in teaching English and their solutions. It analyzes modern educational approaches, teacher qualifications, lack of resources, and practical training. Additionally, recommendations for implementing innovative methods and enhancing motivation are provided.

Keywords: English language, education, teaching methodology, practical training, innovation, motivation.

Introduction Nowadays, teaching English has become a matter of global importance. English is the language of international communication, education, and science, making its acquisition increasingly necessary. However, various challenges exist in teaching English, affecting the quality of education. This article examines the main issues in English language teaching and their possible solutions with detailed examples.

Major Challenges

1. **Deficiencies in Teaching Methodology** Traditional teaching approaches are still widely used, but they do not adequately align with modern interactive methods. Many schools focus on grammar-based instruction, where students learn tenses and sentence structures without engaging in real-life communication. For example, in some schools, students spend most of their lessons memorizing irregular verb forms rather than practicing conversation. This leads to a lack of confidence when they need to use English in real-life situations. Implementing task-based learning, where students complete projects and solve real-world problems using English, can significantly enhance their proficiency [1, p. 45].
2. **Lack of Practical Activities** Many educational institutions offer limited opportunities for students to engage in real conversations in English. For instance, some schools do not incorporate role-playing, debates, or storytelling into their curriculum, resulting in students struggling with spoken English. Additionally, in many countries, English is taught as a subject rather than as a tool for communication. A possible solution is to integrate speaking clubs, online language exchanges, and real-life simulation activities, such as ordering food at a restaurant or conducting a job interview, to make learning more practical [2, p. 102].
3. **Teacher Qualification Issues** Some English language teachers lack proficiency in modern pedagogical and linguistic methodologies, reducing the overall effectiveness of language instruction. In some rural schools, teachers may have limited access to professional development programs, making it difficult for them to stay updated with new teaching strategies. For instance, a teacher who primarily relies on textbook exercises without incorporating multimedia resources may fail to engage students effectively. Schools should provide continuous training opportunities, such as workshops, international collaborations, and access to online teaching platforms, to improve teachers' skills [3, p. 87].
4. **Insufficient Educational Resources** The availability of outdated textbooks and a lack of interactive learning materials are significant barriers to effective language learning. In some developing countries, students rely on grammar-heavy textbooks published decades ago, which do not reflect modern usage of the language. Moreover, the absence of technological tools, such as language learning apps, smartboards, and online platforms, limits students' exposure to authentic English. Schools should invest in digital resources, such as video lessons, podcasts, and interactive grammar exercises, to make learning more engaging and relevant [4, p. 56].
5. **Low Student Motivation** Many students do not show sufficient interest in learning English due to ineffective teaching methods and limited opportunities for real-

life application. For example, students who see English as just another academic subject rather than a skill for global communication often lack the enthusiasm to improve. A possible approach to boost motivation is to incorporate gamification in lessons, where students earn rewards for completing language challenges. Additionally, schools can organize international student exchange programs, where learners interact with native speakers and experience the practical benefits of English proficiency [5, p. 144].

Solutions to These Challenges

1. **Implementing Innovative Approaches** Integrating interactive technologies, project-based learning, and communicative methods can enhance the effectiveness of English language teaching. For example, teachers can use virtual reality (VR) environments where students practice real-life scenarios, such as traveling abroad or attending business meetings. Language learning apps like Duolingo and Quizlet can also supplement traditional teaching methods [6, p. 67].
2. **Encouraging Practical Communication** Creating opportunities for students to engage in conversations, language clubs, and online platforms can be beneficial in improving speaking skills. Schools can organize weekly English-speaking days where students are encouraged to communicate only in English. Additionally, online platforms such as Tandem and HelloTalk allow students to connect with native speakers and practice their conversational skills in a natural setting [7, p. 89].
3. **Improving Teacher Training** Regular professional development programs should be organized to equip teachers with modern teaching strategies and methodologies. Schools can collaborate with universities and educational institutions to offer certification courses and training workshops. For instance, programs like the CELTA (Certificate in Teaching English to Speakers of Other Languages) can help teachers adopt effective communicative teaching methods [8, p. 110].
4. **Enhancing Resource Availability** Providing modern textbooks, multimedia materials, and interactive tools can make the learning process more efficient and engaging. Schools should integrate platforms like BBC Learning English, TED-Ed, and Coursera to expose students to diverse English content. Additionally, interactive language labs equipped with speech recognition software can help students refine their pronunciation and listening skills [9, p. 78].
5. **Boosting Student Motivation** Demonstrating the real-world applications of English, incorporating games, competitions, and incentive systems can increase students' interest in learning the language. Schools can organize essay contests, debate competitions, and storytelling sessions where students showcase their language skills.

Additionally, inviting guest speakers, such as successful professionals who use English in their careers, can inspire students to see the value of learning the language [10, p. 132].

Conclusion The challenges faced in English language teaching today stem from outdated methodologies, lack of practical applications, insufficient teacher training, limited resources, and low student motivation. These factors contribute to the inefficiency of language acquisition, making it difficult for students to develop fluency and confidence in using English. Addressing these issues requires a shift towards interactive and student-centered learning approaches, continuous professional development for teachers, investment in modern educational tools, and the integration of motivational strategies into the curriculum. By overcoming these challenges, students can achieve better language proficiency, leading to greater academic and career opportunities in an increasingly globalized world.

Recommendations To improve English language teaching, the following measures should be implemented:

1. Adopting Modern Teaching Methods

- ❖ Shift from grammar-based instruction to communicative language teaching (CLT) and task-based learning (TBL).
- ❖ Encourage interactive activities such as role-plays, debates, and collaborative projects to develop students' speaking and problem-solving skills.
- ❖ Integrate blended learning techniques, combining traditional instruction with digital platforms and multimedia content.

2. Enhancing Practical Language Use

- ❖ Establish language clubs, exchange programs, and online language partnerships to expose students to authentic conversations.
- ❖ Incorporate real-world simulations, such as business negotiations, travel conversations, and customer service interactions, to enhance practical language skills.
- ❖ Provide more opportunities for immersion, such as study-abroad programs or collaborations with native English speakers.

3. Improving Teacher Training and Professional Development

- ❖ Offer continuous training programs, workshops, and certifications for English language teachers.
- ❖ Promote peer observation and mentorship programs to facilitate knowledge-sharing and professional growth.

❖ Encourage the use of reflective teaching practices, where educators analyze and refine their instructional methods based on student feedback.

4. Investing in Educational Resources

❖ Provide schools with updated textbooks that reflect modern English usage and global communication needs.

❖ Introduce language learning technologies such as smartboards, AI-based language apps, and interactive exercises to make learning more engaging.

❖ Ensure access to online language learning resources like BBC Learning English, TED-Ed, and academic journals to expose students to diverse linguistic inputs.

5. Boosting Student Motivation and Engagement

❖ Apply gamification techniques, including language-learning challenges, leaderboards, and reward systems, to increase student engagement.

❖ Organize competitions such as essay writing, storytelling, and public speaking events to encourage practical language use.

❖ Highlight the real-life benefits of learning English by inviting guest speakers from various industries to share their experiences of using English in their careers.

References

- [1] Richards, J. C. (2017). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, p. 45.
- [2] Brown, H. D. (2020). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Pearson Education, p. 102.
- [3] Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson, p. 87.
- [4] Nation, P., & Newton, J. (2020). *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge, p. 56.
- [5] Dörnyei, Z. (2019). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press, p. 144.
- [6] Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2013). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press, p. 67.
- [7] Lightbown, P. M., & Spada, N. (2021). *How Languages are Learned*. Oxford University Press, p. 89.
- [8] Ur, P. (2012). *A Course in English Language Teaching*. Cambridge University Press, p. 110.
- [9] Thornbury, S. (2017). *How to Teach Speaking*. Pearson Education, p. 78.
- [10] Krashen, S. D. (2009). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press, p. 132.

Прорезывание и формирование молочных зубов

D. N. Mengliyeva

F. R. Kamalova

Кафедра детской стоматологии Бухарского государственного медицинского института. Бухара, Узбекистан

Аннотация: Прорезывание молочных зубов у детей хоть и является обычным физиологическим процессом, зачастую приносит и малышам, и родителям немало беспокойства. Капризность, снижение аппетита, насморк и даже повышенная температура – такими явлениями может сопровождаться появление первых резцов и последующих единиц. Подобные симптомы получили название синдрома прорезывания зубов, а его лечением у детей занимаются педиатры и детские стоматологи.

Ключевые слова: молочный прикус, прорезывание зубов, насморк.

Этот процесс протекает еще в утробе матери в период с 7 по 13 неделю (молочные зубы) и с 23 по 25 неделю (постоянные зубы) беременности.

Порядок появления зубов

Молочный прикус человека состоит из 20 единиц: по 10 на каждую челюсть. Почти всегда прорезывание зубов у детей происходит по строгой схеме и определенному порядку.

Сначала появляются центральные резцы на нижней, а потом на верхней челюсти. Они необходимы для откусывания пищи.

Потом прорезываются боковые резцы поочередно снизу и сверху, которые помогают центральным резцам отделять части пищи от целого куска.

Следом начинают пробиваться моляры – жевательные зубы, предназначенные для измельчения и растирания пищи.

Прорезывание зубов у детей: Первые два нижних центральных резца – 6-8 месяцев; первые два верхних центральных резца – около 8 месяцев; первые два верхних боковых резца – 8-12 месяцев; первые два нижних боковых резца – 10-12 месяцев; первые четыре жевательных зуба – 14-20 месяцев; первые четыре клыка – 18-24 месяца; вторые четыре жевательных зуба – 2-3 года

Осложнения при прорезывании зубов

Симптомы прорезывания первых зубов у ребенка важно обязательно отслеживать для того, чтобы спрогнозировать осложнения. Осложнения могут включать в себя:

- Раннее прорезывание зубов. Норма – 6 месяцев, но может быть и такое, чтобы зубы у ребенка начнут прорезываться и в 2 месяца
- Слишком позднее прорезывание зубов. Возможно, что и в 8 месяцев у ребенка еще не прорезались зубы. Следствием такой ситуации может стать адентия – это полное или частичное отсутствие зубов в ротовой полости
- Неправильная очередь прорезывания зубов
- Аномальное формирование зуба либо аномалии зубов
- Аномалии роста зубов
- Гипоплазия эмали. Представляет собой поражение эмали зубов, возникающее у детей в возрасте до 10 месяцев
- Афтозные язвы или афтозный стоматит. Представляет собой процесс появления в полости рта небольших гнойных язвочек
- Гематома десны. Может возникнуть при повреждении кровеносного сосуда

Каждый период развития зубов у детей предполагает особенности гигиены полости рта. Многие родители пренебрегают ранней чисткой зубов, что является самой распространенной ошибкой, приводящей к стоматологическим заболеваниям. Тонкая эмаль молочных зубов у ребенка до 2-х лет не способна противостоять бактериям и легко подвергается им при большом скоплении налета. Отсутствие гигиены у маленьких детей — самая распространенная причина раннего кариеса.

Заключение: Особенности возрастного развития зубов у детей требуют индивидуального подхода на каждом этапе формирования зубочелюстной системы. Так, стоматолог не может одинаково лечить молочные и постоянные зубы. Квалифицированный специалист всегда выберет нужный метод лечения и профилактики. Забота о детских зубах со стороны родителей, также должна соответствовать особенностям их развития.

Использованная литература:

1. Kamalova, F. R. Mamedova, N. SH . (2024). Study and Retrospective Analysis Congenital Defects of the Maxillofacial Area in Children in Bukhara Region. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 3(5),107–108.
2. Камалова Ф.Р. Изучение стоматологического статуса у детей с сахарным диабетом в Бухарской области// Новый день в медицине. - 2020. - №1(29). - С. 216-218. 1

Давлат харидларини ривожланишига таъсир этувчи омиллар.

Исмоилов Ботир Мухаммедович

Қўқон университети ўқитувчиси

ismoilovbotirjon3@gmail.com

Аннотация: Мақолада давлат харидларининг ривожланишига таъсир этувчи омиллар, жумладан, инвестиция ва инноватсиялар ҳамда иқтисодий омиллар кенг ўрганилган. Мазкур мақолада ижтимоий, ҳуқуқий ва сиёсий омилларнинг давлат харидларига таъсири ҳақида сўз юритилган. Мазкур мақолада хориж ва маҳаллий олимларнинг ишлари таҳлил этилиб, уларнинг мавзуга оид қисмлари ва хулосалари кенг ўрганилган.

Калит сўзлар: давлат харидлари, инвестиция, инновация, иқтисодий ўсиш, сиёсий барқарорлик, ижтимоий омиллар, давлат бюджети.

Кириш. Давлат харидлари иқтисодиётда муҳим рол ўйнайди ва улар мамлакат иқтисодий ривожланишини, рақобатдошлигини ва ижтимоий барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Давлат харидларини ривожлантиришда инновация ва инвестициялар ҳар икки муҳим омил ҳисобланади. Уларнинг тўғри ишлатилиши миллий иқтисодиётнинг мустаҳкамланишига, янги иш ўринлари яратилишга ва техник тараққиётга ҳисса қўшиши мумкин. Мақолада давлат харидларининг ривожланишида инновациялар ва инвестицияларнинг ролини таҳлил қилишга ҳаракат қилинади. Давлат харидлари давлат томонидан товарлар, ишлар ва хизматлар сотиб олиш жараёнини ўз ичига олади. Бу жараёнлар давлат бюджети орқали амалга оширилади ва улар давлатнинг иқтисодиётга бўлган таъсирини кўрсатади. Давлат харидлари, шубҳасиз, иқтисодий ўсишнинг муҳим қувватлантирувчи факторларидан биридир. Улар инфратузилма, таълим, соғлиқни сақлаш ва қонунчилик соҳаларини ривожлантиришга хизмат қилади. Инновацияларнинг давлат харидларига таъсири катта. Янгиликларни қўллаш орқали давлат харидлари тизими самарали ва шаффоф бўлади. Инновацияларнинг татбиқи давлат харидлари жараёнида рақобатни ошириш, харидларнинг нархи ва сифатини яхшилаш имконини беради. Шунингдек, янги технологиялар давлат харидларини автоматлаштириш ва мониторинг қилишга ёрдам беради, бу эса бюрократия ва коррупцияни камайтиради. Инвестициялар давлат харидларининг самарадорлигини ошириш ва мамлакатнинг иқтисодий тараққиётини рағбатлантириш учун муҳим

аҳамиятга эга. Хусусий сектордан инвестицияларни жалб қилиш давлат харидларига рақобатни ошириш ва иқтисодий фаолиятнинг самарадорлигини оширишга кўмаклашади. Янгиликларга ва ишлаб чиқаришга инвестицияларни жалб қилиш натижасида янги иш ўринлари яратилади ва иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлаш мумкин. Давлат харидлари тизимида инновациялар ва инвестицияларни жорий қилиш учун баъзи муҳим қадамлар амалга оширилиши лозим. Биринчидан, давлат харидлари жараёнини автоматлаштириш ва рақамлаштириш зарур. Бу давлат органларининг харидларни назорат қилиш ва аниқлаштириш имкониятини яратади. Иккинчидан, хусусий сектор билан ҳамкорликни кенгайтириш орқали инвестициялар ва инновацияларни жалб қилиш учун шарт-шароитлар яратилиши керак. Шунингдек, инновациялар ва инвестицияларга қўйиладиган энг яхши шартлар, унга нисбатан ташкилий тизим ва сиёсатлар мустаҳкамланиши зарур.

Адабиётлар таҳлили. Давлат харидларининг иқтисодиётга таъсири ҳақидаги илмий тадқиқотлар давлатнинг товарлар ва хизматларга бўлган талабини белгилаш, иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш ва рақобатни оширишга қаратилган. "Давлат харидлари ва иқтисодий ривожланиш" (Исмоилова, 2023) номли тадқиқотда давлат харидларининг иқтисодий ўсишга таъсири, инфратузилма ва ижтимоий дастурларнинг самарадорлигига қаратилган. Давлат харидлари фақат давлат бюджетини бошқаришда эмас, балки ишлаб чиқариш соҳасида ҳам муҳим омил ҳисобланади. Бир қатор тадқиқотлар, масалан, Ким (2019) ва Тейлор (2021) тарафидан олиб борилган, давлат харидларининг фаол рақобатни таъминлашга ва маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлашга таъсири ҳақида кўплаб маълумотлар тақдим этган. Инновациялар давлат харидлари тизимида муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, технологик янгиликларни татбиқ қилиш давлат харидлари жараёнини автоматлаштириш, шаффофлаштириш ва самарадорлигини оширишга имкон беради. "Инновациялар ва давлат харидлари" (Шарифова, 2022) номли тадқиқотда иновацион технологияларнинг давлат харидлари тизимида таъсири муҳокама қилинган. Тадқиқотда давлат харидларида рақамлаштириш, блокчейн ва сунъий интеллект технологияларини қўллаш орқали бюрократияни камайтириш ва коррупцияга қарши курашиш мумкинлиги таъкидланган.

А. Беннетт (2020) ва М. Розен (2021) давлат харидларига инновациялар киритишнинг иқтисодий самарадорлиги ва унга бўлган ижтимоий таъсирини тадқиқ қилган. Улар иновацион ёндашувлар давлат харидлари жараёнида рақобатни ошириш, товарлар ва хизматлар сифатини яхшилаш, ҳамда

харидларнинг нархини тўғри баҳолаш имконини беради, деб таъкидлаган. Инвестицияларни жалб қилиш, давлат харидлари тизимини самарали ва рақобатбардош қилишнинг муҳим жиҳати ҳисобланади. Бир қатор тадқиқотларда инвестицияларнинг давлат харидларига таъсири масаласи ўрганилган. "Инвестициялар ва иқтисодий ўсиш" (Қурбонов, 2022) мавзuidaги тадқиқотда инвестицияларни жалб қилиш орқали янги ишлаб чиқариш имкониятларини яратиш, иш ўринлари ташкил этиш ва мамлакат иқтисодиётининг мустаҳкамланиши муҳим эканлиги кўрсатилган. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, давлат харидлари орқали янги инвестицияларни жалб қилиш, биринчи навбатда, инфратузилма, аҳолининг ижтимоий соҳага бўлган талабини таъминлаш ва рақобатни рағбатлантиришга ёрдам беради. Махсус эътибор инвестициялар ва инновацияларни жалб қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратишга қаратилган. Шунингдек, хусусий сектор билан ҳамкорликни кенгайтириш орқали кўплаб давлат харидлари лойиҳаларида инвестициялар ва инновациялар тўғридан-тўғри иштирок этишга шарт-шароитлар яратилмоқда. Инновация ва инвестицияларни давлат харидлари тизимида жорий қилишнинг иқтисодий ва ижтимоий аҳамияти юқори. "Инвестицияларни давлат харидлари тизимида жорий қилиш: муаммо ва ечимлар" (Алиев, 2021) номли тадқиқотда давлат харидларига инновация ва инвестицияларни киритиш усуллари, уларнинг иқтисодий ривожланишга таъсири ва маҳаллий иқтисодиётга қўшган ҳиссаси кўрсатилган. Тадқиқотлар, шунингдек, инвестицияларнинг давлат харидларига таъсири мамлакатнинг глобал иқтисодий рақобатбардошлигини оширишга ёрдам бериши мумкинлигини, шунингдек, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг ишлаб чиқариш имкониятларини кенгайтиришга имкон яратишини кўрсатади.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот мавзусини чуқурроқ ўрганиш мақсадида бир неча хориж мамлакатлари ва маҳаллий олимлар ҳамда тадқиқотчиларнинг илмий ишлари ўрганиб чиқилди. Ушбу тадқиқотни амалга ошириш жараёнида назарий таҳлил, қиёслаш методи, солиштирма таҳлил, индукция ва дедукция усулларида кенг фойдаланилди. Тадқиқотни амалга оширишда иккиламчи маълумотлар базаларидан олинган маълумотлар таҳлил этилди. Давлат харидларини ривожланишига таъсир этувчи омиллар ўрганилиб, уларни чуқур таҳлил этиди.

Тадқиқот натижалари. Давлат харидларини ривожланишида нафақат инновация ва инвестицияларнинг таъсири, балки бошқа ташқи омилларнинг ҳам таъсири юқоридир. Масалан иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий, ижтимоий, глобал ва технологик омиллар шулар жумласидандир.

Иқтисодий омиллар қуйидагиларни ўз ичига олади: Иқтисодий ўсиш ва ривожланиш, инфляция ва молиявий барқарорлик ва ҳукуматнинг бюджет сиёсати. Давлат харидларининг ривожланиши иқтисодий ўсишга боғлиқ. Агар иқтисодий ўсиш суръатлари юқори бўлса, давлатнинг харидлар олиш имконияти ортиши, бу эса инновациялар, янги лойиҳалар ва инфратузилма ишланмаларини жорий қилишга ёрдам беради. Инфляциянинг юқори бўлиши давлат харидлари нархларини оширишга, шу билан бирга, бюджетни тўғри бошқаришни муаммолаштиради. Бюджетнинг молиявий барқарорлиги давлат харидларининг самарали бўлишини таъминлайди. Шунингдек, давлат

1-расм. Давлат харидларига таъсир этувчи омиллар¹

харидларига йўналтириладиган маблағлар ҳукуматнинг иқтисодий сиёсатидан, масалан, инвестициялар ва инфратузилмага сарфланадиган маблағлардан келиб чиқади. Бюджет муаммолари давлат харидларининг миқдорини ва сифатига таъсир кўрсатади.

Қонунчилик ва ҳуқуқий омилларга асосан қонунчиликни тартибга солиш ҳамда қонун бузилишлари ва коррупция киради. Давлат харидлари тизимини тартибга

¹ Муаллиф ишланмасы

солувчи қонунлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва мезонлар жуда муҳим. Қонунчиликдаги ўзгаришлар, шу жумладан, шаффофлик, рақобат ва коррупцияга қарши курашишга оид қоидалар, давлат харидлари тизимини ривожлантиришда асосий омил ҳисобланади. Давлат харидларида коррупция ва қонун бузилишлари тизимнинг самарадорлигига катта таъсир кўрсатади. Бу омиллар давлат харидлари жараёнидаги аниқлик ва ишончни пасайтиради.

Сиёсий омилларга сиёсий барқарорликни ҳамда ҳукумат сиёсати ва стратегик режаларини мисол қилиб келтирилиши мумкин. Давлат харидлари тизими мамлакатдаги сиёсий барқарорликка беғараз боғланган. Сиёсий муаммолар ва низолар иқтисодий фаолиятни камайтиради, бу эса давлат харидларининг самарадорлигини пасайтиради. Ҳукуматнинг давлат харидларига доир сиёсати ва стратегиялари, инвестицияларни жалб қилиш, хусусий сектор билан ҳамкорлик қилиш каби масалалар давлат харидларининг ривожланишини белгилайди.

Ижтимоий омиллар эса асосан ижтимоий эҳтиёжлар ва талаблардан ҳамда ижтимоий адолат ва барқарорликдан таркиб топади. Давлат харидлари ижтимоий тармоқларнинг эҳтиёжларига жавоб бериш учун амалга оширилади. Агар аҳолининг ижтимоий эҳтиёжлари (масалан, таълим, соғлиқни сақлаш, ишлаб чиқариш инфратузилмаси) юқори бўлса, давлат харидлари юқори даражада бўлиши керак. Давлат харидлари орқали ижтимоий барқарорликни сақлаш, аҳолининг турмуш шароитларини яхшилаш ва иш ўринларини яратиш муҳим мақсадлардан бири ҳисобланади.

Маҳаллий ва глобал омиллар ўз навбатида глобал иқтисодий тенденциялар ҳамда маҳаллий ишлаб чиқариш ва экспорт каби омилларни ўз ичига олади. Давлат харидлари тизими глобал иқтисодий шароитга ҳам таъсир қилиши мумкин. Масалан, халқаро савдо, валюта курслари ва глобал инвестиция оқимлари давлат харидларига таъсир кўрсатади. Давлат харидлари маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш, иш ўринларини яратиш ва экспорт салоҳиятини ошириш учун катта аҳамиятга эга. Агар маҳаллий ишлаб чиқарувчилар инновацион маҳсулотларнинг тақдимотига қобилиятли бўлса, бу давлат харидларининг ривожланишида ижобий таъсир кўрсатади.

Давлат харидларига таъсир этувчи яна бир омил инновацион ва технологик омиллардир. Ушбу омиллар технологик ривожланиш ва Инновацион лойиҳаларни ўз таркибига олади. Инновациялар ва янги технологиялар давлат харидлари тизимида муҳим роль ўйнайди. Масалан, рақамлаштириш, автоматлаштириш, сунъий интеллект ва блокчейн технологиялари давлат

харидлари тизимини самарали, шаффоф ва рақобатбардош қилиши мумкин. Давлат харидлари тизимидаги инновацион лойиҳалар (масалан, янги инфратузилма, хизматлар ва технологиялар) давлатнинг иқтисодий фаолиятига ижобий таъсир кўрсатади. Инновацион ҳаллилар давлат харидларини тезлаштириш, сифатини ошириш ва бюрократияни камайтиришга ёрдам беради. Давлат харидлари жараёнига ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиниши ва харидларни электрон тартибда амалга оширилиши давлат харидлари бозорида ошкоралик ва рақобатни таъминлаш, нархларнинг пасайишига ва бюджетни тежашга олиб келади.

Хулоса. Давлат харидлари тизими иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг муҳим омилларидан биридир. Унинг ривожланиши бир қатор ички ва ташқи омилларга боғлиқ бўлиб, ҳар бир омилнинг ўзига хос таъсири мавжуд. Хулоса қилиб айтганда, давлат харидларини ривожлантиришдаги асосий омиллар қуйидагича: иқтисодий омиллар, инновация ва технологик ривожланиш, қонунчилик ва ҳуқуқий омиллар, сиёсий барқарорлик ва ижтимоий омиллар. Ҳар бир омил ўзаро боғланган ҳолда ишлайди, ва уларнинг мувофиқлашган ёки зиддиятли таъсири давлат харидларининг самарадорлигига ва иқтисодий ривожланишга бирдан ортиқ таъсир кўрсатади. Шу боис, давлат харидларини ривожлантириш учун комплекс ёндашув, инновациялар ва тўғри сиёсатлар зарур. Бюджет сиёсати, қонунчиликнинг янгиланиши ва технологик ривожланиш давлат харидлари тизимини ривожлантиришдаги муҳим механизмлар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. A. A. Yusupov. (2024). ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF EFFECTIVE USE OF HUMAN RESOURCES IN SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN. European Journal of Economics, Finance and Business Development, 2(5), 70–73. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/630>
2. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.
3. Otto, M., & Thornton, J. (2023). SAYYOHLAR UCHUN YOVVOYI TABIAT FAROVONLIGINI OSHIRISHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 106-108.
4. Turanboyev Boburjon Qodirjon o‘g‘li. (2024). DAVLAT SOLIQ SIYOSATIDA EKOLOGIK SOLIQLARNI JORIY ETISH ORQALI TABIIY

RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHNING AHAMIYATI. *Kokand University Research Base*, 927–930. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/259>

5. Эрматов, А. А., & Муратов, А. А. (2022). Вопросы Формирования Уставного Капитала Предприятия В Условиях Модернизации Экономики. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 11, 158-165.

6. Khurshid Gafurov. (2021). Economic Performance of Kazakhstan and Uzbekistan Since Independence: Impacts of Selected Economic Policies and Institutions. *Conference paper: Uzbekistan on The Way to Third Renaissance: Harmony of Ethnocultural, Historical and Economic Aspects*. «Innovatsion rivojlanish nashryoti. <https://doi.org/10.54613/001069>

7. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 1, 8-11.

8. Tajiyeva, M. M. (2022). SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. *A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 55-59.

Modification of non-autoclaved foam concrete with dispersed-reinforced fillers

Soy V.M., Nuriddinova G.S.

Tashkent State Transport University, Tashkent, Uzbekistan

Abstract The paper examines defects of non-autoclaved foam concretes that complicate the management of structure formation processes at the macrostructural level. The main methods for improving the performance characteristics of foam concrete using dispersed reinforcement as a formulation solution are considered. An analysis of the effect of the inclusion of reinforcing fibers, such as basalt fiber, on the mechanical properties of the material and frost resistance is carried out. The results obtained confirm the prospects for the introduction of the described technologies to expand the areas of application of foam concrete and improve its operational reliability.

Keywords: non-autoclaved foam concretes, reinforcing fibers, basalt fiber, mechanical properties of the material, frost resistance.

Despite the apparent simplicity of the technological process for obtaining non-autoclaved foam concrete, the formation of the macrostructure of composites is difficult to control and regulate, which is due to a complex of factors that affect the structure formation of the material. In this regard, there is a high probability of the formation of structural defects (deformation and unification of pores, crack formation) and fluctuations in properties that reduce operational characteristics [1].

One of the traditional disadvantages of non-autoclaved foam concrete is its low resistance to tensile loads, as well as increased fragility, which during production, transportation and installation leads to the occurrence of defects such as chips and cracks. These damages significantly reduce the operational characteristics of the material. According to the analysis of the literature [2,3,4], research in the field of dispersion-reinforced cellular concrete deserves special attention, since they can offer effective methods for improving the strength and operational properties of foam concrete.

The solution to the above problems becomes possible if both the formulation and technological aspects are taken into account.

The formulation methods are related to the selection of raw materials, which is key to the formation of high-quality foam concrete.

In modern research devoted to strengthening materials based on mineral binders, two main directions can be distinguished. The first direction involves the use of special

primers that facilitate the organization of the hardening processes of cement stone and the improvement of its physical and mechanical characteristics.

According to research by V.V. Timashev, the use of filiform crystals of calcium hydrosilicates in concrete leads to a significant increase in bending strength by 2–4 times. Directional crystallization of new formations promotes dispersed self-reinforcement of cement stone due to the formation of oriented crystal hydrates in its volume, which significantly improves the quality of concrete. The second direction is to use reinforcing fibers that differ in their composition from the matrix material and are capable of withstanding higher tensile stresses in comparison with the matrix during the operation of the composite material[4].

Dispersed reinforcement (fiber), being an extended phase separation surface, is the most important structure-forming component in foam concrete mixtures. The physical and geometric characteristics of fiber, such as its material nature, cross-sectional area, length and its quantitative content, play a decisive role in the following aspects:

- ensuring the duration of preservation of the formed cellular structure during the mixing process;
- determining the degree of defectiveness of interpore partitions, which directly affects the mechanical properties of hardened concrete [5].

In the works of I.G. Kalugin [5] improvements in the operational properties of foam concrete with the help of dispersed reinforcement are noted. The strength of foam concrete dispersed-reinforced with basalt fiber: grade 400 increases by 69% under bending; by 55% under compression; grade 800: increases by 42% under bending; by 36% under compression. Frost resistance of foam concrete and foam concrete dispersed-reinforced with basalt fiber increases to 100 cycles. Shrinkage deformations of dispersed-reinforced foam concrete decrease by more than 2 times.

According to the research of Bogatin A.Yu. [6], it was established that dispersed reinforcement leads to a change in the stress-strain state of the material under the action of compressive loads, therefore the parameters of its prismatic strength are 30-35% higher than the cube strength. In addition, the research showed that with optimal reinforcement parameters, the modulus of elasticity of fiber-reinforced foam concretes under tension exceeds similar indicators of equal-density foam concretes by 15-20%. It was also established that dispersed fiber reinforcement contributes to an increase in tensile strength under splitting by 1.2-2.5 times.

Based on the analysis, the following conclusion can be made: the use of dispersed reinforcement and optimization of the component formulation significantly affect the improvement of the performance characteristics of non-autoclaved foam concrete. The

inclusion of reinforcing fibers, such as basalt fiber, as well as the use of seedings to improve the structural characteristics of cement stone, contribute to an increase in the tensile, bending and compression strength of foam concrete, improved frost resistance and a decrease in shrinkage deformations. These methods can significantly improve the mechanical properties of the material, which makes it more resistant to defects, such as cracking, and expands the possibilities of wide application of foam concrete.

REFERENCES

1. Величко, Е.Г. Рецептурно-технологические проблемы пенобетона / Е. Г. Величко, А.Г. Комар // Строительные материалы. – 2004. – № 3. – С. 26–29
2. Крылов Б.А. Фибробетон и его свойства. Обзор ЦНИИС. - М., 1979, Вых.5.-53с
3. Рабинович Ф.И. Дисперсно армированные бетоны. М, Стройиздат, 1989. - 176 с.
4. Сари М., Лекселент Дж., Решерш Р. Армированные волокнами вяжущие композиционные материалы: вклад полиамидных волокон.// В кн.: Современные технологии сухих смесей в строительстве "MixBULD". Сб. докладов под общ. редакцией Большакова Э.Л. - С.-Петербург, ГУПС, 2001. - С. 48...60.
5. Калугин. И.Г. Пенобетоны дисперсно-армированные базальтовым волокном/ И.Г. Калугин. Дисс. к.т.н. Красноярск, 2011. – С. 32
6. Богатина А.Ю. Конструкционные фибропенобетоны для зданий гражданского типа/ А.Ю. Богатина. Дисс. к.т.н. Ростов-на-Дону, 2005. – С. 221

Information about the authors

Soy Vladimir Mikhaylovich, Tashkent State Transport University, Department of Construction of Buildings and Industrial Structures, Doctor of Technical Sciences, Professor.

Email: Volodya_tsoy@inbox.ru

Nuriddinova Gavkhar Sadulla qizi, Tashkent State Transport University, Department of Construction of Buildings and Industrial Structures, basic doctoral student, assistant.

E-mail: urozimatova0917@gmail.com

SUG'URTA SOHASIGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK TADQIQI VA ULARNI O'QITISH MUAMMOLARI

Bustanova Gulnoza Vohidovna

University of Business and Science universitetida horijiy til va adabiyoti 2 kurs
magistr talabasi

Namangan viloyat Norin tuman 2- maktab ingliz tili fani o'qituvchisi

Gmail: Gulnozabustanova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tahlili va ularni o'qitish muammolari o'rganiladi. Tadqiqot natijasida sug'urta terminlarining lug'atlardagi ta'riflari, ularning ingliz, rus va o'zbek tillarida qo'llanilishi tahlil qilindi. Qiyosiy-lingvistik tahlil natijalari ba'zi terminlarning o'zbek tilida aniq ekvivalentga ega emasligini ko'rsatdi. Pedagogik tadqiqot esa sug'urta terminlarini o'qitishda talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklarni aniqlashga yordam berdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sug'urta terminologiyasini o'qitish samaradorligini oshirish uchun maxsus lug'atlar, metodik qo'llanmalar va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Kalit so'zlar: Sug'urta terminlari, leksikografiya, qiyosiy tahlil, tarjima muammolari, ta'lim jarayoni, termin tizimi, lingvistik tadqiqot, ekvivalentlik, o'qitish metodikasi, terminologik lug'at, xalqaro terminlar.

Kirish. Sug'urta sohasi jamiyat iqtisodiy taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning terminologiyasi mazkur sohaning samarali faoliyat yuritishida muhim o'rin tutadi. Sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tadqiqi, ularning kelib chiqishi, ma'nosining o'zgarishi va qo'llanilish xususiyatlarini o'rganish nafaqat lingvistik nuqtayi nazardan, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masalalardan biridir. Ayniqsa, xorijiy tillardan kirib kelgan sug'urta terminlarini o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish va ularning tushunarli bo'lishini ta'minlash muhim vazifalardan biridir. Shu bilan birga, ushbu terminlarni ta'lim jarayonida samarali o'qitish usullari, ularni til o'rganishda tushunish va qo'llash muammolari ham o'rganilishi lozim. Ushbu maqolada sug'urta terminlarining leksikografik jihatdan tadqiq etilishi, ularning izohli lug'atlardagi o'rni hamda mazkur sohada kadrlar tayyorlashda ushbu terminlarni o'rgatishdagi qiyinchiliklar haqida so'z yuritiladi.

Adabiyotlar tahlili: Sug'urta terminologiyasining leksikografik tadqiqi bo'yicha ilmiy adabiyotlar turli yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Xususan,

lugʻatshunoslik va terminologiya boʻyicha tadqiqotlar sugʻurta sohasiga oid atamalarning kelib chiqishi, semantik taraqqiyoti hamda tarjima muammolarini yoritishga qaratilgan. Koʻplab xorijiy va mahalliy olimlar, jumladan, A. Rey, V. V. Vinogradov, Sh. S. Sirojiddinov kabi tilshunoslar terminlarning tizimli oʻrganilishi va ularning lugʻatlardagi aks etishini tadqiq qilganlar.

Sugʻurta atamalarining milliy tilga moslashuvi va ularning xalqaro standartlarga uygʻunligi masalasi ham muhim oʻrin tutadi. Shu jihatdan, Oʻzbekistonda nashr etilgan izohli lugʻatlar va iqtisodiy terminologiyaga oid qoʻllanmalar sugʻurta atamalarining aniqligi va tushunarliqligini taʼminlashda katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, sohani oʻrganish va oʻqitish jarayonida sugʻurta terminlarining aniq izohi, kontekstga mos qoʻllanilishi va tarjima muammolari haqida yozilgan ilmiy maqolalar dolzarb ahamiyatga ega. Ushbu maqolada sugʻurta terminlarining leksikografik tadqiqi boʻyicha mavjud adabiyotlar tahlil qilinib, ularning oʻqitish jarayonidagi ahamiyati yoritiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot sugʻurta sohasiga oid terminlarning leksikografik jihatdan oʻrganilishi va ularni oʻqitishdagi muammolarni tahlil qilishga qaratilgan. Metodologik yondashuv sifatida lingvistik tahlil, qiyosiy tadqiqot, leksikografik tahlil va pedagogik usullar qoʻllanildi. Ushbu metodlar sugʻurta terminlarining kelib chiqishi, semantik oʻzgarishlari, lugʻatlardagi aks etishi hamda taʼlim jarayonida ularni oʻqitish muammolarini chuqur oʻrganish imkonini beradi.

Birinchidan, *leksikografik tahlil* usuli orqali sugʻurta atamalarining izohli, ikki tilli va terminologik lugʻatlardagi aks etishi oʻrganildi. Bu usul yordamida turli lugʻatlardagi terminlarning taʼriflari solishtirilib, ularning semantik kengayishi yoki torayishi aniqlanadi. Shuningdek, terminlarning xalqaro va milliy variantlari taqqoslanib, ularning tarjima jarayonidagi noaniqliklari aniqlanadi.

Ikkinchidan, *qiyosiy-lingvistik tahlil* usuli qoʻllanilib, ingliz va rus tillaridagi sugʻurta atamalarining oʻzbek tiliga tarjima qilinishidagi farqlar oʻrganildi. Ushbu usul terminlarning turli tillardagi maʼnaviy oʻzgarishlarini, ularning ekvivalentlarini aniqlashga xizmat qiladi. Qiyosiy tahlil natijasida ayrim terminlarning oʻzbek tiliga mos ekvivalenti yoʻqligi yoki ularning kontekstga mos tushuntirilishi zarurligi aniqlandi.

Uchinchidan, *pedagogik tadqiqot* usuli orqali sugʻurta terminlarining taʼlim jarayonida oʻqitilishi va oʻzlashtirilishiga taʼsir etuvchi omillar tahlil qilindi. Buning uchun sugʻurta sohasi boʻyicha mutaxassislar tayyorlovchi oliy taʼlim muassasalarida foydalaniladigan darsliklar, oʻquv qoʻllanmalari va oʻqitish uslublari oʻrganildi. Shu bilan birga, talabalarning ushbu terminlarni oʻzlashtirish darajasi, ularni tushunish va

qo‘llashdagi muammolari aniqlash maqsadida so‘rovnomalar va test sinovlari o‘tkazildi.

To‘rtinchidan, *amaliy-lingvistik tahlil* yordamida sug‘urta terminlarining real hayotdagi qo‘llanilishi, biznes va huquqiy kontekstda qanday ishlatilishi tahlil qilindi. Buning uchun sug‘urta shartnomalari, qonun hujjatlari, biznes hujjatlari, ommaviy axborot vositalarida qo‘llanilgan sug‘urta terminlari tanlab olinib, ularning semantik va pragmatik xususiyatlari o‘rganildi.

Mazkur metodlarning qo‘llanilishi sug‘urta terminlarining leksikografik xususiyatlarini keng qamrovda o‘rganish va ularni o‘qitish jarayonidagi muammolarni aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari sug‘urta terminologiyasini yanada aniqroq belgilash, ularning ta‘lim jarayonidagi qo‘llanilishini takomillashtirish va tarjima jarayonidagi noaniqliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot natijalari sug‘urta sohasiga oid terminlarning leksikografik xususiyatlari, ularni o‘qitish muammolari va tarjima jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni aniqlashga qaratildi. Leksikografik tahlil shuni ko‘rsatdiki, sug‘urta atamalarining aksariyati xalqaro terminologiyadan kelib chiqqan bo‘lib, ularning ma‘nosi va qo‘llanilishi turli tillarda farq qilishi mumkin. Ayniqsa, ingliz va rus tillaridan o‘zbek tiliga o‘girilgan terminlar ba‘zan noaniq yoki kontekstga mos kelmaydigan tarjimalar bilan ifodalanmoqda.

Qiyosiy-lingvistik tahlil natijasida sug‘urta terminlarining ba‘zilari o‘zbek tilida ekvivalentga ega emasligi yoki mavjud tarjimalarning turlicha qo‘llanilishi aniqlangan. Masalan, “insurance policy” atamasi ba‘zan “sug‘urta polisi”, ba‘zan esa “sug‘urta hujjati” tarzida tarjima qilinmoqda. Bu esa atamalarning yagona standart asosida ishlatilishini talab qiladi. Shu bilan birga, ba‘zi terminlarning ingliz va rus tillarida qo‘llanilishi o‘rtasidagi farqlar ham kuzatildi. Masalan, “premium” atamasi ingliz tilida sug‘urta mukofoti ma‘nosini anglatasa, rus tilida u “страховая премия” sifatida ishlatiladi. Biroq, o‘zbek tilida ushbu termin “sug‘urta badali” yoki “to‘lov” tarzida talqin qilinishi mumkin.

Pedagogik tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sug‘urta terminlarining ta‘lim jarayonida o‘qitilishi murakkab jarayon bo‘lib, talabalarning ularni o‘zlashtirishida qiyinchiliklar kuzatilmoqda. Ayniqsa, murakkab va ko‘p ma‘noli atamalar, masalan, “reinsurance” (qayta sug‘urtalash), “deductible” (franşiza) kabi terminlarni tushunish va ulardan to‘g‘ri foydalanish muammolari mavjud. So‘rovnomalar natijasida aniqlanishicha, talabalar ko‘pincha sug‘urta atamalarining amaliy qo‘llanilishi va real hujjatlardagi ishlatilishini tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Amaliy-lingvistik tahlil natijalari esa sug'urta sohasida qo'llaniladigan terminlarning ko'p hollarda rasmiy-huquqiy kontekstga ega ekanligini ko'rsatdi. Sug'urta shartnomalari, qonun hujjatlari va ommaviy axborot vositalarida foydalaniladigan terminlar ba'zida juda murakkab tuzilishga ega bo'lib, bu ularning tushunarli bo'lishini qiyinlashtiradi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, sug'urta terminlarini o'qitish samaradorligini oshirish uchun bir nechta tavsiyalar ishlab chiqildi. Birinchidan, sug'urta sohasiga oid maxsus izohli va ikki tilli lug'atlar ishlab chiqilishi lozim. Ikkinchidan, oliy ta'lim muassasalarida sug'urta terminologiyasini o'rgatish bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar yaratish zarur. Uchinchidan, sug'urta atamalarining standartlashtirilgan tarjimalarini ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qisqa qilib aytganda, sug'urta terminlarini leksikografik tahlil qilish va ularni o'qitish muammolarini aniqlash bo'yicha olib borilgan tadqiqot ushbu sohada mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini belgilashga xizmat qildi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot sug'urta sohasiga oid terminlarning leksikografik tadqiqi va ularni o'qitish muammolarini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sug'urta terminologiyasi xalqaro va milliy omillarning ta'siri ostida shakllanadi hamda ularning ma'nosini aniq tushunish va tarjima qilish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Leksikografik tahlil natijalariga ko'ra, sug'urta atamalari turli lug'atlardagi ta'riflar bilan farqlanishi, ba'zi terminlarning esa o'zbek tilida aniq ekvivalenti mavjud emasligi aniqlangan.

Qiyosiy-lingvistik tahlil sug'urta terminlarining ingliz, rus va o'zbek tillarida qanday o'zgarganini ko'rsatdi. Ko'p hollarda tarjimada noaniqliklar kuzatiladi, bu esa ularning yagona standart asosida ishlatilishini talab qiladi. Pedagogik tadqiqot natijalari esa sug'urta terminlarini o'qitishda talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklarni aniqlash imkonini berdi. Ayniqsa, terminlarning real hujjatlar va amaliyotda ishlatilishi bo'yicha ko'nikmalar yetarlicha shakllanmaganligi kuzatildi. Tadqiqot natijalari sug'urta terminologiyasini o'qitish samaradorligini oshirish uchun maxsus izohli lug'atlar, metodik qo'llanmalar va ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatdi. Kelgusida ushbu masalani chuqur o'rganish va tarjima hamda o'qitish jarayonlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov A. Sug'urta terminlarining lingvistik xususiyatlari. Toshkent: Fan, 2018. 256 b.
2. M Ubaydullaeva, Ö Semerkant. Türk halklarının edebiyat araştırmalarının gelişim tarihi
3. Saidov B. Leksikografiya va terminologiya masalalari. Samarqand: Zarafshon, 2020. 198 b.
4. N Ubaydullayev. Memuar asar tahlili. International conference on interdisciplinary science 1 (10), 268-273, 2024
5. Rahimov D. Sug'urta tizimida atamalarni tarjima qilish muammolari. Buxoro: Buxoro nashr, 2019. 215 b.
6. M Ubaydullayeva. UDK: 494.3 o'zbek va qirg'iz adabiyotshunoslik terminlarining mavzuiy guruhlari tahlili. Ilmiy axborotnoma, 18, 0
7. Hasanov I. Chet tillardagi iqtisodiy terminlarning o'zbek tiliga adaptatsiyasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. 230 b.
8. NX Ubaydullayev. The depiction of the image of a creative person in autobiographical inscriptions. Current research journal of philological sciences 2 (07), 36-39, 2021
9. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Big Data Texnologiyasining Funksiyalari Va Vazifalari. Science and innovation, 2(Special Issue 3), 352-357.
10. UM Azamatovna. The History Of The Development Of The Terms Of Literary Studies Of The Turkic Peoples.
11. Гуломова, Н. Ф. (2022). Возможности Цифровой Трансформации Транспортной Отрасли В Республике Узбекистан. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 188-192.
12. Nematdjonovna, M. G., & Qizi, G. N. F. (2023). Buyumlar Interneti (Iot) Texnologiyalarining Shakllanishi. Science and innovation, 2(Special Issue 3), 37-41.

UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI ANIQLASH

Qurbonova N.T. O'zDJTSU

Dolzarbliqi. Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlar sportini rivojlantirish davlat ahamiyati darajasiga ko'tarilgan. Jumladan, futbolchilarni tayyorlash va xalqaro musobaqalarda munosib ishtirok etish mfsalasi muxim yo'nalishlardan biridir. Futbolchilarni tayyorlash jarayoning muxim bo'g'inidan biri o'rta ta'lim maktablarida futbol to'garaklarini tashkil etish xisoblanadi. Ushbu futbol to'garaklarida shug'ullanayotgan o'quvchilarning jismoniy va texnik tayyorgarligini oshirish orqali Futbol akademiyalari va sport maktablariga tayyorlash muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, o'rta maktablarda belgilangan to'garaklar sifatini oshirish, o'quv rejalarini takomillashtirish va mashg'ulot jarayoniga innovatsion vositalarni qo'llagan holda futbolchilarni tayyorlash muassasalariga saralab olish tizimini takomillashtirish Bugungi kundagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Ishning maqsadi: Ilmiy manbalarni taxlil qilish asosida maktab o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligini aniqlashga oid ma'lumotlarni umumlashtirish.

Jismoniy sifatlarning rivojlanish darajasi shug'ullanuvchilarning jismoniy tayyorgarligini aniqlab boradi va harakat faoliyat turlari ko'p jihatdan jismoniy tayyorgarlikka bog'liq. Olimlarning fikrlaricha testlashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan nazorat mashqlarining tanlab olinishiga bog'liq bo'ladi. Agar bolalik yoki o'smirlik yoshida testlarga bo'lgan qiziqishi, birinchi galda, o'z imkoniyatlarini baholash istagiga asoslansa, katta yoshdagi jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lmagan kishi bunday sinovlardan o'zining salomatlik holatini baholash uchungina o'tishga rozi bo'ladi. Afsuski, jismoniy tarbiyada mavjud bo'lgan testlash tizimlari tekshiriluvchilar orasidagi bu psixologik farqlarni inobatga olmaydi. Shunga qaramay, insonning harakat tayyorgarligini testlashga bo'lgan ilmiy yondashuvlar bir necha o'n yilliklar davomida rivojlanib kelmoqda va bu vaqt ichida har qanday testlash tizimining asosidan o'rin olgan bir qator tamoyillar ishlab chiqilgan. Jismoniy tayyorgarlikni baholash uchun testlarning tanlab olinishi Saralash tizimi samaradorligini oshirish maqsadida testlarning matematik nazariyasining asosiy talablaridan foydalanish kerak. Testlarni standartlashtirish nazariyasi mashqlarning amalda qo'llanilishidan oldin ularning axborotliligi, qaytarilishi va ob'yektivligi nuqtai-nazaridan ularni tahlil qilish zaruratini nazarda tutadi.

Testning axborotliligi – bu harakat qobiliyati yoki malakasi o‘lchanadigan aniqlik darajasidir.

Adabiyotlarda “axborotlilik” o‘rniga “validlik” atamasi qo‘llaniladi. Tadqiqotchi axborotlilik to‘g‘risida gapirayotib, ikkita savolga javob beradi: ushbu muayyan test nimani o‘lchaydi va bunda o‘lchash aniqligi darajasi qanday. Axborotlilikning bir nechta turlari farqlanadi: mantiqiy (mazmuniga xos), empirik (tajriba-sinov ma’lumotlari asosida) va bashoratlovchi.

Har bir pedagog testlash natijalarining uning shaxsiy sifatlariga bog‘liq emasligi darajasini bilishi muhimdir. Testlashda jismoniy sifatlar yoki malakalarning rivojlanish darajasi aniqlanayotganda pedagogik yondashuvdan foydalaniladi. Bu – sportda testlashning to‘g‘ridan-to‘g‘ri davomidir. Pedagogik testlarning xilma-xilligini chegarasi yo‘qdek ko‘rinadi, chunki aslida ma’lum bir algoritm bo‘yicha bajariladigan har qanday mashqqa, agar uni o‘tkazish bo‘yicha aniq shart-sharoitlar belgilab berilgan bo‘lsa, test sifatida qarash mumkin. Biroq hamma mashqlar ham testlarga qo‘yiladigan qat’iy talablarga javob beravermaydi, bu harakat imkoniyatlarini ob’yektiv baholash uchun xizmat qila oladigan mashqlar doirasini kichraytiradi.

Qolgan aksariyat testlar goh ularning yetarlicha ob’yektiv emasligi, goh o‘tkazish sharoitlarini standartlashtirishdagi qiyinchiliklar tufayli, shuningdek, harakatlar texnikasining natijaga yuqori ta’siri sababli ayrim mutaxassislarda turli xil e’tirozlarni keltirib chiqaradi, bu u yoki bu harakat sifatining rivojlanish darajasini aniqlashga imkon bermaydi.

Nazorat me’yorlari tizimini yaratishga bir qator ishlar yo’naltirilgan bo‘lib, ularda mualliflar shuni e’tirof etadilarki, jismoniy tarbiya bo‘yicha dastur hujjatlariga kiritilgan me’yorlar ko‘p jihatdan jismoniy tarbiya jarayonini tartibga soladi hamda jismoniy tarbiyaning oraliq va yakuniy bosqichlari maqsadini aniqlab beradi.

Adabiyotlarda yoritilgan yoshlarning jismoniy tayyorgarligini boshqarish tizimidagi me’yoriy talablar orasida eng katta ahamiyatga ega me’yorlar – bu o‘qitish va mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchi oldiga qo‘yiladigan o‘quv vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishi uchun u nima qilishni bilishi kerakligi to‘g‘risida ma’lumotlarning tahliliga asoslangan zaruriy me’yorlardir. Zaruriy me’yorlarning ustunligi shunda namoyon bo‘ladiki, ular o‘z miqdoriga ko‘ra jismoniy tayyorgarlikning berilgan darajasiga mos kelishi hamda o‘rganilayotgan harakat amalini bajarish uchun zarur bo‘lgan jismoniy sifatlarining rivojlanishini aniq belgilab berishi kerak. Olimlar va amaliyotchilarning katta e’tibori yoshlarning harakat sifatlarini baholashning optimal uslublarini ishlab chiqish hamda ulardan foydalanishga qaratilmoqda. Yoshlarning jismoniy tarbiya va sport faoliyatini amalga

oshirishga bo'lgan tayyorgarligini o'rganish bo'yicha tadbirlarni tashkil qilishning turli xil mexanizmlari qo'llaniladi. Yoshlarning harakat tayyorgarligini testlash ish amaliyotida yetarlicha keng tarqalgan bo'lib, bunda quyidagi vazifalar kompleksi hal etiladi:

- o'quvchi harakat tayyorgarligining individual darajasini baholash;
- o'quv jarayoni davomida jismoniy qobiliyatlarning rivojlanishidagi o'zgarishlarni tahlil qilish;
- o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini aniq talablarga mosligini aniqlash;
- o'quvchilarning harakatlanish imkoniyatlari darajasini tahlil qilish maqsadida ularni ommaviy tekshirishni o'tkazish;
- jismoniy tarbiya bo'yicha amaldagi dasturlarning qo'llanilish samaradorligini aniqlash;
- jismoniy tarbiya o'qituvchilari faoliyati natijalarini o'rganish;
- umumta'lim maktablari o'quvchilari orasidan sportga saralab olishni amalga oshirish.

O'quvchining jismoniy madaniyati shakllanganligining muhim tarkiblaridan biri bo'lgan jismoniy tayyorgarlikning amaldagi darajasini baholash uchun, odatda jismoniy qobiliyatlarning rivojlanganligini ifodalovchi ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Ma'lumki, asosiy jismoniy qobiliyatlar (koordinasion qobiliyatlar, kuch, chidamlilik, tezlik va egiluvchanlik) o'lchamlarini standartlashtirishning asosiy talablariga mos bo'lgan aniq nazorat me'yorlari to'plami bilan baholanishi mumkin. Umumta'lim maktablarining barcha sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan jismoniy tarbiya kompleks dasturida va davlat ta'lim standartida quyidagi nazorat me'yorlari hamda testlar tavsiya qilinadi: tezlik qobiliyatlari (30, 60, 100 metrga yugurish); koordinasion qobiliyat (4x10 metrga mokisimon yugurish); tezlik-kuch (turgan joyidan uzunlikka sakrash); chidamlilik (1000, 1500, 2000 metrga yoki 6 daqiqali yugurish); egiluvchanlik (tanani turgan joydan oldinga egish); qo'l kuchi (baland turnikda tortilish); oyoq kuchi (o'tirib turish).

Mazkur ma'lumotlardan xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, futbolchilarni, jumladan, maktab o'quvchilarini tayyorlash uchun to'garaklar tashkil etish orqali dastlabki tizimni takomillashtirish zarur. Bu jarayonda futbolchilarga yangi zamonaviy vositalarni qo'llash va o'quv dasturini takomillashtirish orqali mashg'ulot sifatini yaxshilash masalasiga jiddiy e'tibor qaratish lozim. Hozirgi kunda mavjud maktablarda faoliyat yuritayotgan to'garaklarda o'quvchilarni qamrab olish va tanlash, saralash mexanizmlari eskirgan. Bu jarayonga yangicha yondashuv zarurati belgilab olindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 dekabrdaqi “O‘zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5887-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 5 noyabrdaqi “Sport ta’limi tizimini tubdan takomillashtirish orqali olimpiya va paralimpiya sport turlari bo‘yicha sportchilar zaxirasini shakllantirish sifatini yanada oshirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ – 5279 son Qarori.
3. Akramov R.A. Igrovyye i trenirovochnyye nagruzki v futbole. Ucheb. posobiye. -T: Abu Ali Ibn Sino, 2000.-135 s.
4. Akramov R.A. Programma dlya uchashixsya obshchobrazovatelnykh shkol-internatov po futbolu/ Pod obsh. red. Tashkent, 2002.–s. 52.
5. Godik M.A. Dvigatel'naya aktivnost futbolistov v usloviyax sorevnovatel'noy deyatelnosti//Fan-sportga. 2005-№3.-S. 17-24.
6. Bouchard, C. Physical Activity, Fitness and Health // C. Bouchard, R. Shephard, T. Stephens, B. McPherson. Champaign, Illinois: Human Kinetics, 1994. - 175 p.

YOSH GANDBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGALIGINI OSHIRISH SAMARADORLIGI

O'zDJTSU dotsenti, p.f.b.f.d (PhD) **Mo'minov Abrorbek Shavkatovich**
*O'zDJTSUning GB 51-22-gurux talabasi: **Ibroximova Asaloy Yakubjon qizi***
E-mail: abrorbek10.03.90@gmail.com
tel; 94 218 00 56

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh gandbolchilarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish bo'yicha tadqiqot ishlari olib borilgan bo'lib bunda, aynan jismoniy sifatlariga e'tibor qaratilib rivojlantirish bo'yicha yangicha uslublardan foydalanilgan.
Kalit so'zlar: pedagogik texnologiyalar, yosh gandbolchilar, jismoniy sifatlarini, dastlabki tayyorgarlik, pedagogik tadqiqotlar.

Аннотация. В данной статье проведена исследовательская работа по развитию физической подготовленности юных гандболистов, в которой использованы новые методы развития с акцентом на их физические качества.

Ключевые слова: педагогические технологии, юные гандболисты, физические качества, предварительная подготовка, педагогические исследования.

Annotation. This article contains research work on the development of physical fitness of young handball players, which uses new development methods with an emphasis on their physical qualities.

Key words: pedagogical technologies, young handball players, physical qualities, preliminary preparation, pedagogical research.

Ishning dolzarbligi: Ilg'or pedagogik texnologiyalar dars berishning interfaol usullarini nazarda tutadi. Bular munozara darslari, iqtisodiy muzokaralar, ishbilarmon o'yinlar, muammoli holatlarni, keys stadilarini yechish va hokazolardir.

O'qituvchining ijodiy yondashuvi talaba tomonidan gandbol nazariyasini o'rganishga ijodiy yondashuvining bevosita shartidir.

Mamlakatimizda ko'pdan-ko'p xalqaro andozalarga mos sport inshootlarining barpo etilishi, sportchilarni turli miqiyosdagi xalqaro musobaqalarda ishtirok etib, muayyan yutuqlarga erishishni ta'minlaydi. Gandbol bo'yicha yaratilgan ilmiy metodik va maxus adabiyotlarni tahlil qilganda shuni guvoxi bo'ldikki hozirgi kunda gandbolchilarni tayyorlash va ularni maxoratini oshirish xususida ko'p ilmiy ishlar qilingan. Biroq mashg'ulotlar vaqtida jismoniy tayyorgarlikni oshirishga qaratilgan e'tibor yetarli emas. Barchamizga malumki sport o'yinlarida ayniqsa gandbolda

mashg'ulotlarni rejalashtirish va aniq bir dastur asosida o'tkazishning spesefik ahamiyati bor.

Gandbol sport turida dastur asosida individual mashq usulidan foydalanish bu o'zlashtirilgan mashqlar orqali turli mushak guruhlariga ta'sir ko'rsatadi, texnik malakalarni va jismoniy sifatlarni takomillashtirishga samarali natija beradi.

Tadqiqotning maqsadi: Yosh gandbolchilarning jismoniy sifatlarini innavatsion texnologiyalar yordamida rivojlantirish hamda nazorat qilish yo'llari.

Tadqiqotning vazifalari: Tadqiqotimizning maqsadiga erishishda biz quyidagi vazifalarni belgilab oldik.

1. Tanlangan mavzu yuzasidan ilmiy maqolalar, ilmiy adabiyotlar, olimlarning ilmiy tadqiqotlarining nazariy jihatlarini o'rganish va tahlil qilish.
2. Tadqiqot o'tkazish uchun tadqiqotning obyektini, tajriba va nazorat guruhlarini aniq belgilab olish.
3. Yosh gandbolchilarning jismoniy tayyorgarligini testlar orqali baholash.
4. Yosh gandbolchilarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish uchun pedagogik texnologiyalarni joriy etish va mashg'ulotlarda qo'llash.
5. Tadqiqot davomida amalga oshirilgan ishlarni va tadqiqot natijalarini umumlashtirib xulosalar qilish va amaliy tavsiyalar berish.

Tadqiqotning obe'kti: Toshkent shahar Yakkasaroy tumani gandbolga ixtisoslashgan 2-sonli BO'SM tadqiqot obe'kti qilib olindi va ushbu BO'SM ning dastlabki tayyorgarlik bosqichiga tanlab olingan 15-16 yoshli gandbolchilarning 12 tasi tanlab olindi va ularning jismoniy tayyorgarligini olti oy mobaynida nazorat qildik.

Yuqorida kayd etilgan vazifalarni hal etishda quyidagi ilmiy tadqiqot uslublardan foydalanildi:

1. ilmiy adabiyotlar o'rganish uslubi.
2. test me'yorlarini qabul qilish.
3. matematik statistika uslubi.

Yosh gandbolchilarning jismoniy sifatlarini takomillashganligini belgilaydigan test natijalari

1-jadval

№	F.I.Sh	30 m yugurish, s		Uch hatlab sakrash sm		Vazni 700 gm bo'lgan to'pni otish, m						Mokisimon yugurish, 88-90m soniya		12 minutli Kuper testi, m	
						O'ng qo'l		Chap qo'l		Ikki qo'llab					
		t/o	t/k	t/o	t/k	t/o	t/k	t/o	t/k	t/o	t/k	t/o	t/k	t/o	t/k

1	A-v U	4,7	4,6	660	715	22	25	10	13	8	10	25	23	2350	2495
2	M-v D	4,9	4,7	650	705	20	24	9	12	7	9	27	24	2250	2479
3	S-v D	5,1	4,8	720	765	23	26	11	15	9	11	29	25	2425	2655
4	B-v M	5,0	4,5	680	755	21	25	10	14	6	9	26	24	2356	2595
5	B-v D	5,3	4,9	710	760	24	27	12	15	8	10	29	25	2278	2535
6	I-v M	4,8	4,4	670	735	19	23	13	15	9	11	25	23	2190	2490
7	K-v Sh	5,2	4,8	705	760	21	26	11	14	5	8	27	24	2325	2645
8	R-v M	5,4	4,9	695	745	22	25	10	14	7	10	28	25	2025	2435
9	R-v I	4,9	4,5	725	770	20	24	12	15	8	10	25	23	2245	2565
10	S-v M	4,6	4,3	740	775	23	27	11	15	9	11	26	24	2365	2645
11	E-v M	4,8	4,6	675	755	19	24	8	13	10	11	25	24	2235	2647
12	Q-v I	4,6	4,2	685	765	24	27	10	14	9	11	25	23	2415	2640
X		4,9	4,6	692,9	750,4	21,5	25,2	10,5	14,0	7,9	10,0	26,4	23,9	2288,2	2568,8
Farqi %		3		57,5		3,7		3,5		2,1		2,5		280,6	

Izox: t/o tadqiqotdan oldin, t/k tadqiqotdan keyin

Yosh gandbolchilarning jismoniy sifatlarini takomillashganligini belgilaydigan test natijalari o'rtacha ko'rsatkichlarini solishtirish

2-jadval

Ko'rsatkich nomlari	Tadqiqot boshida			Tadqiqot ohirida	
	$\bar{X} \pm \sigma$	V, %		$\bar{X} \pm \sigma$	V, %
30 m ga yugurish (sekund)	$4,9 \pm 0,26$	5,3%		$4,6 \pm 0,22$	4,7%
Uch hatlab sakrash sm	$692,9 \pm 27,6$	3,9%		$750,4 \pm 21,7$	2,8%
Vazni 700 gm bo'lgan to'pni otish, m	O'ng qo'l	$21,5 \pm 1,7$	7,9%	$25,2 \pm 1,3$	5,1%
	Chap qo'l	$10,5 \pm 1,3$	12,3%	14 ± 1	7,1%

	Ikki qo'llab	$7,9 \pm 1,4$	17,7%	10 ± 1	10%
Mokisimon yugurish, 88-90m soniya		$26,4 \pm 1,5$	5,6%	$23,9 \pm 0,79$	3,3%
6 minutli Kuper testi, m		$2288,2 \pm 111$	4,8%	$2568,8 \pm 79,5$	3,0%

Sport amaliyotida o'lchash natijalarining tebranuvchanligi variatsiya koeffitsiyentining qiymatiga bog'liq holda quyidagicha baholanadi:

-0 ÷ 10% bo'lsa, kichik;

-11 ÷ 20% bo'lsa, o'rtacha;

- V > 20% bo'lsa, katta.

XULOSA

Yosh gandbolchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirish, harakat vazifalarini tez va to'g'ri yecha olish uchun kuch, tezkorlik, chidamlilik, chaqqonlik, egiluvchanlik sifatleri xamda irodali bo'lishlari kerak. Adabiyotlar va ilmiy maqolalarni o'rganib o'quv mashg'ulot jarayonini taxlil qilib quyidagi xulosaga kelish mumkin, mashg'ulotlar vaqtida pedagogik texnologiyalarni dasturidan foydalanish borgan sayin kamayib borayotganligi kuzatildi.

15-16 yoshli gandbolchilar ustida olib borilgan olti oylik pedagogik tadqiqot natijalari ish mavzusi oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalar moxiyatini to'la to'kis yoritib berdi. Jumladan dastlabki o'rgatish bosqichida shug'ullanuchi yosh gandbolchilarni jismoniy tayyorgaligini rivojlantirishda innavasion texnologiyalardan foydalanish orqali mashg'ulotlarni olib borish gandbolchilarning jismoniy sifatleri va uning samarali shakllantirish imkoniyatiga ta'siri yuqori darajada ekanligi kuzatildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Лях В.И. Координационных способности; диагностика и развитие – М; ТВГ.Дивизин., 2006—290с.
2. SH.F.Tulaganov, A.SH.Muminov, Injuries in handball players and ways to prevent them - Journal of Critical Reviews, 2020
3. Ш.Ф.Тулаганов Показатели физической подготовленности гандболистов молодежной сборной команды Республики Узбекистан, Спортивні ігри, 2022. №2.

4. Мўминов Абдорбек Шавкатович TOOLS AND METHODS OF DEVELOPMENT OF HANDBALL PLAYERS AT THE PRELIMINARY PREPARATION STAGE "Proceedings of 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference Global Technovation" 2021.
5. Sh.F.Tulaganov [Analysis of the interdependence of physical and technical training of handball players](#) - Eurasian Journal of Sport Science, 2021.
6. A.Sh.Muminov Improving the attacking-technical movements of 15-16-year-old handball players playing in the midfielder role - Eurasian Journal of Sport Science, 2023; 1(2): 6-11 <https://uzjournals.edu.uz/eajss/>
7. A.Sh.Mo'minov, Malakali gandbolchilarda to'p o'tish aniqligi va uni ta'minlovchi asosiy koordinatsion qobiliyatlarni shakllantirish tajribasi. UzMU xabarlar jurnali, 2023, [1/3/1] B. 95-98.
8. Мўминов А.Ш. Ёш гандболчиларнинг тезкорлик сифатини ривожлантириш технологияси. UzMU xabarlar jurnali, 2022, [1/10] Б. 105-108.
9. Мўминов А.Ш., Рахматиллаев М. (2021). Гандболчи-талабаларда турли функционал ҳолатлардан тўғри дарвоза бурчакларидаги нишонларга отиш аниқлигини ўқув йили давомида ўзгариш динамикаси. *ФАН-СПОРТГА илмий назарий журнал*, С. 33-36.
10. Мўминов А.Ш. Гандболчи-талабаларда танани чап ва ўнг томонга айлантириш таъсирида вақт-оралиқни фарқлаш реакцияларининг ўзгариш динамикаси. *ФАН-СПОРТГА илмий назарий журнал*. 2022. 1 сон. Б. 44-46.
11. Мўминов А.Ш. Малакали гандболчиларнинг техник ҳаракатларини такомиллаштириш. (2023/1-сон). *ФАН-СПОРТГА илмий назарий журнал*, С. 12-16.
12. Мўминов А.Ш. 15-16 ёшли гандболчиларнинг тезкорлик сифатини ривожлантириш усул ва воситалари. (2022/5-сон). *ФАН-СПОРТГА илмий назарий журнал*, С. 25-29.
13. Мўминов А.Ш. Спорт педагогик маҳоратини ошириш (Гандбол) / Ўқув қўлланма, "ILMIY TEXNIKA AXBOROT – PRESS NASHRIYOTI";, 2021. – 244 с.
14. Мўминов А.Ш. (2021). Точность дифференцировки пространственно-временных отношений по данным РДО у гандболистов до и после вестибулярной нагрузки на разных этапах годичного цикла подготовки. *ФАН-СПОРТГА илмий назарий журнал*, С. 69-71.
15. Мўминов А.Ш., & Розибоев М.М., & Азимкулов Б.А. (2021). Tools and methods of development of handball players at the preliminary preparation stage / *Proceedings*

of 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference Global Technovation, Granada, Spain – С. 5-6.

16. Мўминов А.Ш. (2021). Гандболчи-талабаларда танани чап ва ўнг томонга айлантириш таъсирида вақт-оралиқни фарқлаш реакцияларининг ўзгариш динамикаси. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Educational Advancements and Historical Developments*. Berlin, Germany -Sydney, Australia – С. 5-6.
17. Мўминов А.Ш. Dynamics of changes in time differences and muscle strength in qualified handball students during the academic year. *Eurasian Journal of Sport Science*: Vol. 1: Iss. 2, Article 41. 2022 йил. - Р. 255-257.
18. Хабибжанова Х.М., & Мўминов А.Ш., & Юсупова З.Э., (2021). Мусобақа шароитида марказ амплуасида ўйновчи гандболчиларнинг ҳужумдаги техник-тактик ҳаракатларини таҳлил қилиш ва баҳолаш. “ФАН-СПОРТГА” илмий назарий журнал, Чирчиқ – Б. 36-38.
19. Мўминов А.Ш., & Розибоев М.М., & Азимкулов Б.А. (2021). Tools and methods of development of handball players at the preliminary preparation stage / *Proceedings of 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference Global Technovation*, Granada, Spain – С. 5-6.
20. Мўминов А. Ш. МАЛАКАЛИ ГАНДБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //Fan-Sportga. – 2023. – №. 1. – С. 12-15.
21. Muminov A. S. EFFECTIVENESS OF DEVELOPING THE PHYSICAL PREPARATION OF SKILLED HANDBALL PLAYER GIRLS'WITH THE HELP OF CIRCULAR TRAINING //Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2024. – Т. 5. – №. 03. – С. 247-258.
22. Муминов А. Ш. МЕТОДЫ УЛУЧШЕНИЯ ЭКСТРЕННОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ ПРИ ПОЛИТРАВМЕ (СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ) //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 1 Part 1. – С. 152-155.
23. Мўминов А. Ш. 15-16 ЁШЛИ ГАНДБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕЗКОРЛИК СИФАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛИ ВА ВОСИТАЛАРИ //Fan-Sportga. – 2022. – №. 5. – С. 25-29.
24. Ikromov U., Mo‘minov A. S. YUQORI MALAKALI GANDBOLCHILARNI KUCH SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH VA NAZORAT QILISH //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 99-105.

25. Икромов У., Мўминов А. Ш. МАЛАКАЛИ ГАНДБОЛЧИЛАРНИ ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ВОСИТА ВА УСЛУБЛАРИ //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 34-42.
26. Мельзиддинов Р. А. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ФУТБОЛИСТОВ В МЕЖИГРОВЫХ ЦИКЛАХ //Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 30-37.
27. Мўминов А. Ш. Малакали гандболчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини оширишда айланма машғулотдан фойдаланиш самарадорлиги //Fan-Sportga. – 2024. – 2024. – Т. 3. – С. 86-91.

УЎК (УДК, УДС):796.012.11:853.23:015.132

**Gandbolchilarni yillik tayyorgarlik mashg'ulotlarida texnik tayyorgarligini
takomillashtirish metodikasi**

Mustaqil izlanuvchi **B.N.Xayitov**

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Chirchiq shahri, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada gandbolchilarni yillik tayyorgarlik mashg'ulotlarida texnik tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan gandbol sport turida darvozobonlarni yillik rejasini tuzish qo'llash hamda uning samaradorligini tahlil qilish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Gandbol, ampuła, darvozabon, individual, tayyorgarlik davr, musobaqa davr, o'tish davri, texnik bazaviy mashqlar, o'yin simulatsiyasi, stress, tiklovchi mashg'ulotlar, mashg'ulot jarayoni.

Аннотация. В данной статье приведены сведения о применении составления годового плана вратаря в гандболе, направленного на совершенствование технической подготовки гандболистов в годичных тренировочных занятиях, а также анализ его эффективности.

Ключевые слова. Гандбол, ампула, вратарь, индивидуальный, подготовительный период, соревновательный период, переходный период, технические базовые упражнения, игровая симуляция, стресс, восстановительные упражнения, тренировочный процесс.

Annotation. This article presents information on the application of the goalkeeper's annual plan in handball, aimed at improving the technical training of handball players during annual training sessions, as well as an analysis of its effectiveness.

Keywords. Handball, ampoule, goalkeeper, individual, preparatory period, competitive period, transitional period, basic technical exercises, game simulation, stress, recovery training, training process.

Dolzarbli. Bugungi kunda dunyoda sport o'yinlari mashg'ulotlarini tashkil etishda zamonaviy texnologiyalar orqali o'zgaras va yagona to'g'ri bo'lib tuyulgan ko'plab nazariy va amaliy qoidalar va me'yorlarni qayta ko'rib chiqishga olib kelmoqda. Hozirgi vaqtda Olimpiya o'yinlari dasturidan o'rin egallagan sport turlari bo'yicha tadqiqot usullari va metodologik o'zgarishlarni talab etmoqda [2;1-2-b]. Shuningdek hozirgi vaqtda yuqori malakali darvozabonlarni tayyorlashda mashg'ulot jarayoni va musobaqa faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish masalalarida sifatli

axborot ta'minoti birinchi o'ringa chiqmoqda. Bu esa gandbol sport turida darvozabonlarni texnik tayyorgarligini takomillashtirish metodikalarini ishlab chiqish hozirgi kunda dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda.

Tadqiqotning maqsadi. Gandbolchilarni yillik tayyorgarlik mashg'ulotlarida texnik tayyorgarligini takomillashtirish metodikasi bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari. 1. Gandbol mashg'ulotlarini o'rganish va tahlil qilish. 2. Gandbolchilarni tayyorlashda yillik reja ishlab chiqish.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Mashg'ulot jarayoni sportchilarning texnik ko'nikmalarini muntazam rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, yillik siklning barcha bosqichlarini qamrab oladi. Ushbu metodika gandbolchilarni texnik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Tayyorgarlik davri. Darvozabonlarni tayyorlashda ushbu davrning maqsadi - texnik ko'nikmalarni rivojlantirish va mustahkamlashdan iborat.

Unda quyidagi vosita va usullar orqali texnik tayyorgarligini takomillashtirishga e'tibor qaratildi. Jumladan, to'pni ushlash va uzatish (turli pozitsiyalarda va sharoitlarda), harakatda va statik holatda zarba berish, himoya va hujum harakatlari qo'llanildi. Ushbu davrda mashg'ulot rejasi quyidagicha tuzildi: 1. Yengil jismoniy mashqlar bilan tanani qizdirish (10-15 daqiqa). 2. Texnik elementlarni takrorlash va murakkab mashqlarni bajarish (20-30 daqiqa). 3. O'yin simulyatsiyasi mashqlari (20-25 daqiqa) me'yorlab mashg'ulot qismlarida amalga oshirildi. Shu bilan birga, tadqiqotimiz davomida darvozabon texnikasini takomillashtirishda musobaqa davrida qo'llaniladigan taktik sxemalar rejalari ham takomillashtirildi.

Musobaqa davrida darvozabon texnikasini takomillashtirish maqsadi texnik harakatlarning aniqligi va tezkorligini oshirishdan iborat. Ushbu davrda quyidagi vositalarni qo'llahga e'tibor qaratildi. 1. Tezkor qaror qabul qilish mashqlari. 2. Taktik kombinatsiyalarni texnik bajarish. 3. Cheklangan vaqt ichida texnik harakatlarni bajarish kabi uslubiyat ishlab chiqildi. Shu bilan birga, o'yin sharoitida texnik ko'nikmalarni qo'llanildi. Darvozabonlarni tayyorlashda organism funksiyalar faoliyatini qayta tiklash maqsadida o'tish davrida qo'llaniladigan vosita va usullar saralandi.

Gandbol sport turida darvozabonlarni tayyorlashda o'tish davrining maqsadi organizmni turli zamonaviy vosita va usullar orqali tiklanish va asosiy texnik ko'nikmalarni saqlab qolishdan iborat.

Ushbu davrda darvozabonlarni organizmini tiklashda quyidagi vositalar qo'llanildi. 1. Yengil intensivlikdagi mashg'ulotlar. 2. Yangi texnik elementlarni o'rganish (past

intensivlikda)ga ahamiyat berildi hamda ularning psixologik holati inobatga olinib, darvozabonlarga motivatsiyasiyalar berildi. Qo'rquv, vahima va xavotir kabi psixologik holatlar bartaraf etilib, rekasiya va o'yinchilar harakatini visual mo'ljal olib javob qaytarish ko'nikmalari shakllantirildi.

O'tish davrining oxirgi kunlarida keyingi musobaqaga tayyorgarlik davrida sport formasini saqlash va yangi mavsumga tayyorlash uchun maxsus va vosita va usullar reja asosida qo'llanildi. Bu davrda esa, vosita va usullar bilan birgalikda kombinatsion o'yin texnikasi hamda jamoaviy taktikalarda texnik harakatlarni mustahkamlab borildi. Tadqiqotlar davomida darvozabonni texnik tayyorgarligi qanchalik darajada rivojlanganligini aniqlash maqsadida darvozabon texnikasini baholashga ham e'tibor qaratildi. Mashg'ulotlar davomida maydon o'yinchilari hamda darvozabon texnik tayyorgarlik darajasi muntazam baholanadi. Texnik tayyorgarlikni baholashda video tahlil, texnik ko'rsatkichlarni yozib boorish, mashg'ulot davomida o'yin natijalarini monitoring qilish kabi usullardan foydalanildi.

Ikkinchi musobaqlarga tayyorlash siklida mashg'ulotlar rejasi quyidagicha tuzildi. Bunda har bir mashg'ulotning davomiyligi - 60-90 daqiqa, haftasiga mashg'ulotlar soni - 5-6 marta hamda mashg'ulotlarni turli shakllarda tashkil etish ya'ni individual, juftlikda va guruhli turlaridan foydalanildi. Ushbu mashg'ulot rejalarini muntazan amalga oshirish orqali har chorakda o'yinchilarning texnik darajasini tahlil qilish hamda natijalarga asoslangan mashg'ulot dasturiga o'zgartirishlar kiritilib mashg'ulot dasturlari takomillashtirilib borildi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, biz tomonimizdan ishlab chiqilgan ushbu metodika maydon o'yinchilari va darvozabonlarning texnik mahoratini yillik tayyorgarlik sikli davomida oshirishga qaratilgan. Rejaga rioya qilish orqali sportchilar texnik imkoniyatlari optimal darajada rivojlanishiga erishildi.

Gandbol sport turida darvozabon sport jamoasida muhim rol o'ynaydi. Texnik jihatdan tayyor darvozabon hujumlarni muvaffaqiyatli qaytarish va jamoaning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Quyidagi jadval mashg'ulotlarning har bir davri va bosqichlari bo'yicha rejalashtirilgan (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Gandbol sport turida darvozabonlarni yillik rejasi

Davr	Mashg'ulot turi	Mashqlar	Davomiyligi	Eslatma
Tayyorgarlik	Jismoniy tayyorgarlik	Reaksiya va tezkorlikni oshiruvchi mashqlar	30-40 daqiqa	Tanani mashg'ulotlarga

		(masalan, to'pni kutish va qaror qabul qilish mashqlari).		tayyorlas h.
	Texnik bazaviy mashqlar	Darvozabonning to'pni ushlashi, yon tomonga sakrashi va oyoq harakatlari texnikasini takomillashtirish .	45-60 daqiqa	Haftasiga 4-5 marta.
	Himoya harakatlari	Yakka hujumchining zarbalarini qaytarish, past zarbalarni ushlash texnikasi.	30-40 daqiqa	
	Taktik tayyorgarlik	Darvozabon va himoyachilar o'rtasida o'zaro aloqa va harakat koordinatsiyasini o'rgatish.	30 daqiqa	
Musobaqa	O'yin simulyatsiyasi	Real o'yin vaziyatlarini takrorlash (masalan, qarama-qarshi hujumlar, penaltini qaytarish).	45-60 daqiqa	Haftasiga 5-6 marta.
	Stress sharoitida mashqlar	Qiyin sharoitlarda qaror qabul qilish	20-30 daqiqa	Psixologi k tayyorgar

		texnikasi (masalan, cheklangan vaqt ichida zarbalarni qaytarish).		lik uchun ham foydali.
	Individual ishlash	Har bir darvozabonning zaif tomonlarini mustahkamlash (masalan, yuqori zarbalarni qaytarish).	30-40 daqiqa	
O'tish	Tiklanish mashg'ulotlari	Yengil mashqlar (ko'nikmalarni saqlash uchun reaksiya va harakat mashqlari).	20-30 daqiqa	Haftasiga 3 marta.
	Ko'nikmalarni mustahkamlas h	Bazaviy texnik elementlarni past intensivlikda takrorlash.	30-40 daqiqa	
	Analiz va tahlil	O'yin davomida qilingan texnik harakatlarning video tahlili va takrorlash.	1-2 soat	Jamoaviy va individua l tahlil uchun vaqt ajratiladi.

Gandbol sport turida darvozabonlarni yillik rejasi ishlab chiqildi. Unga ko'ra mashg'ulot davrlarida mashg'ulotlarda tayyorgarlik turlarini rivojlantiruvchi vositalar me'yorlari rejalashtirildi. Rejaga asosan tayyorgarlik davrida gandbol sport turida darvozabonlarni jismoniy, texnik taktik tayyorgarligini hamda himoya harakatlarini rivojlantiruvchi vositalar me'yorlari ishlab chiqildi. Ushbu davrda asosan darvozabonning reaksiya tezkorligini oshiruvchi mashqlar, darvozabonni to'pni

ushlashi va yon tomonlarga sakrash hamda oyoq harakatlar texnikasini takomillashtirish, yakka hujumchining zarbalarini qaytarish past zarbalarini ushlar texnikasi hamda darvozabon va himoychilar o'rtasida o'zaro aloqa va harakat koordinatsiyasini o'rgatishga e'tibor qaratildi. Musobaqa davrida esa o'yin simulyatsiyasida hamda musobaqa jarayonida uchraydigan stresni bartaraf etishga qaratilgan vositalar me'yorida foydalanildi. Shu bilan birga bu jarayonda darvozabonlarni individual xususiyatlariga qarab zaif tomonlari tahlil qilindi. Keyindi o'tish davrida esa darvozabonlarni organizmini tiklash, ko'nikmalarni mustahkamlash hamda ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Bazaviy texnik elementlarni past intinsivlikda yengil mashqlar, ko'nikmalarni saqlash uchun esa reaksiya va harakat mashqlar me'yori ishlab chiqildi. Ushbu mashg'ulot rejasida keltirilgan vositalar me'yori qo'llash orqali darvozabonlarni texnik tayyorgarligini takomillashtirish hamda musobaqa jarayonida darvozani himoya qilish gol o'tkazmaslik imkoniyatlari kengaytirilgan.

Tadqiqotimiz davomida asosan gandbolchilarni texnik tayyorgarligini rivojlantirishga e'tibor qaratdik. Mashg'ulotlarning tayyorgarlik davrida to'pni ushlar mashqlarini saraladi. Unga ko'ra to'pning turli yo'nalishlarda kelishiga moslashish, yon tomonga sakrashda, sakrash texnikasini to'g'ri bajarish orqali jarohat olish xavfini kamaytirishga, pozitsiyani o'zgartirish orqali esa to'g'ri joylashib darvozani maksimal darajada yopishga erishildi.

Musobaqa davrida esa real vaziyatlarda qo'llaniladigan mashqlar jumladan qarshi hujumlar, burchakdan zarbar va penaltini qaytarish mashqlariga e'tibor qaratildi. Jamoaviy sport turlarida taktik tayyorgarlik muhim bo'lganligi sababli taktik hamkorlikda himoyachilar bilan birgalikda ishlandi.

O'tish davrida gandbolchilar organizmini tiklash hamda navbatdagi o'yinga tayyorlash maqsadida yengil mashqlar va psixologik dam olishga e'tibor berildi.

Biz tomonimizdan ishlab chiqilgan metodikaning ilmiy asoslari reaksiya tezligi, texnik tayyorgarligini rivojlantirish bo'lganligi sababli biomexanik tahlil, psixologik tayyorgarlik kompleks nazorat qilib borildi. Ushbu metodika asosan reaksiya tezligini oshirishda darvozabonning reflekslarini yaxshilash uchun maxsus mashqlar majmuasi ishlab chiqildi. Tadqiqot davomida gandbol sport turida darvozabonlar texnik tayyorgarlik darajasini aniqlash maqsadida biomexanik tahlillar ham olib borildi. Biomekanik tahlillarga ko'ra texnik harakatlarni to'g'ri bajarish orqali jarohat olish ehtimolini kamaytirishga erishilgan shu bilan birga darvozabon texnikasi fazo va makondagi holati aniqlandi. Shu bilan birga darvozabonlarni psixologik tayyorgarligini rivojlantirishga ham e'tibor qaratildi. Bunda asosan musobaqa

jarayonida stressni kamaytirib to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi ishlab chiqildi.

Xulosa. Biz tomonimizdan ishlab chiqilgan gandbol sport turida darvozabonlarni yillik rejasini tadqiqotlarimiz davomida qo'llash orqali tajriba guruhi sinaluvchilarida qarshi hujumga chiqish uchun atrif pas berish harakatini bajarish samaradorligi 13,8% ga yaxshilanganligi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ш.Ф.Тулаганов Показатели физической подготовленности гандболистов молодежной сборной команды Республики Узбекистан, Спортивные игры, 2022. №2.
2. Мўминов А. Ш. Гандболчи-талабаларда турли функционал ҳолатлардан тўғрисида дарвоза бурчакларидаги нишонларга отиш аниқлигини ўқув йили давомида ўзгариш динамикаси // фан-спортга Учредители: Узбекский государственный университет физической культуры и спорта. – №. 6. – С. 33-35.
3. A.Sh, Muminov, M. M. Roziboyev, and B. A. Azimkulov. "Tools and methods of development of handball players at the preliminary preparation stage." *Proceedings of 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference Global Technovation*. 2021.
4. Мўминов, А. Ш. "Спорт педагогик маҳоратини ошириш." *Гандбол) ўқув қўлланма–Тошкент: “Илмий-техника ахбороти-пресс нашриёти* 200 (2021).
5. Муминов А. Ш. Методы улучшения экстренной медицинской помощи при политравме (современные аспекты) //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 1 Part 1. – С. 152-155.
6. Мўминов А. Ш. Малакали гандболчиларнинг техник ҳаракатларини такомиллаштириш //Fan-Sportga. – 2023. – №. 1. – С. 12-15.
7. Мўминов А. Ш. Гандболчи-талабаларда танани чап ва ўнг томонга айлантириш таъсирида вақт-оралиқни фарқлаш реакцияларининг ўзгариш динамикаси //Fan-Sportga. – 2022. – №. 1. – С. 42-44.
8. Фозилов Х. Қ., Тулаганов Ш. Ф. Бурчак ўйинчиларининг техник-тактик ҳаракатларини такомиллаштириш //Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – №. 2. – С. 67-74.
9. Тулаганов Ш. Ф., Фозилов Х. Ёш гандболчиларнинг тезкор-куч сифатини ривожлантириш услублари //Fan-Sportga. – 2022. – №. 6. – С. 18-20.

10. Тўлаганов Ш.Ф., Мўминов А.Ш. Турли малакали гандболчиларнинг чакқонлик сифати кўрсаткичларини таҳлилий ўрганиш //Фан-спортга. – 2021. – №. 1. – с. 23-25.
11. Мўминов А. Ш. Малакали гандболчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини оширишда айланма машғулотдан фойдаланиш самарадорлиги //Fan-Sportga. – 2024. – №. 3. – С. 86-91.
12. Muminov A.Sh, Atajanov R.T. "Gandboldi uyretiw metodikasi" *Гандбол) ўқув қўлланма – Тошкент - “METODIST NASHRIYOTI” -2023, 175 b.*
13. Mo‘minov A. Sport o‘yinlarida shug‘ullanuvchi sportchilarning gandbol sport turi bo‘yicha jismoniy texnik-taktik tayyorgarlik darajasini tekshirish // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – 2024. – №. 11. – С. 927-930.
14. Мўминов А. Ш. Малакали гандболчиларнинг техник ҳаракатларини такомиллаштириш //Fan-Sportga. – 2023. – №. 1. – С. 12-15.
15. Мўминов А. Ш. Мусобақа олди даврида малакали марказ ўйинчиларини ҳужумдаги техник-тактик ҳаракатларини такомиллаштириш //Fan-Sportga. – 2024. – №. 7. – С. 17-22.
16. МЎМИНОВ А., РАХМАТИЛЛАЕВ М. Technology of development of speed qualities of young handball players //O'zMU xabarлари. – 2022. – Т. 1. – №. 10.
17. Muminov A. Sh. EFFECTIVENESS OF DEVELOPING THE PHYSICAL PREPARATION OF SKILLED HANDBALL PLAYER GIRLS'WITH THE HELP OF CIRCULAR TRAINING //Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2024. – Т. 5. – №. 03. – С. 247-258.
18. Мўминов А. Ш. ГАНДБОЛЧИ ТАЛАБАЛАРНИ ТЕХНИК УСУЛЛАРГА ЎРГАТИШ УСУЛЛАРИ ВА УЛАРНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. Special Issue 1. – С. 246-253.
19. Muminov A. S. EFFECTIVENESS OF DEVELOPING THE PHYSICAL PREPARATION OF SKILLED HANDBALL PLAYER GIRLS'WITH THE HELP OF CIRCULAR TRAINING //Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2024. – Т. 5. – №. 03. – С. 247-258.
20. Mo‘minov A. SPORT O‘YINLARIDA SHUG‘ULLANUVCHI SPORTCHILARNING GANDBOL SPORT TURI BO‘YICHA JISMONIY TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIK DARAJASINI TEKSHIRISH // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – 2024. – №. 11. – С. 927-930.
21. Мўминов А. Ш. Малакали гандболчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини оширишда айланма машғулотдан фойдаланиш самарадорлиги //Fan-Sportga. – 2024. – №. 3. – С. 86-91.

22. Muminov A.Sh, Atajanov R.T. "Gandboldi uyretiw metodikasi" *Гандбол) ўқув қўлланма – Тошкент - “METODIST NASHRIYOTI” -2023, 175 b.*
23. Тулаганов Ш. Ф., Фозилов Х. Ёш гандболчиларнинг тезкор-куч сифатини ривожлантириш услублари //Fan-Sportga. – 2022. – №. 6. – С. 18-20.
24. 6. Тўлаганов Ш.Ф., Мўминов А.Ш. Турли малакали гандболчиларнинг чакқонлик сифати кўрсаткичларини таҳлилий ўрганиш //Фан-спортга. – 2021. – №. 1. – с. 23-25.
25. Икромов У., Мўминов А. Ш. МАЛАКАЛИ ГАНДБОЛЧИЛАРНИ ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ВОСИТА ВА УСЛУБЛАРИ //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 34-42.
26. Ikromov U., Mo‘minov A. S. YUQORI MALAKALI GANDBOLCHILARNI KUCH SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH VA NAZORAT QILISH //Modern Science and Research. – 2025. – Т. 4. – №. 1. – С. 99-105.
27. Fozilov Kh.K. The role of special physical training in improving the effectiveness of competitive exercises (handbal) // Eurasian journal of academic research Innovative Academy Research Support Center 2024. - P-96-100.
28. Fozilov X.Q. Musobaqa davrida gandbolchilarning burchak o‘yinchilarida texnik-taktik harakatlarini baholash va tahlil qilish // FAN-SPORTGA ilmiy nazariy jurnal. 2023. 3-son. - B.81-84 [13.00.00. №16].
29. Фозилов Х.Қ Малакали гандболчиларнинг техник-тактик ҳаракатларини назорат қилиш ва такомиллаштириш усуллари // Sportda ilmiy tadqiqotlar ilmiy-nazariy jurnal. 2023. 3 son. - B.27-30 [13.00.00 **OAK Rayosatining 2022 yil 15 dekabrda 328-son qarori**]
30. Фозилов Х.Қ. Мусобақа олди микроциклларда юкламаларни режалаштириш ва спорт машғулотларининг умумий тамойилларидан фойдаланиш услубияти // «The modern way to popularize weightlifting in Uzbekistan» International scientific and practical conference collection of scientific papers 2023. – P.55-57.
31. Фозилов Х.Қ. Гандболчиларнинг хужумдаги техник-тактик ҳаракатларини таҳлил қилиш // «The modern way to popularize weightlifting in Uzbekistan» International scientific and practical conference collection of scientific papers 2023. – P.57-60.
32. Fozilov X.Q. 10-11 yoshli gandbolchilarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish // “Zamonaviy futbolda innovatsion texnologiyalardan foydalanish istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani. 2023. – B.272-274.
33. Fozilov X.Q. Gandbolchilarning tezkor qarshi hujum tayyorgarligini takomillashtirish samaradorligini oshirish // “Zamonaviy futbolda innovatsion texnologiyalardan foydalanish istiqbollari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani. 2023. – B.274-277.

Linguocultural peculiarities of Paremiological dictionary in Linguistics

Mambetalieva Ayzada Bakhitbay kyzi

A PhD student at Karakalpak State University named Berdakh

ABSTRACT

Paremiological dictionaries, which catalog proverbs and their meanings, serve as valuable resources for understanding both language and culture. In the context of the English language, these dictionaries provide insights into the social, moral, and historical values embedded in proverbs. This literature review explores the linguocultural peculiarities of English paremiological dictionaries, examining how proverbs not only reflect the linguistic structures of the language but also the cultural norms, beliefs, and worldviews of English-speaking communities. Through an analysis of various studies, this paper highlights the role of proverbs in conveying concepts such as individualism, pragmatism, and personal responsibility, which are prevalent in English-speaking cultures.

Keywords: *cultural norms, lexical semantics, idiomatic expressions, figurative language, cross-linguistic studies, traditional wisdom, cultural proverbs, semantic shifts.*

The term paremiological comes from paremiology, which is the study of proverbs (paremia in Greek means “proverb” or “saying”). It is a branch of linguistics and folklore that explores the origin, meaning, structure, and cultural significance of proverbs across different languages and societies. It is essential to take into account key aspects of paremiology:

1. Linguistic Aspect:

- Studies the grammatical and structural features of proverbs.
- Analyzes phonetic, morphological, and syntactic patterns.
- Examines how proverbs evolve in a language over time.

2. Cultural Aspect:

- Investigates how proverbs reflect national identity, traditions, and values.
- Explores common themes like wisdom, morality, nature, and social behavior.
- Identifies unique and universal proverbs across cultures.

3. Cognitive and Psychological Aspect:

- Looks at how proverbs shape thought processes and decision-making.
- Studies their use in everyday communication, storytelling, and education.

4. Comparative Paremiology:

- Compares proverbs between different languages and cultures.
- Identifies similarities and differences in worldview.
- Analyzes borrowed or adapted proverbs in multilingual communities.

A paremiological dictionary is a specialized type of dictionary that collects, explains, and categorizes proverbs, sayings, and aphorisms from a particular language or multiple languages. These dictionaries provide linguistic, cultural, and historical insights into how proverbs shape communication, wisdom, and national identity. There are some key features of a paremiological dictionary:

1. Collection of Proverbs

- Contains commonly used proverbs, idioms, and maxims from oral and written sources.
- May include regional, historical, or archaic proverbs.

2. Meanings and Explanations

- Provides definitions, interpretations, and explanations of proverbial meaning in context.
- Some dictionaries also include moral lessons or philosophical insights.

3. Linguistic and Grammatical Structure

- Analyzes syntax, phonetics, and morphological patterns of proverbs.
- Notes variations in proverb structure (e.g., “Actions speak louder than words” vs. “Deeds, not words”).

4. Cultural and Historical Context

- Explains the origin of proverbs, sometimes with historical references.
- Highlights cultural values, traditions, and social norms reflected in proverbs.

A paremiological dictionary is crucial for language because proverbs are an essential part of communication, culture, and national identity. There are several reasons why such dictionaries matter:

1. Preserving Linguistic Heritage

- Proverbs are a historical and cultural treasure that carry the wisdom of previous generations.
- A paremiological dictionary helps document and protect endangered languages and dialects.
- Example: Karakalpak proverbs reflect nomadic traditions, while English proverbs often emphasize individualism and pragmatism.

2. Enhancing Language Learning and Translation

- Proverbs enrich vocabulary and idiomatic expressions, making speech more natural.

- For bilingual learners, comparing proverbs helps understand cultural differences in expression.

- Example:

- English: “A friend in need is a friend indeed.”

- Karakalpak: “Doslar basına kùn kelgende belgili boladı.” (Friends are known in difficult times.)

3. Promoting Effective Communication

- Proverbs convey complex ideas in a short, memorable form.

- In public speaking, literature, and media, they make messages more persuasive and impactful.

- Example: Politicians and writers often use proverbs to connect with audiences.

4. Strengthening Cultural Identity

- Proverbs reflect national values, traditions, and moral lessons.

- A paremiological dictionary helps people understand their own culture and compare it with others.

- Example:

- English: “Time is money.” (Emphasizes productivity.)

- Karakalpak: “Waqıt – altın.” (Time is gold.) (Similar but adapted to local context.)

5. Aiding Literary and Folklore Studies

- Many literary works, folk tales, and songs use proverbs to express philosophical and ethical ideas.

- Writers and poets use them for rhetorical and poetic effects.

- A paremiological dictionary is an important resource for researchers in linguistics, folklore, and anthropology.

In conclusion, a paremiological dictionary is not just a collection of proverbs—it is a powerful linguistic and cultural tool. It preserves history, enriches language learning, improves communication, and strengthens cultural identity. By studying proverbs, we gain a deeper understanding of both language and the mindset of the people who speak it.

USED LITERATURE

1. Beedham, C. (2015). Proverbs and their cultural implications in English: An analysis of selected English proverbs. Oxford University Press.

2. Cram, F. (2010). Proverbs and sayings: The linguistic and cultural intersections. Cambridge Scholars Publishing.

3. Kipfer, B. (2018). A study of English proverbs and their cultural dimensions. Springer.

4. Mieder, W. (2004). Proverbs: A handbook. Greenwood Publishing Group.
5. Mieder, W. (2017). Proverbs and the American dream: Cultural reflections in English-language proverbs. University of Vermont Press.
6. Sullivan, J. (2019). Proverbs across cultures: A comparative analysis of English and other languages. Routledge.
7. Sullivan, J. (2020). Challenges in compiling paremiological dictionaries: A focus on English. Oxford University Press.

MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA ÒQISH KÒNIKMALARINI SHAKLANTIRISH

Termiz Iqtisodiyot va Servis Unverseti 1-kurs magistranti

Shukurova Nafosat

Annotatsiya: Ushbu maqola maktab yoshidagi bolalarda o'qish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini tahlil qiladi. O'qish ko'nikmalari bolalarning ta'lim olishdagi asosiy vositalaridan biri hisoblanadi va uning muvaffaqiyatli shakllanishi kelajakdagi ta'lim jarayoniga katta ta'sir ko'rsatadi. Maqolada o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish bosqichlari, metod va yondashuvlar, shuningdek, o'qish jarayonidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi. Bolalarda o'qish ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati va usullari, o'qish darslarida innovatsion usullar qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish ko'nikmalari, maktab yoshi, ta'lim jarayoni, o'qish metodlari, bolalar rivojlanishi, o'qish darslari, innovatsion usullar.

Abstract

This article analyzes the process of developing reading skills in school-age children. Reading skills are one of the fundamental tools for children's education, and their successful development significantly impacts future learning processes. The article discusses the stages of reading skills development, methods and approaches, as well as the challenges in reading acquisition and ways to overcome them. It provides detailed insights into the importance of cultivating reading skills in children and the application of innovative methods in reading lessons.

Keywords: reading skills, school-age children, education process, reading methods, child development, reading lessons, innovative methods.

Аннотация

В данной статье анализируется процесс формирования навыков чтения у детей школьного возраста. Навыки чтения являются одним из ключевых инструментов обучения детей, и их успешное развитие существенно влияет на дальнейший образовательный процесс. В статье обсуждаются этапы формирования навыков чтения, методы и подходы, а также проблемы, связанные с освоением чтения, и способы их преодоления. Представлены подробные сведения о важности развития навыков чтения у детей и применении инновационных методов на уроках чтения.

Ключевые слова: навыки чтения, дети школьного возраста, образовательный процесс, методы чтения, развитие ребенка, уроки чтения, инновационные методы.

KIRISH

Maktab ta'limining boshlang'ich bosqichida bolalarda o'qish ko'nikmalarini shakllantirish muhim o'rin tutadi. Chunki bu ko'nikma nafaqat o'quv jarayonining asosiy qismini tashkil etadi, balki bolaning intellektual va ijtimoiy rivojlanishi uchun ham zarurdir. O'qish bolalarda tafakkur qilish, matnni tushunish, savodxonlikni oshirish va o'z-o'zini ifodalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli, o'qituvchi va ota-onalarning vazifasi bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish va ularni bu borada doimiy ravishda qo'llab-quvvatlashdan iboratdir.

Bu ishning kirish qismida o'qish ko'nikmalarining ahamiyati, ularni shakllantirishdagi zamonaviy usullar va qiyinchiliklar, shuningdek, maktab yoshidagi bolalarning o'quv faoliyatidagi psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Shu orqali o'quvchi bolalarning o'qish faoliyatini yanada samarali tashkil etish uchun qaysi metodlar afzal ekanligi aniqlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Maktab yoshidagi bolalarda o'qish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini tahlil qilishda bir nechta muhim omillarga e'tibor qaratildi. Avvalo, bolalarda o'qish ko'nikmasining shakllanishi ularning individual rivojlanish darajasi, o'quv muhiti, o'qitish metodlari va motivatsiya bilan bevosita bog'liq ekanligi kuzatildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning o'qish faoliyati muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun ularning aqliy, nutqiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi bir-biriga mos bo'lishi zarur. O'quv muhiti bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning o'zaro muloqotga kirishishi va o'qituvchining faol yondashuvi ularda o'qish jarayoniga ijobiy munosabat hosil qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarga moslashtirilgan o'quv materiallari va texnologiyalarni qo'llash bolalarning o'qish ko'nikmalarini tezroq rivojlantirishga yordam beradi.

Turli xil metodlar sinovdan o'tkazilganda, faollikka asoslangan o'qitish usullari, ya'ni o'yinli o'rgatish va interfaol metodlar eng samarador natijalarni berdi. Bu usullar o'quvchilarni jarayonga faol jalb qilib, ularni matnni yanada chuqurroq tushunishga undaydi. Bunda o'qituvchining bolalarga individual yondashuvi va qo'llab-quvvatlashi ham katta ahamiyatga ega ekanligi kuzatildi.

Bolalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi o'qish ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi omildir. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan bolalar matnlarni o'rganishga ko'proq qiziqish bildiradi va o'qish natijalarini yaxshiroq o'zlashtiradi. Bu esa ularning o'quv faoliyatidagi umumiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tahlil qilingan ma'lumotlar asosida shuni aytish mumkinki, o'qish ko'nikmalarini muvaffaqiyatli shakllantirish uchun o'qituvchilar va ota-onalar bolalarni o'qish jarayoniga faol jalb qilishlari, ular uchun individual yondashuvni tanlashlari va ularning motivatsiyasini oshirishlari kerak. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va o'yinli metodlardan foydalanish o'quvchilarning o'qish jarayonida ko'proq qiziqish bildirishlariga yordam beradi.

Umuman olganda, o'qish ko'nikmasini shakllantirish nafaqat o'quv jarayonining bir qismi, balki bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli ta'lim olishi va ijtimoiy hayotga moslashishi uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Maktab yoshidagi bolalarda o'qish ko'nikmasini shakllantirish ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, bolaning aqliy va ijtimoiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'qitish metodlarining xilma-xilligi, individual yondashuv va motivatsiyani qo'llab-quvvatlash bu jarayonning samaradorligini oshiradi. O'yinli va interfaol usullar bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ota-onalar va o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi bilan bolalar mustaqil o'qish malakasini muvaffaqiyatli egallashlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanboyeva, G'. Boshlang'ich sinflarda o'qitish metodlari. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Abdullaeva, Z. Maktab yoshidagi bolalarda o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: Fan, 2015.
3. Nurmatova, M. Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
4. Zokirov, I. Pedagogika va psixologiya asoslari. Samarqand: Samarqand Universiteti nashriyoti, 2018.
5. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
7. Woolfolk, A. Educational Psychology. Boston: Pearson, 2016.

TIL VA MADANIYAT: CHET TILLARNI O‘QITISHDA MADANIYATNI INTEGRATSIYA QILISH

[Dildora Matiyeva]

[Termiz Iqtisodiyot va servis Universiteti], Filologiya va tillarni o‘qitish yo‘nalishi,
2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada chet tillarni o‘qitishda madaniyatni integratsiya qilishning ahamiyati va ta’lim jarayonidagi o‘rni yoritiladi. Chet tilini o‘rganish faqat grammatikani o‘zlashtirish bilan cheklanmay, balki shu til egalarining madaniyati, qadriyatlari va urf-odatlarini bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Mazkur maqolada madaniy komponentlarni o‘quv jarayoniga kiritish usullari, ularning samaradorligi va ta’lim sifatiga ta’siri haqida fikr yuritiladi.

This article highlights the significance of integrating culture in foreign language teaching and its role in the educational process. Learning a foreign language is not limited to mastering grammar but is closely linked to the culture, values, and traditions of its native speakers. The article discusses methods of incorporating cultural components into the learning process, their effectiveness, and their impact on the quality of education.

В данной статье рассматривается значимость интеграции культуры в процесс обучения иностранным языкам и её роль в образовательном процессе. Изучение иностранного языка не ограничивается только освоением грамматики, но также тесно связано с культурой, ценностями и традициями носителей этого языка. В данной статье обсуждаются методы внедрения культурных компонентов в учебный процесс, их эффективность и влияние на качество образования.

Tayanch so‘zlar: til va madaniyat, integratsiya, kommunikativ yondashuv, pragmatik kompetensiya, lingvodidaktik lingvomadaniyatshunoslik.

Kirish

Tilni o‘rganish, asosan, muloqot vositasini egallashga qaratilgan bo‘lsa-da, uni o‘qitish jarayonida madaniyatni hisobga olish o‘quvchilarning tilni yanada chuqurroq tushunishlariga yordam beradi. Har bir xalqning urf-odatlarini, qadriyatlari va dunyoqarashi o‘sha xalq tilida aks etadi. Biror bir tilni o‘rganayotgan odam o‘sha tilda gaplashuvchi xalqlar madaniyatini o‘rganishi va madaniyatni integratsiya qilib borishi

joizligini ta'kidlashimiz lozim. Shu sababli, chet tilini o'rganish jarayonida madaniyatni integratsiya qilish zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylangan. Zamonaviy dunyoda chet tillarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Lingvistika sohasida olib borilayotgan tadqiqotlar til faqat aloqa vositasi emas, balki ma'lum bir xalqning madaniy merosi ekanligini ko'rsatadi. Shuning uchun chet tillarni o'qitishda faqat grammatik va leksik bilimlarni o'rgatish bilan cheklanmay, balki shu tilning madaniy komponentlarini ham o'quv jarayoniga integratsiya qilish muhim hisoblanadi. Til va madaniyat bir-birini to'ldiruvchi tushunchalar bo'lib, madaniy komponentlarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish til o'rganish samaradorligini oshiradi. Har bir til o'zining tarixiy rivojlanishi, an'analari va milliy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shuning uchun ham tilni o'rganish jarayonida ushbu jihatlarni inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Madaniyat chet til o'rganayotgan shaxsning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi, tilning real hayotiy qo'llanilishini tushunishga yordam beradi va madaniyatlararo muloqot qobiliyatini shakllantiradi.

1. Chet tilini o'qitishda madaniyatning o'rni

Chet tilini o'qitishda madaniyatning o'rni juda kata, chunki til va madaniyat o'rtasida mustahkam bog'lanish mavjud. Chet tilini o'rganish faqat lug'at va grammatika bilangina cheklanib qolmaydi. Til va madaniyat ajralmas tushunchalar bo'lib, chet tilini mukammal o'rganish uchun ushbu tillarning madaniy muhitini ham o'zlashtirish kerak. Til o'rganishda so'zlar va iboralarning ma'nosi va ularning qanday ishlatilishi ko'pincha madaniyatga bog'liq, masalan: Ma'lum bir ifoda yoki so'z bir madaniyatda kulgili yoki jiddiy bo'lishi mumin, boshqasida esa umuman boshqa ma'no anglatadi. Madaniyatni o'rganish esa tilni to'g'ri shaklda ishlatishga yordam beradi. Til orqali ma'lum bir jamiyatning an'analari, qadriyatlari va dunyoqarashi ifodalanadi. Shu sababli, til o'rganish jarayonida madaniyatga e'tibor qaratish quyidagilarga yordam beradi:

O'quvchilar til egalarining hayot tarzi va qadriyatlarini tushunib yetadilar. Til muhitida yuzaga keladigan pragmatik xatolarning oldi olinadi. Muloqot jarayoni yanada tabiiy va samimiy kechadi.

2. Madaniyatni o'qitish metodlari

Madaniyatni til o'qitish jarayoniga integratsiya qilishning bir necha samarali usullari mavjud:

2.1. Real hayotiy materiallardan foydalanish

Dars jarayonida gazeta maqolalari, teleko'rsatuvlar, turli filmlar va radioeshittirishlar kabi autentik materiallar qo'llanishi o'quvchilarning tilni tabiiy muhitda tushunish qobiliyatini oshiradi va o'rganuvchilar o'zlarini reallikdagi kabi his qilishadi.

2.2. Rolli o'yinlar va madaniy interaktsiya

Turli vaziyatli mashqlar va rolli o'yinlar yordamida o'quvchilar chet tilida muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, restoran yoki do'konda xarid qilish jarayonini sahnalashtirish orqali madaniy odatlar o'rganiladi. Ularga bunday "role play" lar berish orqali ham qiziqtiriladi ham ingliz tili muloqotlari yanada rivojlanadi. Real hayotiy materiallar masalan, yangiliklar maqolalari, reklama materiallari, telefon suhbatlari, electron pochta xabarlari yoki kundalik hayotda uhraydigan boshqa matnla, o'quvchilarga tilni haqiqiy kontekstda ishlatishni o'rgatadi.

2.3. San'at va adabiyot orqali o'qitish

Adabiyot va san'at orqali tilni o'rganish o'quvchiga yangi so'zlar va ifodalarni o'rganishga yordam beradi. Madaniyatni o'rgatishda she'riyat, musiqa, teatr va boshqa san'at turlaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Mashhur shoir va yozuvchilarning asarlarini tahlil qilish til o'rganish jarayonini yanada mazmunli qiladi. Ular qanchalik asarlar adabiyotlar o'qib borsa, o'rganish jarayoni tez va samarali bo'ladi.

2.3. Madaniyatni integratsiya qilishning samaradorligi

Til o'rganish jarayonida madaniyatni integratsiya qilish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi. Madaniyatni integratsiya qilish jarayonida ijtimoiy dasturlar amalga oshirish, masalan, ko'p madaniyatli tadbirlar, festivallar va seminarlar, tashkil etish ham muhim. Buning natijasida:

O'quvchilar chet tilida erkin muloqot qilishga tayyor bo'ladilar.

Nutqiy kompetensiyalar shakllanadi va takomillashadi.

Muloqot chog'ida pragmatik tafovutlarning oldi olinadi.

Shuningdek, madaniy tafovutlarni tushunish xalqaro muloqot jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tushunmovchiliklarni oldini oladi.

Xulosa

Chet tillarni o'qitishda madaniyatni integratsiya qilish samarali yondashuv hisoblanib, o'quvchilarning nafaqat lingvistik til bilimlarini, balki shu bilan birgalikda madaniy ongini ham rivojlantiradi. Madaniy komponentlarni dars jarayoniga qo'shish orqali o'quvchilar tilni yanada chuqurroq tushunib, uni tabiiy sharoitda ishlatish qobiliyatiga ega bo'ladi. Shunday ekan, lingvodidaktik tadqiqotlar til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini yanada chuqurroq o'rganishga yo'naltirilishi zarur. Kelajakda chet tillarni o'qitish tizimida madaniyatni integratsiya qilish yanada kengayishi kutilmoqda. Bu jarayonda texnologiyalar, virtual haqiqat, multimedia resurslari va interfaol dars usullaridan foydalanish muhim o'rin tutadi. Xususan, chet tili o'qitish bo'yicha

innovatsion dasturlar, onlayn kurslar va xalqaro madaniy almashinuv dasturlari bu borada katta ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, til va madaniyatni uyg'un holda o'qitish – bu nafaqat samarali til o'rgatish strategiyasi, balki o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiruvchi va ularning ijtimoiy-madaniy ko'nikmalarini shakllantiruvchi muhim omildir. Shuning uchun kelgusida chet tillarni o'qitish metodikalarida madaniyatning o'rnini yanada mustahkamlash, yangi innovatsion yondashuvlarni joriy etish hamda o'qitish jarayonini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolishi lozim

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'ofurov U. Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi. Toshkent: Fan, 2015.
2. Yo'ldoshev M. Chet tillarni o'qitish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.
3. Qurbonov U. Tilshunoslik va madaniyatshunoslik asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2020.
4. O'zbekistonda chet tillarini o'qitish bo'yicha metodik qo'llanma. Toshkent: Innovatsion rivojlanish vazirligi, 2023.
5. Karimova D. Chet tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018.
6. Rahimova N. Til va madaniyat integratsiyasi bo'yicha zamonaviy usullar. Toshkent: Innovatsiya markazi, 2021.
7. Yusupova G. Chet tillarni o'qitishda lingvomadaniy yondashuv. Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2017.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chet tillarni o'qitish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori, 2021-yil.
9. Kramsch, C. (1998). Language and Culture. Oxford University Press.

**OLIY TA'LIMDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT DARSLARINI
TASHKIL ETISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH METODIKASI**

Mirzayev Ibroxim Ilhomovich

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti o'qituvchisi

Tel: +998 99 876 76 71

Annotasiya: Maqolada oliy ta'limda jismoniy tarbiya va sport darslarini tashkil etishda axborot texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati, dunyoqarash hamda tafakkur ko'lamini hosil qilish, jismoniy, ma'naviy va axloqiy sifatlarni shakllantirish, bo'lajak jismoniy tarbiya va sport o'qituvchilari uchun axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ayrim tavsiyalar berilgan va muxokama qilingan.

Kalit so'zlar: *sport, pedagogik texnologiyalar, pedagogik jarayon, axborot, axborot texnologiyalari, zamonaviy pedagogik texnologiya, uslublar, mezonlar, amaliy darslar, interfaol ta'lim, obrazli fikrlash, intellektual rivojlanish.*

Masalaning dolzarbligi. Mustaqil O'zbekiston Respublikasida shakllanayotgan milliy istiqlol g'oyasi Respublika Konstitusiyasida e'tirof etilgan insonparvar, demokratik, huquqiy davlat va jamiyatni barpo etish, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy hamda madaniy rivojlanishning yuqori bosqichlariga ko'tarish, jahon hamjamiyati safidan munosib o'rin egallashga yo'naltirilgan ezgu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqsadlarning ijobiy natijaga ega bo'lishi eng avvalo, yosh avlodga ilmiy bilimlar asoslarini puxta o'rgatish, ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko'lamini hosil qilish, jismoniy, ma'naviy va axloqiy sifatlarni shakllantirish borasidagi ta'limiy-tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishga bog'liqdir. Zero, yurtning porloq istiqbolini yaratish, uning nomini jahonga keng yoyish, ulug' ajdodlar tomonidan yaratilgan milliy-madaniy merosni jamiyatga namoyish etish, ularni boyitish, mustaqil O'zbekiston Respublikasining rivojlangan mamlakatlar qatoridan joy egallashini ta'minlash yosh avlodni xar tomonlama komil inson hamda malakali mutaxassis qilib tarbiyalashga bog'liqdir.

Jismoniy tarbiya va sport o'qituvchilari o'qitish uslublarini mujassamlashtirgan holda, mashg'ulotlar o'tkazishga tayyorlanishi, turli o'quv qurollaridan samarali foydalanishi hamda o'quv rejasi va dasturlarini metodologiyasini ochib berishi lozim. Biroq, shuni unutmaslik lozimki, o'qitish va o'rgatish jarayonlarini boshqarish, mavjud o'quv

vositalaridan samarali foydalanish va o'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarga imkon qadar tushunarli bo'lishini ta'minlash va shu kabi boshqa ko'pgina vazifalar o'qituvchining zimmasiga to'liq yuklatiladi. Shunday ekan jismoniy tarbiya va sport fanlari o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish lozim. Bundan maqsad shuki, o'qitish uslubi shunday yo'lga qo'yilsinki, bunda o'quvchilar o'qitilayotgan fanni har qanday sharoitda ham to'liq o'zlashtira olishsin.[1]

Jismoniy tarbiya va sport darslarida o'qitish uslublarini mujassamlashtirgan holda, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash samaradorligini oshirish metodi va vositalari. Hozirgi kunda barcha pedagoglar singari jismoniy tarbiya o'qituvchilariga ham darslarni zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etish, darsga innovasion yondashuvni, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishni dars davomida shakllantirish kabi ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanishni talab etadi.

Darhaqiqat, hozirgi globallashuv jarayonlari tobora keskinlashayotgan bir davrda bevosita yoshlarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligi bilan shug'ullanuvchi jismoniy tarbiya o'qituvchilariga qaratilayotgan e'tibor bu borada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, ularning muhim xizmatlaridan biri shundaki, o'quvchi-talabalarni tarbiyaviy, madaniy, tibbiy, sanoat qurilish, ishlab chiqarish kabi kasb-hunarga yo'naltirish bo'lsa, ikkinchidan ularni maxsus jismoniy tayyorgarlik bilan qurollanishga ma'lum darajada xizmat qiladi.

Bugungi kunda yosh avlodga ta'lim berayotgan o'qituvchilarning o'zlari zamonaviy innovasion texnologiyalarni to'liq o'zlashtirgan, axborot-kommunikasiya vositalaridan oqilona foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishlari, umuman barcha ta'lim-tarbiya sirlaridan voqif bo'lishlari talab etiladi.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari ilmiy pedagogik faoliyati bilan bog'liq masalalarni o'rganishda, eng avvalo, mazkur hodisaga oid tushunchalarning mazmun-mohiyatini tahlil etish maqsadga muvofiqdir. Xususan, "jismoniy tarbiya" tushunchasining o'ziga bir qancha ta'riflar berilganligini ko'rishimiz mumkin. "Jismoniy tarbiya – pedagogik jarayon bo'lib, inson organizmini morfologik va funksional jihatdan takomillashtirishga, uning hayoti uchun muhim bo'lgan asosiy harakat malakasini, mahoratini, ular bilan bog'liq bo'lgan bilimlarni shakllantirish va yahshilashga qaratilgan" [2]. "Jismoniy tarbiya organizmni har tomonlama chiniqtirishga qaratilgan, sog'liqni mustahkamlashni nazarda tutgan tarbiya, jismoniy mashqlar" kabi ta'riflar berilgan [3].

Jismoniy tarbiya va sport darslarida axborot texnologiyalarining ta'lim berishga mo'ljallangan qismida o'quv materiallarini taqdim etganda uning o'quvchilar tomonidan tushunish darajasiga alohida e'tibor beriladi. Taqdim etilayotgan o'quv

materiallari ta'lim oluvchilar uchun sodda, qulay, ko'rgazmali va yaxshi o'zlashtirish uchun izohli ma'lumotlar tavsiya etilgan bo'lishi, shuningdek, o'quv materiallarida kerakli ta'riflar, tayanch iboralar, kalit so'zlarga murojaat qilishda qo'shimcha imkoniyatlar yaratiladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, interfaol ta'lim bir vaqtda bir nechta masalani hal etish imkoniyatini beradi. Bulardan asosiysi-o'quvchilarning muloqot olib borish bo'yicha ko'nikma va malakalari rivojlanadi, o'quvchilar orasida emosional aloqalar o'rnatilishiga yordam beradi, ularni jamoa tarkibida ishlashga, o'z o'rtoqlarining fikrini tinglashga o'rgatish orqali tarbiyaviy vazifalarning bajarilishini ta'minlaydi.

Bundan ko'rinib turibdiki, axborot texnologiyalarining jismoniy tarbiya va sport fanlarida qo'llash va dars jarayonini axborot texnologiyalari vositasida takomillashtirish dolzarb muammolardan hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari asosida ma'lumotlarni o'quvchilarga taqdim etish, unda obrazli fikrlash, intelluktual rivojlanish darajasini yuqoriga ko'tarib qolmasdan, bu jarayon va an'anaviy o'qitish o'rtasidagi nisbatni o'zgartirishga olib keladi.

ADABIYOTLAR.

1. Mirzakarimov Yuldashboy Abdinabievich "jismoniy tarbiya va sport darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning jihatlari" Innovative, educational, natural and social sciences. 2021 yil.
2. Abdullaev A., Xonkeldiev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. O'quv qo'llanma. T., O'zDJTI, 2005. 12-b.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati. 1-jild. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. 95-b.
4. Piraxunova F.N., Nazirov A.X. O'qitishning yangi pedagogik texnologiyalari. Uslubiy qo'llanma. –T.: "IQTISOD-MOLIYA". 2008, 3-48 bet.
5. Kuznesova. N. Formirovanie sistem ponyatiy v sovremennom obuchenii. –L. 1985 god.
6. Levina M. Texnologii professionalnogo pedagogicheskogo obrazovaniya. –M., 2001 g.
7. Materiali Respublikanskoy nauchno-prakticheskoy konfe-rensii «Problemi formirovaniya i sovershenstvovaniya soder-janiya soderjaniya srednego specialnogo, professionalnogo obrazovaniya» Tashkent. 2001 g.
8. Fayziev M. A. Methods of formation of knowledge and skills of students on the basis of computer simulation model (on the example of the subject" Computer Science and Information Technology"): Dis.... Kand. ped. science //Tashkent: TDPU. – 2008.

9. Toshturdiyevna K. D., Asfandiyarovych F. M. FORMATION OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF TEMURY QUEENS IN SCHOOL GIRLS ON THE BASIS OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES //International Conference on Research Identity, Value and Ethics. – 2023. – C. 47-51.
10. Shadiev R. et al. Comparing effects of STR versus SELT on cognitive load //2019 Twelfth International Conference on Ubi-Media Computing (Ubi-Media). – IEEE, 2019. – C. 284-287.
11. Baigunisova G. et al. Flipped classroom method in higher education: a case of Kazakhstan //International Conference on Innovative Technologies and Learning. – Cham : Springer Nature Switzerland, 2023. – C. 232-241.
12. Shadiev R., Shadiev N., Fayziev M. Facilitating online cross-cultural learning project with speech-enabled language translation technology //2020 IEEE 20th International Conference on Advanced Learning Technologies (ICALT). – IEEE, 2020. – C. 223-225.
13. Шадиев Р. Н. и др. Развитие межкультурной компетенции в виртуальной среде обучения //Технологические тренды и наукоемкая экономика: бизнес, отрасли, регионы. – 2021. – С. 312-319.
14. Shaimerdenova N. et al. Developing Reading Literacy with Digital Texts //International Conference on Innovative Technologies and Learning. – Cham : Springer Nature Switzerland, 2024. – C. 159-166.
15. Shadiev R. et al. Immersive Learning Environments: Fostering Self-directed Learning in Junior High School Students Through Virtual Tours //International Conference on Innovative Technologies and Learning. – Cham : Springer Nature Switzerland, 2024. – C. 67-76.

NUQSONI BOR BO'LGAN BOLALARNI IJTIMOIIY HAYOTGA TAYYORLASHDA INKLYUZIV TA'LIMNING O'RNI

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Boshlang'ich

ta'lim yo'nalishi talabasi **Bo'rinorova Dilshoda**

Ilmiy rahbar: **A.A.Xaitov**

Annotasiya: Mazkur maqolada yurtimizdagi imkoniyati cheklangan bolalar hamda ular uchun yaratilayotgan barcha shart-sharoitlar, nuqsoni bor bolalarni sog'lom bolalar bilan birga o'qitish orqali ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishga katta e'tibor berilayotgani haqida umumiy tavsif berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, o'quvchilar, imkoniyati cheklangan bolalar, ijtimoiy hayot, sog'lom bolalar, jamiyat.

Bugungi kunda Respublikamiz miqiyosida bir qancha islohotlar amalga oshirilmoqda. Barcha islohotlarning zahirida, eng avvalo yosh avlodni barkamol shaxs bo'lib yetishishi, hech kimdan kam bo'lmay ulg'ayishi hamda dunyo arenalarini zabt eta oladigan farzandlarni tarbiyalash asosiy dolzarb masala hisoblanadi. Ayniqsa nogiron, rivojlanishda nuqsoni bo'lgan, ota-ona qaramog'isiz qolgan yetim bolalarni ijtimoiy himoya qilish har doim jamiyatning dolzarb vazifasidir. Ushbu vazifani amalga oshirish maqsadida Respublikamizda nuqsoni bo'lgan bolalarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, zarur shart-sharoitlar yaratish, turmush faoliyatidagi cheklanishlarni bartaraf etish hamda ular uchun ta'limni tashkil etish uchun bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan 2007-yil „O'zbekistonda inklyuziv ta'lim loyihasi amalga oshirildi. Bu loyihada O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Navoiy shahridagi «Umr» imkoniyati cheklangan bolalarga yordam berish markazi, Samarqand shahridagi «Hayot» nomli nogironlarga yordam berish markazi, Jizzax shahridagi «Istiqbolli avlod» markazi, Qashqadaryo viloyatining Qarshi shahridagi «Umid» tashabbuslarga ko'mak berish va rivojlantirish markazi, Termiz shahridagi «Imkon» imkoniyati cheklangan bolalar va oilalarga ko'mak berish markazi, Farg'ona viloyatining Qo'qon shahridagi «Ziyo» maxsus zaruratli bolalarga ijtimoiy ko'mak berish markazi, maqsadli hududlar hokimliklari, O'zbekistondagi Shvetsariya elchixonasi hamkorlik qilishdi. Ushbu loyiha doirasida Toshkent, Guliston, Qarshi, Samarqand, Termiz, Andijon, Qo'qon, Nukus, Buxoro, Urganch shaharlarida joylashgan ayrim maktabgacha ta'lim muassasa, maktab, kasb-

hunar kollejlari va akademik litseylarda imkoniyati cheklangan bolalar aralash guruhlarda inklyuziv texnologiya asosida ta'lim-tarbiya olishdi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalar uchun barcha sharoitlar yaratilib berilmoqda. Ularni jamiyatga qo'shish, avvalo, imkon qadar salomatligini tiklash maqsadida „ Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta'lim loyihasi” asosida ish yuritib kelinmoqda. Bunda asosan inklyuziv ta'lim imkoniyatlaridan foydalanish ko'zda tutilgan.

Inklyuziv ta'lim-bu barcha bolalar uchun maxsus ta'lim olish ehtiyojlarini qondirish va individual imkoniyatlarining farqliligini inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqqa ega ekanliklarini ta'minlashdir.

Inklyuziv ta'limni maktabgacha ta'lim muassasalarida, maktablarda, kollejlarda tashkil etish orqali, imkoniyati cheklangan bolalarga bo'lgan munosabat ijobiy tomonga o'zgarayotganligini ko'rishimiz mumkin. Bu esa ularning hayotda muvaffaqiyat qozonishi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim umumta'lim maktablarida tahsil olayotgan bolalarga barcha tadbirda faol ishtirok etish imkonini beradi. Buning natijasida esa ular jamiyatdan ortda qolishini bartaraf etadi. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun yaratilgan inklyuziv ta'lim strategiyasi o'qishning uzluksiz davom etishini ta'minlaydi. Oila-bolalar bog'chasi-maktab-kasb-hunar kolleji-ish bilan ta'minlash-ushbu tizim kelajakda ota-onalarga imkoniyati cheklangan bolalarini bimalol umumta'lim maktabalarida va oliy ta'lim o'quv yurtlariga bimalol „qo'rqmasdan olib kelishlari uchun zamin yaratadi.

Inklyuziv ta'lim-o'quvchilarning imkoniyatlari, individual-psixologik, jismoniy nuqson va o'zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladigan jarayon hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim sog'lom va imkoniyati cheklangan bolalarni birgalikda o'qitish hisoblanadi.

Inklyuziv ta'limning vazifalari quyidagilardan iborat:

- rivojlanishning turli imkoniyatlariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun har qanday kamsitilishni istisno qiladigan, barcha bolalarga teng munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan yagona moslashtirilgan ijtimoiy muhitni yaratish;
- jamoatchilik hamda ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilar muammolariga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirish;
- ta'lim jarayonida sog'lom bolalar bilan bir qatorda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning aqliy va ijtimoiy salohiyatlarini rivojlantirish;

➤ barcha o'quvchilar uchun davlat ta'lim standartlariga muvofiq maktabgacha, umumiy o'rta, kasb-hunar va oliy ta'lim dasturlarini o'zlashtirish uchun imkoniyat yaratish;

➤ o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishi, emotsional-irodaviy sohasi, bilish faoliyatini faollashtirish, ijtimoiy ko'nikma va salohiyatini shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

➤ alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga maslahat yordami berish hamda ota-onalarni farzandlariga ta'lim-tarbiya berish, pedagogik texnologiyalar, ta'lim-tarbiya metod va vositalarini qo'llash sohasida xabardorlik darajasini oshirish, ularni psixologik-pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash;

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim maskanlariga borishi bilanoq turli xil qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bunday holatda ular alohida qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lishadi. Bunday yordam ularning butun hayotida davomida zarur bo'ladi. Shuning uchun har bir maktabda imkoniyati cheklangan bolalar uchun alohida shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Inklyuziv ta'lim jarayonida nuqsoni bo'lgan bolalar sog'lom bolalar bilan bir sinfda ta'lim olishadi. Bunday ta'lim ularning holatlari barqaror bolishini ta'minlaydi. Imkoniyati cheklangan bolalarning ta'limni davom ettirishlari va o'zlari kabi bo'lgan bolalar bilan bir sinfda o'qishlari ularning ijtimoiylashuviga, rivojlanishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarni o'qitish mobaynida ularning bilimlarni qay darajada o'zlashtira olishiga qarab cheklangan darslar tashkil etiladi. Bu darslar ham avvalo umumiy o'rta ta'limning mazmuniga mos bo'lishi kerak. Cheklangan darslar muammolarni bartaraf etish uchun xizmat. O'quv jarayoni hamda sinf xonalaridagi shart-sharoitlar imkoniyati cheklangan bolalar ehtiyojlariga muvofiq bo'lishi kerak. Bunday sharoitda ta'lim jarayoni indivudallashtirilgan va uning muddatlari esa cho'zilgan bo'lishi mumkin.

Masalan: ko'zi ojiz bolalar uchun to'qqiz yillik umumta'lim shakli o'n yil davom etadi. Tayanch harakat apparatida nuqsoni bo'lgan bolalar yoki ruhiy jihatdan cheklangan bolalar boshlang'ich ta'lim jarayonida ta'limning maqbul variantlaridan foydalanilgan holda darslar tashkil etiladi.

Inklyuziv ta'limning mohiyati yurtimizda juda katta hisoblanadi. Chunki bu ta'lim tashkil etilishidan dast avval barcha imkoniyati cheklangan bolalar alohida o'z uylarida ta'lim olishardi. Bu esa ularning ijtimoiylashuvini chegaralab, mustaqil hayotga tayyor bo'lishlarini qiyinlashtirishga olib kelardi. Inklyuziv ta'lim esa bu muammolarning barchasiga chek qo'yib, ularni bartaraf qildi. Alohida yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb qilishning ikki asosiy omili mavjud. Birinchidan, imkoniyati cheklangan bolalar ham sog'lom bolalar bilan birgalikda o'zaro faoliyat

ko'rsatishlari mumkin. Inklyuziv ta'lim maqsadga muvofiq tarzda tashkil etilsa, maxsus ehtiyojli bolalar ijtimoiy tomondan himoyalalanadilar, sog'lom bolalar esa ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari asosida tarbiyalanadilar, nogiron bolalarga nisbatan yanada mehribonroq va e'tiborliroq, nisbatan sezgirroq bo'ladilar, ularga g'amxo'rlik ko'rsatishni tabiiy hol deb biladilar. Ikkinchidan, nogiron bolalar ham sog'lom tengdoshlari bilan yonma-yon o'qish, tarbiyalanish huquqiga ega ekanligini his qiladilar va ijtimoiy hayotga osonroq va ertaroq moslasha boshlaydilar. Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiyasida ota-onalar, pedagoglar, mutaxassislar, mahalla hamkorligida ish olib borishni talab qiladi.

Korreksion pedagogika fanida imkoniyati cheklangan bolalarning turli xil toifalari ustida ish olib boriladi. Ular quyidagilardir:

- eshitish kamchiliklariga ega bo'lgan bolalar (kar, zaif eshituvchi bolalar, kech kar bo'lib qolgan bolalar)
- ko'rish qobiliyati zaif (ko'r, zaif ko'ruvchi bolalar);
- aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar;
- nutqiy nuqsonlari bor bolalar;
- harakat-tayanch a'zolarida kamchiliklari bo'lgan bolalar;
- ruhiy rivojlanishi sust bolalar;
- mujassam kompleks nuqsonli ko'r-kar-soqov bolalar;
- rivojlanishida murakkab ko'p nuqsonli bolalar;
- autizm sindromiga chalingan bolalar

Lekin har qanday bolani ham to'g'ridan-to'g'ri imkoniyati cheklangan deb atab bo'lmaydi. Chunki u bolaning rivojlanishiga har tomonlama ta'sir qilgan bo'lishi kerak. Masalan: bolaning chap qulog'i eshitsa-yu, o'ng qulog'i eshitmasa bu holatda u imkoniyati cheklangan bolalar toifasiga kiritilmaydi. Sababi bu bola ham boshqa tengdoshlari qatorida darslarni o'zlashtira oladi va uning rivojlanishiga har tomonlama ta'sir ko'rsatmaydi. Yoshi katta kishilarda ham vaqt o'tishi mobaynida paydo bo'lgan nuqsonlar ham ularni imkoniyati cheklangan kishilar sirasiga kiritilishga sabab bo'la olmaydi.

KO'RISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR

Ko'rish bolaning hayotiy faoliyatida va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ko'rishdagi nuqsonlar bolaning ruhiy, jismoniy rivojlanishida ikkilamchi nuqsonlar kelib chiqishiga olib keladi. Tiflopedagogika fanida ko'rish nuqsoni darajasiga hamda o'quv materialni idrok qilishga ko'ra quyidagi guruhlar farqlanadi:

Ko‘r va deyarli ko‘r (qisman ko‘ruvchi) bolalar. Ko‘rish o‘tkirligi 0 dan 0,004 gacha. Bu bolalar umuman ko‘rmaydilar, ko‘rish imkoniyati kam saqlangan. Mashg‘ulotlarda ular asosan o‘quv materialini sezish, eshitish idroki asosida o‘zlash-tiradilar. Brayl tizimi bo‘yicha o‘qiydi va yozadilar

Zaif ko‘ruvchi bolalar. Zaif ko‘ruvchi bolalarning ko‘rish o‘tkirligi tuzatish (korreksiya) ko‘zoynaklari bilan 0,06 dan 0,09 gacha. Bu bolalarda odatda ko‘rishda murakkab nuqsonlar kuzatiladi.

Zaif ko‘ruvchi bolalar. Ko‘rish o‘tkirligi tuzatish ko‘zoynaklari bilan 0,1 dan 0,3-0,4 gacha. Ma‘lum sharoitlarda ular ko‘rish orqali erkin o‘qib, yozishlari mumkin, buyumlarni ko‘rib idrok etadilar, katta fazoviy doirada ko‘rib mo‘ljallanadilar

Ko‘z o‘tkirligi 0,05 dan to 0,4 gacha bo‘lgan zaif ko‘ruvchi bolalar maxsus bog‘cha va maktablarda ta‘lim-tarbiya olishadi. Maxsus maktablarni bitirgach, ko‘rish qobiliyati zaif bolalar jumhuriyat ko‘rlar jamiyati qoshidagi muassasalarda ishlaydilar, intellektual faoliyat bilan shug‘ullanadilar (yozuvchi, shoir, oliy va o‘rta maktab o‘qituvchilari, musiqachi va boshqalar bo‘lib).

ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALAR

Surdopedagogikada eshitishda nuqsonlari bor bolalar kar, zaif eshituvchi, keyinchalik zaif eshituvchi bo‘lib qolgan bolalar guruhiga bo‘lib o‘rganiladi. Tug‘ma hali tili chiqmagan go‘daklik davrida ikkala quloqning mutlaqo eshitmasligi karsoqovlikka olib keladi. Eshitish qobiliyatining qisman buzilishi natijasida nutqiy nuqsonga uchragan bolalar zaif eshituvchi bolalar guruhiga kiritiladi. Nutqi rivojlanib, shakllanib olgandan so‘ng yaxshi eshitmaydigan bo‘lib qolgan bolalar keyinchalik zaif eshituvchi bo‘lib qolganlar guruhiga kiradi. Bu nuqson nutq tarkib topganidan so‘ng vujudga kelsa ham, quloqdagi nuqson tu- fayli eshitishda xos kamchiliklar bo‘laveradi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki inklyuziv ta‘limning tashkil etilishi juda ko‘p imkoniyati cheklangan bolalarni hayotga qaytardi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki ular uchun tashkil etilgan inklyuziv ta‘lim dasturi ularni tashqi olam bilan bog‘ladi, ijtimoiy muloqotga kirishishlariga imkon yaratdi, o‘zlariga bo‘lgan ishonch tuyg‘usini uyg‘otdi va asosiysi ular ham bu hayotda barcha bolalar singari hayot kechirish huquqiga ega ekanliklarini anglashdi. Inklyuziv ta‘lim olgan bolalar kelajakda jamiyatda faol qatnasha oladi, mehnat bozorida yaxshiroq imkoniyatlarga ega bo‘la oladi va bu ta‘lim insonlarni ajratib qo‘yish o‘rniga bir-biriga bo‘lgan mehr hissini uyg‘otadi. Buning natijasida esa ular jamiyatga to‘laqonli qo‘shila oladi va yurtimizda bag‘rikeng va teng huquqli jamiyat shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020 yil 23-sentyabr. O'RQ-637-son.
2. 2020-2025 yillarda Xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'lim Inklyuziv ta'limni rivojlantirish Konsepsiyasi. 13.10.2020-yil PQ 4860-son.
3. L.R.Muminova, R.Sh.Shomaxmudova, Z.M.Axmedova. "Inklyuiziv
4. ta'lim" o'quv qo'llanma. Toshket 2019.
5. D.S.Qaxarova "Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" Toshkent. 2014.
6. F.U.Qodirova, X.Sh.Yunusova. Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari. Chirchiq 2022.
7. A.A.Xaitov Akmeologik pozitsiyani rivojlantirish tuzilmasi va uning tarkibiy komponentlari. ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023
8. Xaitov Abduqosim Abdulakim o'g'li. Bo'lajak o'qituvchilarni ekologik savodxonligini oshirishda akmeologik yondashuv. «Интернаука», 2020

CONTENT OF EXPERIMENTAL WORK ON DEVELOPING CRITICAL THINKING IN STUDENTS THROUGH INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAMS.

Bolibekova Mahliyo Anvarovna

Master's student at Navoi state university

Annotation: The article examines the content of experimental work aimed at developing students' critical thinking through international assessment programs such as PISA, TIMSS, PIRLS, and others. The study focuses on methodologies and approaches that foster the development of analysis, synthesis, and evaluation skills among students of different age groups. It also discusses the outcomes of pilot projects and their impact on the educational process.

Keywords: Critical thinking, international assessment programs, PISA, TIMSS, PIRLS, experimental work, education.

СОДЕРЖАНИЕ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ РАБОТ ПО РАЗВИТИЮ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОЦЕНОЧНЫЕ ПРОГРАММЫ.

Аннотация: В статье рассматривается содержание экспериментальных работ, направленных на развитие критического мышления у учащихся с использованием международных оценочных программ, таких как PISA, TIMSS, PIRLS и других. Работа посвящена изучению методик и подходов, способствующих формированию навыков анализа, синтеза и оценки информации среди учащихся разных возрастных групп. Также обсуждаются результаты пилотных проектов и их влияние на образовательный процесс.

Ключевые слова: Критическое мышление, международные оценочные программы, PISA, TIMSS, PIRLS, экспериментальные работы, образование.

XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ORQALI O'QUVCHI - YOSHLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHGA OID TAJRIBA-SINOV ISHLARI MAZMUNI

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturlari (masalan, PISA, TIMSS, PIRLS va boshqalar) orqali amalga oshirilgan tajriba-sinov ishlari mazmuni ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda o'quvchilarning tahlil qilish, sintez qilish va axborotni baholash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan uslub va yondashuvlar o'rganiladi. Shuningdek, tajriba loyihalari natijalari va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit soʻzlar: tanqidiy fikrlash, xalqaro baholash dasturlari, PISA, TIMSS, PIRLS, tajriba-sinov ishlari, taʼlim.

INTRODUCTION

In the modern era of rapid technological advancements and globalization, critical thinking has emerged as one of the most essential skills for individuals to navigate through the complexities of the 21st century. It is no longer sufficient for students to rely solely on memorizing facts or mastering rote learning. Instead, they are required to analyze, evaluate, and synthesize information critically to solve problems and make informed decisions. Educational institutions around the globe are striving to incorporate these skills into their curricula, ensuring students are well-prepared to meet the demands of an increasingly interconnected and competitive world. However, fostering critical thinking among students is a challenging endeavor that requires innovative approaches, comprehensive teaching methodologies, and meaningful assessments. International assessment programs such as the Programme for International Student Assessment (PISA), Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), and others have gained significant attention in recent years for their role in evaluating students' abilities beyond basic knowledge. These programs assess competencies such as problem-solving, creativity, and critical thinking, offering a unique platform to measure and compare educational outcomes across different countries. Through these assessments, educators and policymakers can identify areas where students struggle and introduce interventions that encourage higher-order thinking skills. The implementation of international assessment programs not only sets benchmarks for academic excellence but also serves as a critical tool for educational reforms aimed at enhancing critical thinking in learners. Critical thinking, as defined by many scholars, is the ability to think reflectively and independently in order to make reasoned judgments. It encompasses a range of cognitive skills, including analysis, interpretation, inference, explanation, and self-regulation. Developing these skills in students is crucial because they are the foundation of lifelong learning and personal growth. As students engage in critical thinking activities, they learn to question assumptions, explore diverse perspectives, and arrive at logical conclusions. These capabilities are invaluable in today's knowledge-driven economy, where the ability to adapt to new challenges and solve problems creatively is highly valued. The integration of international assessment programs into educational systems provides an experimental framework to cultivate critical thinking among students. By participating in such programs, students are exposed to a variety of assessment formats, including open-ended questions, real-world problem scenarios, and interdisciplinary tasks. These

activities encourage them to think critically, apply their knowledge in novel situations, and communicate their ideas effectively. Furthermore, international assessments emphasize the importance of cross-cultural understanding and collaboration, which are vital components of critical thinking in a globalized world. This study focuses on the experimental work aimed at developing critical thinking skills in students through the implementation of international assessment programs. It explores the methodologies, teaching strategies, and assessment practices that are most effective in fostering these skills. Additionally, the study examines how participation in international programs impacts students' overall academic performance and their ability to engage in critical thinking tasks. By analyzing the outcomes of such initiatives, the research seeks to provide valuable insights into how educators and policymakers can design and implement effective interventions to prepare students for future challenges. In conclusion, critical thinking is a pivotal skill that underpins success in academics, professional careers, and everyday life. International assessment programs serve as a powerful tool for promoting and evaluating critical thinking among students. This research aims to shed light on the potential of these programs to transform educational practices and contribute to the development of a generation of critical thinkers who are ready to tackle the complexities of the modern world. Through innovative teaching approaches and a commitment to fostering intellectual curiosity, educators can empower students to become active, thoughtful, and responsible members of society.

The relevance of the topic

In today's rapidly changing world, the importance of fostering critical thinking skills among students cannot be overstated. As society continues to advance in technology, globalization, and interdisciplinary innovation, individuals are increasingly required to think critically, solve complex problems, and make informed decisions in various aspects of life. The demands of the 21st century necessitate an education system that prioritizes these essential skills, preparing students not only to succeed academically but also to thrive in their future personal and professional lives. This makes the development of critical thinking a key priority in modern education, aligning with global trends that emphasize higher-order cognitive abilities over rote memorization. Critical thinking is at the heart of problem-solving, creativity, and adaptability, all of which are vital for addressing the challenges posed by globalization and the Fourth Industrial Revolution. In an interconnected world where knowledge and innovation drive economic growth, critical thinking enables individuals to assess information, differentiate between reliable and unreliable sources, and apply their knowledge in practical, real-world situations. As industries evolve, the ability to think critically is

becoming one of the most sought-after skills by employers. It empowers individuals to question assumptions, evaluate multiple perspectives, and make well-informed decisions in uncertain or ambiguous situations. The urgency to develop critical thinking skills in students has also been fueled by the overwhelming flow of information in today's digital age. Social media, online platforms, and other digital tools have created an environment where misinformation and disinformation spread rapidly. Students must therefore be equipped with the ability to critically evaluate the validity and reliability of the information they encounter. Without these skills, they may fall prey to biased or misleading narratives, which can have serious implications not only for their academic development but also for their roles as informed citizens in a democratic society. The relevance of this topic is further highlighted by the increasing role of international assessment programs, such as the Programme for International Student Assessment (PISA), the Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), and others, in shaping global education systems. These assessments go beyond traditional academic evaluation by measuring students' abilities to think critically, solve real-world problems, and apply their knowledge in unfamiliar contexts. The data collected from these assessments provide valuable insights into the strengths and weaknesses of education systems worldwide, offering a foundation for evidence-based reforms aimed at improving critical thinking outcomes. Moreover, international assessments encourage countries to adopt innovative teaching strategies and curricula that prioritize skills development, ensuring that students are better prepared for the demands of the future. Developing critical thinking through international assessment programs also has significant implications for equity in education. These programs offer a standardized platform for evaluating student performance across diverse cultural, social, and economic contexts. By analyzing the results, educators and policymakers can identify disparities in access to quality education and address systemic barriers that hinder the development of critical thinking skills. This ensures that all students, regardless of their background, have the opportunity to cultivate these essential competencies. The topic is also highly relevant in the context of modern pedagogy, which emphasizes student-centered learning and active engagement. Traditional methods of instruction, such as lecture-based teaching and rote memorization, have proven insufficient in equipping students with the skills they need to navigate today's complexities. International assessment programs encourage educators to adopt innovative practices, such as collaborative learning, problem-based learning, and interdisciplinary approaches, all of which are conducive to the development of critical thinking. These methods promote active participation,

intellectual curiosity, and a deeper understanding of concepts, making learning more meaningful and impactful for students. Additionally, the topic holds significant relevance for lifelong learning, which is increasingly becoming a necessity in today's dynamic world. The development of critical thinking skills during formal education lays the foundation for individuals to continue learning, adapting, and growing throughout their lives. These skills enable them to analyze new information, adapt to emerging trends, and remain resilient in the face of change. As education systems around the globe aim to prepare students for lifelong learning, the role of critical thinking becomes even more prominent. Finally, the relevance of developing critical thinking through international assessment programs extends to the broader societal and global context. Critical thinkers are better equipped to address pressing global challenges, such as climate change, public health crises, and social inequalities. They possess the ability to collaborate across cultural and disciplinary boundaries, bringing innovative solutions to complex problems. By fostering critical thinking skills, education systems contribute to the creation of a more informed, thoughtful, and responsible global citizenry capable of shaping a better future. In conclusion, the topic of developing critical thinking in students through international assessment programs is highly relevant in the context of modern education and society. It addresses the growing demand for higher-order cognitive skills, supports the transition toward innovative teaching and learning practices, and equips students with the tools they need to succeed in a rapidly changing world. The focus on critical thinking is not only a response to the challenges of the 21st century but also a proactive effort to empower students to become active, informed, and responsible participants in shaping their futures and the future of the world.

The development of critical thinking among students has become one of the fundamental objectives of modern education systems. In this section, we will explore the various aspects of fostering critical thinking through international assessment programs, their methodologies, and the implications for educational reform. By examining how critical thinking is nurtured and measured, we can gain insights into the best practices for creating an education system that prepares students for the demands of the 21st century.

The role of critical thinking in modern education - Critical thinking is an essential skill that equips students with the ability to evaluate information, draw logical conclusions, and solve complex problems. Unlike traditional learning, which often emphasizes memorization and the repetition of information, critical thinking encourages students to analyze and question the material they are presented with. It

empowers them to develop independent thought, creativity, and adaptability. As global challenges such as climate change, economic inequality, and technological disruption continue to arise, students need these skills to address and navigate such issues effectively. Modern education systems recognize that critical thinking plays a pivotal role in preparing students for their futures. This has resulted in a shift from traditional teaching practices to more dynamic approaches, where students are encouraged to collaborate, engage in dialogue, and approach problems from multiple perspectives. The integration of international assessment programs is one of the ways through which schools can emphasize critical thinking as a core component of education.

International assessment programs as a platform for critical thinking development - International assessment programs, such as the Programme for International Student Assessment (PISA), Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), and others, have become increasingly influential in shaping global education systems. These programs are designed not only to test students' knowledge in subjects like mathematics, science, and reading but also to measure their ability to apply this knowledge in real-world contexts. By doing so, these programs provide valuable insights into the extent to which students are developing critical thinking skills.

PISA and critical thinking - PISA, conducted by the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), assesses 15-year-old students in three main domains: reading, mathematics, and science. However, beyond these subjects, PISA is designed to evaluate students' ability to think critically and solve problems. The assessment includes tasks that require students to analyze complex situations, interpret data, and propose solutions based on evidence. This approach allows for the evaluation of not just what students know, but how effectively they can use that knowledge in unfamiliar scenarios. For example, PISA questions often present real-life problems, such as analyzing the effects of climate change or interpreting economic trends, which require students to apply their critical thinking skills. This makes the program a valuable tool for identifying gaps in critical thinking development and helping educators adapt their teaching strategies accordingly.

TIMSS and problem-solving skills - TIMSS, another prominent international assessment, focuses on mathematics and science education for students in grades 4 and 8. While TIMSS primarily evaluates subject-specific knowledge, it also incorporates questions that assess students' ability to reason logically, identify patterns, and make inferences. These tasks encourage the application of higher-order thinking skills, which are essential components of critical thinking. The inclusion of open-ended questions

and tasks in TIMSS further supports the development of critical thinking. Students are encouraged to explain their reasoning, justify their answers, and approach problems creatively. By promoting these skills, TIMSS contributes to the cultivation of students who are not only knowledgeable but also capable of thinking critically in diverse situations.

Teaching strategies for enhancing critical thinking - To successfully develop critical thinking skills through international assessment programs, educators need to adopt teaching strategies that prioritize active engagement, inquiry-based learning, and problem-solving. Below are some key approaches that have proven effective in fostering critical thinking in students:

1. **Inquiry-based learning:** This method encourages students to explore questions and problems on their own, fostering curiosity and intellectual independence. Teachers act as facilitators, guiding students through the process of asking questions, conducting research, and analyzing evidence. This approach not only strengthens students' critical thinking but also helps them develop research and analytical skills.
2. **Collaborative learning:** Group activities and discussions are essential for helping students learn from diverse perspectives. By working together to solve problems or analyze case studies, students are exposed to new ideas and are encouraged to challenge their own assumptions. This collaborative process is key to the development of critical thinking.
3. **Real-world problem solving:** Integrating real-world problems into the curriculum allows students to apply their knowledge in meaningful contexts. For example, students may be tasked with designing sustainable solutions for environmental issues or creating business plans for fictional companies. Such activities encourage critical thinking by requiring students to analyze complex situations and develop innovative solutions.
4. **USE of open-ended questions:** Unlike multiple-choice questions, open-ended questions require students to explain their reasoning and provide detailed answers. This approach challenges students to think deeply about the subject matter and articulate their thoughts clearly, which strengthens their critical thinking abilities.

The impact of international assessments on educational systems - The integration of international assessment programs has led to significant changes in the way education systems approach teaching and learning. These programs provide policymakers and educators with data on student performance, helping them identify areas for improvement. By focusing on critical thinking, international assessments encourage schools to adopt teaching practices that go beyond the traditional emphasis on rote learning. Furthermore, the global nature of these assessments fosters a sense of

competition and collaboration among countries. Nations are motivated to improve their education systems to achieve higher rankings, leading to widespread reforms aimed at enhancing critical thinking skills. For example, many countries have revised their curricula to include more emphasis on interdisciplinary learning, problem-solving, and critical analysis. **Challenges and opportunities**

While international assessment programs offer numerous benefits for developing critical thinking, they also present certain challenges. One of the main issues is the risk of over-reliance on standardized tests, which may not fully capture the complexities of critical thinking. Additionally, disparities in access to quality education can impact the effectiveness of these programs, as students from disadvantaged backgrounds may face barriers to developing critical thinking skills. However, these challenges also present opportunities for growth and innovation. By addressing issues of inequality and refining assessment methods, educators and policymakers can create more inclusive and effective systems for fostering critical thinking. The use of technology, for example, offers new ways to engage students in critical thinking activities, such as virtual simulations, interactive games, and online collaborative platforms. The development of critical thinking skills is an essential component of modern education, and international assessment programs play a crucial role in fostering these skills. By emphasizing problem-solving, creativity, and the application of knowledge, these programs help prepare students for the demands of the 21st century. Through innovative teaching strategies and continuous improvement of assessment practices, education systems can empower students to become independent thinkers, capable of addressing global challenges and contributing to society in meaningful ways.

CONCLUSION

In conclusion, the development of critical thinking skills is paramount in preparing students for the complexities and challenges of the 21st century. The integration of international assessment programs such as PISA, TIMSS, and others provides a robust framework for evaluating and fostering critical thinking in students. These programs assess students' ability to apply knowledge, analyze complex situations, and solve real-world problems, emphasizing the importance of higher-order cognitive skills in modern education. Through innovative teaching strategies, such as inquiry-based learning, collaborative problem-solving, and the use of open-ended questions, educators can actively engage students and nurture their intellectual independence. The findings from international assessments also serve as valuable resources for policymakers, offering insights into areas of improvement and driving educational reforms. Despite challenges such as unequal access to resources and the limitations of standardized testing, the opportunities to innovate and improve critical thinking education are vast. By addressing systemic disparities and leveraging technological advancements, educators can create inclusive environments where all students have the chance to thrive. Ultimately, critical thinking is not merely a skill to be mastered but a mindset that empowers individuals to navigate the complexities of life, contribute

meaningfully to society, and engage with the global challenges of today and tomorrow. As education systems continue to evolve, fostering critical thinking through international assessment programs will remain an essential priority in ensuring students' academic and personal success.

REFERENCES:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2018). PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>
2. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., & Loveless, T. (2016). TIMSS 2015 International Results in Mathematics. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
<https://timss.bc.edu>
3. Axmedov, N. (2007). Tanqidiy fikrlash asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
4. Qodirov, A., & Tursunov, R. (2012). O'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
5. Yuldasheva, G. (2018). 21-asr ta'limida kreativ va tanqidiy fikrlash. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti.
6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). Milliy ta'lim dasturida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha metodik qo'llanma. Toshkent: Xalq ta'limi vazirligi nashriyoti.
7. Karimov, Z. (2016). Psixologik metodlar yordamida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Toshkent: Universitet nashriyoti.
8. Bozorov, O. (2015). Ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar: Tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirish. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
9. Sayidov, S. (2019). Tanqidiy fikrlash: nazariya va amaliyot. Toshkent: Yangi asr avlodi.
10. Normatov, R. (2013). Ta'lim va tarbiyada tanqidiy tafakkur shakllantirish masalalari. Toshkent: Fan nashriyoti.
11. Abdurahmonov, A. (2017). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va tanqidiy fikrlash. Toshkent: Ilm Ziyo nashriyoti.
12. Usmonova, M. (2021). Matematika o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Universitet nashriyoti.
13. Paul, R., & Elder, L. (2014). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life (2nd ed.). Pearson Education.
14. Facione, P. A. (2011). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment.
<https://www.insightassessment.com>
15. Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012). Teaching and Learning 21st Century Skills: Lessons from the Learning Sciences. RAND Corporation.
<https://doi.org/10.7249/RB9639>

DIAGNOSIS AND SURGICAL TREATMENT OF ACUTE DESTRUCTIVE CHOLECYSTITIS IN REGIONAL HOSPITALS

Yakubov F.R., Ismoilov A.O., Sapaev D.S., Matkurbonov N.O.

Urgench branch of Tashkent medical academy

Abstract. Cholecystectomy is a radical intervention leading to a complete recovery of the patient. Materials and methods. The study material was the medical records of 77 patients operated on in the Khankinsky district hospital in 2023 for acute cholecystitis within 72 hours of the onset of the disease. Results. A clinical examination revealed acute destructive cholecystitis in 35 out of 42 people, and acute cholecystitis in 26 out of 35 patients. Conclusion. Thus, in order to timely resolve the issue of urgent laparoscopic cholecystectomy in a regional hospital, the diagnosis of acute destructive cholecystitis with a high degree of reliability can be established by identifying a combination of clinical, ultrasound signs and changes in functional liver tests.

Keywords: acute destructive cholecystitis; in the conditions of regional hospitals; cholecystectomy; ultrasound signs.

Introduction. Cholecystectomy is a radical intervention leading to a complete recovery of the patient. Laparoscopic cholecystectomy is one of the minimally invasive and effective surgical interventions for acute destructive cholecystitis. Performing laparoscopic cholecystectomy at an early stage makes it a relatively safe and affordable intervention, which provides an additional advantage in the form of shorter hospital stays. To reduce the number of conversions, laparoscopic cholecystectomy is most appropriate within 72-96 hours of the onset of the attack. However, early diagnosis of acute destructive cholecystitis often causes difficulties, because the available clinical, laboratory and instrumental data do not always allow us to exclude or confirm the presence of destructive changes in the gallbladder wall [1, 3-10]. Accordingly, the purpose of our study was to study the effectiveness of the main methods used in the diagnosis of acute cholecystitis in regional hospitals.

Materials and methods. The study material was the medical records of 77 patients operated on in the Khankinsky district hospital in 2023 for acute cholecystitis within 72 hours of the onset of the disease. All patients were divided into two groups: the first group with acute cholecystitis without signs of destruction – 35 people; the second with acute destructive cholecystitis – in the presence of phlegmonous and gangrenous changes according to the results of morphological examination of preparations of removed gallbladders - 42 people.

Medical history data, clinical examination results, general and biochemical blood tests, and ultrasound examinations were used.

Patients with ASA III or IV surgical risk, over the age of 70, with a history of upper abdominal surgery, and pregnant women were not included in the study. For quantitative normally distributed features, statistical reliability was assessed using the Student's criterion (t). Nonparametric criteria were used for a different distribution of features from the normal one. The differences were considered significant with an error probability of $P < 0.05$. One-factor analysis of variance was used to identify the significance of the established prognostic factors. To calculate the diagnostically significant levels, we used the definition of reference intervals using a central range covering 95% of the data values [2]. The obtained research results were processed using the "STATISTICA 6.0" application software package.

Results. A clinical examination revealed acute destructive cholecystitis in 35 out of 42 people, and acute cholecystitis in 26 out of 35 patients. Thus, the sensitivity of the clinical examination was 80.6%, and the specificity was 57.9%. Ultrasound of the abdominal organs revealed acute destructive cholecystitis in 15 patients, and acute cholecystitis in 34 patients. The sensitivity of this method was 38.7%, and the specificity was 84.2%. An increase in bilirubin levels was noted in 22 patients with acute destructive cholecystitis and remained within normal limits in 31 patients with acute cholecystitis.

Early detection of destructive forms of acute cholecystitis is often associated with significant difficulties. In the vast majority of cases, only such methods as medical history collection, clinical examination, general and biochemical blood tests, ultrasound of the abdominal organs are available in district hospitals. More expensive diagnostic tools and methods are usually unavailable. Currently, instrumental diagnostic methods are becoming increasingly important. The sensitivity of ultrasound in detecting cholelithiasis, according to the literature, exceeds 90-95%, at the same time, its sensitivity in detecting acute destructive cholecystitis is significantly lower. In this work, we have demonstrated that correct medical history collection and clinical examination are simple, affordable, cost-effective methods that surpass ultrasound in the diagnosis of acute destructive cholecystitis. On the other hand, the high specificity of ultrasound makes it an extremely valuable method of excluding acute destructive cholecystitis, although clinical examination is more sensitive than ultrasound in detecting acute destructive cholecystitis, in practice they complement each other, and sufficient accuracy in the diagnosis of acute destructive cholecystitis can be achieved if the results of clinical examination, ultrasound and the results of functional liver tests coincide. Ultrasound examination is used to confirm the diagnosis of acute destructive cholecystitis in cases where it is suspected clinically. On the other hand, the diagnosis of acute destructive cholecystitis can be ruled out with a sufficient degree of certainty if all these tests are negative. These data suggest a fairly simple assessment of the patient's status, which makes it possible to select those patients who need urgent surgery, as opposed to those who can be operated on as planned.

CONCLUSION.

Thus, in order to timely resolve the issue of urgent laparoscopic cholecystectomy in a regional hospital, the diagnosis of acute destructive cholecystitis with a high degree of reliability can be established by identifying a combination of clinical, ultrasound signs and changes in functional liver tests.

REFERENCES

1. Курьязов, Б. Н., Бабаджанов, А. Р., Рузматов, П. Ю., & Бабаджанов, К. Б. (2024). Эффективность использования минилапаротомного доступа в хирургическом лечении больных желчнокаменной болезнью. *Journal of Universal Science Research*, 2(2), 373-381.
2. Петри, А. Наглядная статистика в медицине / А. Петри, К. Сэбин. М.: ГЭОТАР-МЕД, 2003. 144 с.
3. Сапаев, Д. Ш. Современная диагностика и хирургическое лечение нагноившегося эхинококкоза печени [Текст] / Д. Ш. Сапаев, Р. Ю. Рузиебаев, Ф. Р. Якубов // *Инфекции в хирургии*. – 2018. – Т. 16, №1-2. – С. 10-11.
4. Якубов Ф.Р., Сапаев Д.Ш., Эрниязов Э.А., Маткурбонов Н.О., Якубов Р.Ф. Меллори - Вейсс синдроми кам инвазив усуллари кўллаган ҳолда ташхислаш ва даволаш. *Биология ва тиббиёт муаммолари*. 2023, №1 (142). – Б. 143-145.
5. Rakhimov, I. R. (2023). Morphological changes in the pancreas in choledocholithiasis. *Art of Medicine. International Medical Scientific Journal*, 3(1).
6. Yakubov F.R., Erniyazov E.A., Sapaev D.S. (2023). Modern Treatment of Mallory-Weiss Syndrome. *International journal of health systems and medical sciences*, 2(4), 27–33. Retrieved from <https://inter-publishing.com/index.php/IJHSMS/article/view/1415>
7. Yakubov F.R., Sapaev D.S. & Kuryazov B.N. (2023). Modern Aspects of Prevention of Hernias of the Linea Alba of the Abdomen After Laparotomy. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(4), 139–142. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/rjtds/article/view/702>
8. Yakubov F.R. Sapaev D.S., Matkurbonov N.O., Ismoilov A.O. (2025). RESULTS OF MODERN TREATMENTS FOR DESTRUCTIVE FORMS OF CHOLECYSTITIS IN OLD AGE [Data set]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14759162>
9. Yakubov F.R., Sapaev D.S., Matniyazov B.M., Matkurbonov N.O., and Yakubov R.F. 2023. Aspects of modern diagnosis and treatment of liver abscess. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149) 1 (6):125-29. <http://grnjournal.us/index.php/AJPMHS/article/view/558>
10. Yakubov F.R., Sapaev D.S., & Niyazmetov S.B. (2023). The treatment of the results of pleural empyema complicated with bronchopleural fistula. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(4), 241–246. <http://journals.academiczone.net/index.php/rjtds/article/view/748>

RAQAMLI TA'LIM PLATFORMASINING TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANIB TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANATIRISH

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

J.G'.G'ulomov

Anotatsiya: Ushbu maqolada raqamli ta'lim platformasining xususiyatlari, afzalliklari va undan o'quv jarayonida qanday samarali foydalanish haqida qisqacha fikrlar keltirilgan. Raqamli ta'lim platformasining asosiy afzalliklaridan biri unda talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantiruvchi bajarish va baholash turli mezonlarga asoslangan topshiriqlar mavjud bo'lib, har bir topshiriqni bajarishda unda belgilangan mezonlarga amal qilish talabalarda asosiy kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Abstract: This article provides a brief overview of the features and benefits of a digital learning platform and how to use it effectively in your learning process. One of the main advantages of the digital education platform is the availability of tasks based on various criteria for academic performance and assessment of the professional competence of students, and following the criteria specified in each task serves to develop the basic professional competence of students.

Аннотация: В этой статье представлен краткий обзор особенностей и преимуществ платформы цифрового обучения, а также способов ее эффективного использования в процессе обучения. Одним из основных преимуществ платформы цифрового образования является наличие заданий, основанных на различных критериях успеваемости и оценки профессиональной компетентности студентов, а следование критериям, указанным в каждом задании, служит развитию базовой профессиональной компетентности студентов.

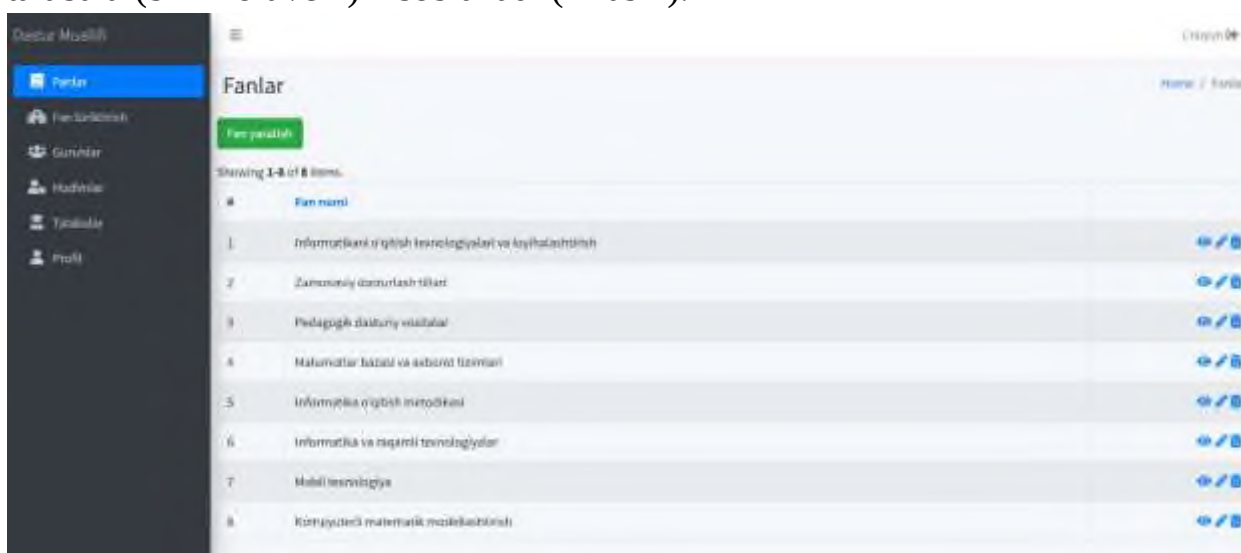
KIRISH

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan raqamli ta'lim platformasi zamonaviy ish bozorining talablariga javob beruvchi kasbiy ko'nikma va bilimlarni rivojlantirishda qo'llaniladigan raqamli vosita hisoblanib, ushbu vositadan foydalanib kasbiy yo'nalishdagi mavzular bo'yicha interaktiv darslar, videolar, matn va taqdimotlar orqali asosiy nazariy bilimlarni mustahkamlanadi. Hamda talabalar nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash va turli mezonli darajali topshiriqlarni bajarish orqali

real hayotdagi kasbiy masalalarda mustaqil bo'lish, turli vaziyatlarda oldindan tayyor bo'lish, muammoli holatlarga tez yechim topish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu sababli raqamli ta'lim platformasi orqali talabalarni bilimlarini baholashda bajarish va baholash turli mezonlarga asoslangan darajali topshiriqlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'quv jarayonida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan raqamli ta'lim platformasidan asosan uchxil turdagi foydalanuvchilar foydalanishlari mumkin. Ushbu foydalanuvchilar - administrator(boshqaruvchi), o'qituvchilar(nazoratchi) va talabalar(bilim oluvchi) hisoblanadi (1-rasm).

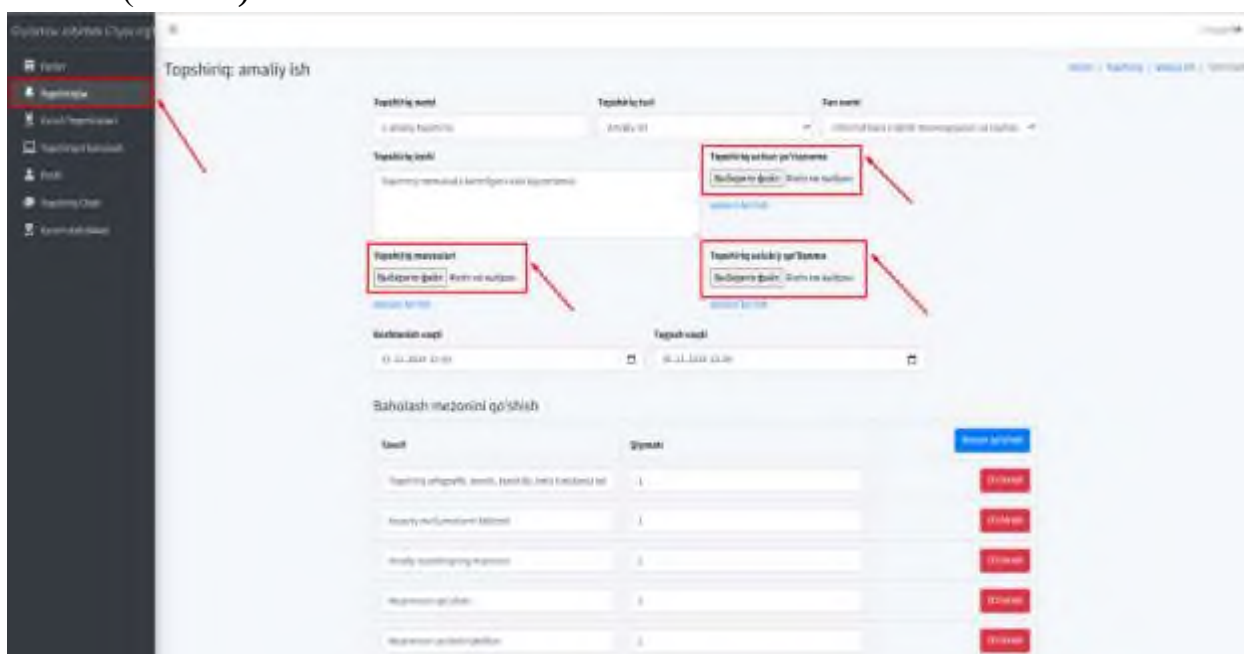

1-rasm. Raqamli ta'lim platformasining asosiy sahifasi

Talabalar topshiriqning turiga qarab har bir topshiriqni o'zida belgilangan mezonlar asosida bajarishlari hamda natijalarni platformaga qayta yuklashlari lozim. Ushbu jarayon topshiriq uchun belgilangan vaqt oralig'ida bo'lishi kerak aks holda topshiriq natijasini yuklash bo'limi deadline rejimiga o'tadi, yani natijani yuklash imkoniyati butunlay yopiladi. Shu bilan birga talabalar ushbu topshiriq uchun ajratilgan baldan mahrum bo'lishadi. Talabalar tomonidan platformaga yuklangan topshiriq natijalari avtomatik tarzda o'qituvchi profilining baholash bo'limiga kelib tushadi. O'qituvchilar tomonidan har bir topshiriq natijalarini aynan o'sha topshiriq uchun belgilangan mezonlar asosida tekshiriladi va har bir mezon uchun ajratilgan ballarni topshiriq natijasi ushbu mezonlarga qanchalik mostligini inobatga olinib yuqori, o'rta va past ko'rsatkichlar asosida taqsimlab baholanadi. Shu bilan birga talabalarda topshiriq natijalarining baholanishi umumiy to'plangan ball ko'rinishida hamda har bir mezon ko'rsatkichlarga qo'yilgan ballar alohida shaklda taqdim etiladi. Buning natijasida topshiriqni bajarishda talab qilingan mezonlarga ajratilgan ballar asosida talabalar har

bir topshiriqni bajarish jarayonida qanday xato kamchiliklarga yo‘l qo‘yayotganliklarini yaxshiroq tushunib yetadi hamda ularda topshiriq va to‘plangan ballar bo‘yicha o‘qituvchiga beriladigan savollari sezilarli darajada kamayishiga olib keladi.

Raqamli ta’lim platformasidan foydalanib kasbiy fanlarni o‘qitish hamda ushbu fanlardan topshiriqlarni bajarish jarayoni yuqorida takidlangan shaklda olib borilishi bo‘lajak informatika o‘qituvchilarini kasbiy kompetentligini rivojlanishiga sabab bo‘ladi (2-rasm).

2-rasm. Raqamli ta’lim platformasining fan resurslari va topshiriqlarini yaratish sahifasi

Ushbu shakldagi baholashni aniqlashda foydalaniladigan tahlillar ta’limning har qanday shakllari uchun qo‘llanilishi mumkin, shu bilan birga raqamli ta’lim platformasi ta’lim shakllarining har qanday turiga moslashuvchan hisoblanadi hamda oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda faol vosita hisoblanadi.

Xulosa

Axborot hajmining keskin oshib borishi o‘quvchilar uchun ham, pedagoglar uchun ham fanni o‘rganishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishga undaydi. Kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan raqamli ta’lim platformasining mazmunini takomillashtirishda bajarish va baholash turli mezonlarga asoslangan darajali topshiriqlardan foydalanish hamda ta’lim jarayonida turli-tuman pedagogik texnologiyalardan foydalanib, samarali natijaga erishish uchun o‘qituvchi

o‘zining pedagogik faoliyatini oldindan loyihalashtirishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti: Dis. ... ped. fan. d-ri. - T.: 2012. - 307 b.
2. Dillon A. What it means to be an iSchool. Journal of Education in Library and Information Science. – 2012. 53, 4, rr. 267-273.
3. Djurayev R.X., G‘ulomov J.G‘. Bo‘lajak informatika o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish // Qori Niyoziy nomidagi O‘zRFITI ning Nukus filiali “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” ilmiy jurnali №5-2022 B. 33-36
4. Djurayev R.X., G‘ulomov J.G‘. Informatika o‘qituvchisi metodik kompetentligining shakllanganlik darajasini tashxislash metodikasi // Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti “Ilmiy xabarnoma” ilmiy jurnali 2022/2 (62) B 58-64
5. Dottoyev S.X. Ta’lim jarayonlarining axborot-metodik ta’minotini amalga oshirishning portal texnologiyalari. Dis. ... ped. fan. bo‘yicha falsafa dok. (PhD). – T. 2021. –139 b.
6. Eminov A.G‘. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kompyuter grafikasi bo‘yicha kompetentligini rivojlantirish metodikasi (“Informatika va axborot texnologiyalari” o‘quv fani misolida): Dis. ... ped. fan. nomz. - Toshkent, 2012. – 139 b.
7. Fayzieva M.R. O‘quv jarayoniga moslashuvchi Web tizimlarni yaratish: ped. fan. fal. dok. (PhD). ... diss.– T.: 2017, – 164 b.

Влияние экологических факторов на содержание количества клейковины в зернах сортов озимой пшеницы.

Ш.Ш.Рахимов - преподаватель кафедры биологии Ургенчского
государственного университета имени Абу Райхана Беруни.

E-mail: raximovshuxrat94@gmail.com

Аннотация: В данной статье исследуется влияние абиотического стресса (высокая температура, засоленность почвы) и антропогенных факторов (сроки посева, минеральные удобрения) на количества клейковины в зерне сортов озимой пшеницы Зимницы, Аср и Гурт, возделываемых в условиях Хорезмской области, также представлены результаты сравнительного анализа по сортам.

Ключевые слова: Высокая температура, тепловой стресс, засоление почвы, абиотический фактор, антропогенный фактор, урожайность, сроки посева.

Annotation. This article examines the impact of abiotic stress factors (high temperature, soil salinity) and anthropogenic factors (sowing dates, fertilizer rates) on the gluten content in the grains of winter wheat varieties Zimnitsa, Asr, and Gurt grown in the conditions of the Khorezm region. A comparative analysis of these varieties is also presented based on the obtained results.

Keywords: High temperature, heat stress, soil salinity, abiotic factor, anthropogenic factor, yield, sowing date.

Введение. Растущая частота тепловых явлений и глобальное изменение климата создают растущую угрозу для производства озимой пшеницы.

Негативное влияние абиотических стрессовых факторов, таких как высокая температура и засоление почвы на продуктивность озимой пшеницы и качество урожая с каждым годом возрастает.

Высокая температура воздуха в период созревания зерна озимой пшеницы в определенной степени замедляет накопление в зерне белков и углеводов. Это, в свою очередь, вызывает снижение качества урожая.

В последние годы тепловой стресс стал одним из важнейших экологических факторов, влияющих на урожайность и качество зерна пшеницы [1].

Исследования показывают, что высокие температуры часто возникают на репродуктивном этапе и существенно влияют на состояние и качество зерна пшеницы[2].

Высокая температура снижает качество зерна, отрицательно влияя на синтез белка [3].

Высоко температурный стресс влияет на количество клейковины и снижает качество пшеничной муки [4].

Аномальные температурные стрессы, в том числе тепловой стресс и низкотемпературный стресс, уменьшают ширину зерна и скорость налива зерна, а также влияют на общий синтез крахмала и приводит к снижению содержания крахмала и массы зерна [5].

Материалы и методы исследования. Исследовательские работы проводились в опытном хозяйстве Ургенчского государственного университета. В ходе исследований семена озимой пшеницы сортов Зимница, Аср и Гурт высевали 1, 10 и 20 октября на пустых полях, свободных от раннеспелых сортов риса.

В ходе исследований сорта озимой пшеницы подкармливали минеральными удобрениями из расчета $N_{200}P_{120}K_{90}$ кг/га.

В ходе эксперимента температура определялась на основе данных полученных со спутника NASA POWER.

Перед посадкой и в конце периода вегетации с помощью кондуктометрического прибора определяли засоление почвы и переводили в классификацию принятую ФАО.

В ходе эксперимента изучали влияние абиотических и антропогенных факторов на содержание количества клейковины в зерне озимой пшеницы.

Результаты исследования и их обсуждение. Одним из основных показателей, определяющих качество зерна озимой пшеницы, является количества клейковины в зерне. В ходе наших исследований изучено влияние абиотических факторов, таких как высокая температура, засоление почвы, из антропогенных факторов- сроки посева, количество минеральных удобрений на содержание клейковины в зерне озимой пшеницы.

В исследованиях 2020-2021 годов количества клейковины зерна сорта Зимница составила 24,7% при среднесуточной температуре $+25,1^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания при посадке 1 октября, при посадке 10 октября при среднесуточной температуре $+26,3^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 23,4 %, в посевном варианте 20 октября при среднесуточной температуре $+26,7^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 22,2 %.

В исследованиях проведенных в течении 2020-2021 годов на сорте Аср количества клейковины зерна составила 25,5% при среднесуточной температуре $+25,3^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания при посадке 1 октября, при посадке 10

октября при среднесуточной температуре $+26,6^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 24,2 %, в посевном варианте 20 октября при среднесуточной температуре $+27,0^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 22,9 %.

За 2020-2021 года исследования количества клейковины зерна у сорта Гурт составила 25,3% при среднесуточной температуре $+26,2^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания при посадке 1 октября, при посадке 10 октября при среднесуточной температуре $+26,9^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 23,8 %, в посевном варианте 20 октября при среднесуточной температуре $+27,1^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания составила 22,5 %.

За 2021-2022 года количества клейковины у сорта Зимница составила 27,5 %, в варианте с посадкой 1 октября, при среднесуточной температуре $+20,9^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания, в варианте с посевом 10 октября, при среднесуточной температуре $+21,4^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания 26,9 %, в варианте с посевом 20 октября, она составила 26,1 % при среднесуточной температуре $+21,9^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания.

За 2021-2022 года количества клейковины у сорта Аср составила 28,3 %, в варианте с посадкой 1 октября, при среднесуточной температуре $+21,1^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания, в варианте с посевом 10 октября, при среднесуточной температуре $+21,7^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания 27,5%, в варианте с посевом 20 октября. она составила 26,5% при среднесуточной температуре $+22,1^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания.

За 2021-2022 года количества клейковины у сорта Гурт составила 27,9%, в варианте с посадкой 1 октября, при среднесуточной температуре $+21,3^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания, в варианте посевом 10 октября, при среднесуточной температуре $+21,7^{\circ}\text{C}$, в период колошения-созревания 26,8%, в варианте с посевом 20 октября составила 26,4%, при среднесуточной температуре $+22,2^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания.

В наших исследованиях, проведенных в 2022-2023 гг. на изучаемых в исследовании сортах озимой пшеницы, зафиксированы следующие результаты. Количества клейковины у сорта Зимница составляет 26,6 % при среднесуточной температуре $+23,7^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания в варианте, посаженном 1 октября, 25,4 % при среднесуточной температуре $+24,4^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания в варианте с посевом 10 октября и 24,1 % при среднесуточной температуре $+24,7^{\circ}\text{C}$ в период колошения-созревания в варианте с посевом 20 октября.

Количества клейковины у сорта Аср составляет 27,8 % при среднесуточной температуре +24,1 °С в период колошения-созревания с посевом 1 октября, 26,7 % при среднесуточной температуре +24,4 °С в период колошения-созревания в варианте, посаженном 10 октября, при посадке 20 октября при среднесуточной температуре +24,9 °С в период колошения-созревания составила 25,5 %.

Количества клейковины у сорта Гурт составляет 27,3 % при среднесуточной температуре +24,3 °С в период колошения-созревания при посадке 1 октября, 26,7 % при среднесуточной температуре +24,8 °С в период колошения-созревания в варианте, посаженном 10 октября, при посадке 20 октября при среднесуточной температуре +25,1 °С в период колошения-созревания составила 24,9 %

Заключение. Исследования показали, что в период с 2020 по 2023 годов, количества клейковины в сорте Зимница при посеве 1 октября, при среднесуточной температуре +23,2 °С в период колошения-созревания составила 26,2 %, при посеве 10 октября при температуре +24,0 °С этот показатель составил 25,2 %, а при посеве 20 октября при температуре +24,4 °С количества клейковины составила 24,1 %.

При посеве сорта Аср 1 октября, в период колошения- созревания при среднесуточной температуре +23,5°С количества клейковины составила 27,2 %, при посеве 10 октября, при температуре +24,2 °С, количества клейковины составила 26,1%, а при посеве 20 октября, при температуре +24,6 °С, количества клейковины составила 24,9 %.

При посеве сорта Гурт 1 октября, в период колошения- созревания при среднесуточной температуре +23,9 °С количества клейковины составила 26,8 %, при посеве 10 октября, при температуре +24,5 °С, количества клейковины составила 25,8 %, а при посеве 20 октября, при температуре +24,8 °С количества клейковины составила 24,6 %.

Из вышеизложенных результатов можно сделать вывод, что в климатических условиях Хорезмской области оптимальным сроком для посева озимой пшеницы сортов Зимница, Аср и Гурт является 1 октября.

Антропогенные факторы, такие как снижение воздействия абиотических стрессовых факторов, выбор наиболее оптимальных сроков сева и эффективное использование минеральных удобрений для обеспечения высокого и качественного урожая, имеют основное значение в адаптации озимой пшеницы к глобальным изменениям климата.

Список литературы:

1. Li.M.; Wu.X.; Zhu.Y.; Ullah.N.; Song.Y. Assessment of Heat Risk of Winter Wheat Cropping Based on Long-Term Meteorological Data. **Agronomy** 2023, **13**, 2149. <https://doi.org/10.3390/agronomy13082149>
2. Akter.N.; Islam.M.R. Heat stress effects and management in wheat. A review. *Agron. Sustain. Dev.* 2017, **37**, 37. [Google Scholar] [CrossRef]
3. Iqbal.M.; Raja. N.; Yasmeen.F.; Hussain. M.; Ejaz. M.; Shah. M.A. Impacts of heat stress on wheat a critical review. *Adv. Crop Sci. Technol.* 2017, **5**, 251–259. [Google Scholar] [CrossRef]
4. Dias. A.S.; Bagulho. A.S.; Lidon. F.C. Ultrastructure and biochemical traits of bread and durum wheat grains under heat stress. *Braz. J. Plant Physiol.* 2008, **20**, 323–333. [Google Scholar] [CrossRef]
5. Zhao K, Tao Y, Liu M, Yang D, Zhu M, Ding J, Zhu X, Guo W, Zhou G, Li Ch. Does temporary heat stress or low temperature stress similarly affect yield, starch, and protein of winter wheat grain during grain filling? *Journal of Cereal Science*, 2022, volume 103, p 9.

“MUXTASAR TARIXI ANBIYO VA TARIXI ISLOM” ASARI ABDULLA AVLONIYNING YUKSAK BADIYYLIKNI O‘ZIDA AKS ETTIRGAN QISSA

Ra’no Ibragimova Xadyatillayevna,

Buxoro Osiyo xalqaro universiteti 1-bosqich magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada ma’rifatparvar adib, islohatchi pedagog Abdulla Avloniyning bolalarga bagishlangan she’rlari tahlilga tortilgan. Bolalik mavzusidagi she’rlari mavzulari alohida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek bolalar adabiyoti, ma’rifatparvar adib, vatanparvarlik tuyg‘usi, islohatchi pedagog, yosh kitobxon avlod.

Аннотация. В статье анализируются стихи просвещенного писателя, педагога-реформатора Абдуллы Авлони, посвященные детям. Отдельно анализируются темы его детских стихов.

Ключевые слова: узбекская детская литература, просвещенный писатель, патриотизм, педагог-реформист, юное читательское поколение.

Abdulla Avloniyning «Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi Islom» asari ham mavjud bo‘lib, u boshlang‘ich maktablarning o‘quvchilariga mo‘ljallangan. Bu asar birinchi marta 1910 yilda Munavvarqori tomonidan Toshkentda Ilin bosmaxonasida bosilgan. Mustaqillik yillarida esa Zokirxon Afzalov Shokirxon o‘g‘li tomonidan 1994 yilda «Fan» nashriyotida chop etilgan. Risolada Odam alayhissalomdan Muhammad alayhissalomgacha o‘tgan payg‘ambarlarning qissalari va zuhuri islom zikr etilgan.

Islom tarixi fanida payg‘ambarlar tarixi, payg‘ambarimiz Muhammad alayhissalomning hayotlari va Islom dini tarixi, shuningdek, ilk xalifalik davri tarixi uch bosqichda o‘rganiladi. Nasiruddin Rabg‘uziyning «Qissayi Rabg‘uziy», Alisher Navoiyning «Tarixi anbiyo va hukamo» asarlari payg‘ambarlar tarixiga oid bo‘lsa, Alixonto‘ra Sog‘uniyning «Tarixi Muhammadiy»si ikkinchi va Rizouddin ibn Faxruddinning «Xulafoi roshidin» asari uchinchi davrni o‘z ichiga oladi. Abdulla Avloniy asari mana shu uch davrni mujassamlashtirgan. Adibning asosiy ko‘zlagan maqsadi millat kelajagi bo‘lgan bolalarni boshlang‘ich sinfdanoq qisqacha bo‘lsa-da Islom tarixi bilan tanishtirish, diniy ma’rifatlarni oshirish, ularning qalblariga iymon nurini singdirish bo‘lgan. Abdulla Avloniyning bu asari tahsinga sazovordir.

Yosh avlod tarbiyasida axloq tarbiyasi bir yo‘nalishni tashkil etsa, ma’naviy kamolotga erishishning yana bir talabi imon, e’tiqod tarbiyasidir. Zero, yosh kitobxonni imonli, e’tiqodli bo‘lish ruxida tarbiyalashga xizmat qiladigan asarlar tarixi ham

adabiyotimizda qadim-qadimlarga borib taqaladi. Jumladan, paygʻambarlar va islom dini tarixiga bagʻishlab asarlar yaratish, Qurʻoni karim oyatlari va xadislarga tafsirlar bitish, hadislarini tarjima qilish va ular asosida asarlar yaratish anʻanasi turkiy adabiyot tarixida ham alohida oʻrin tutadi. Birgina Nosiruddin Burhonuddin Rabgʻuziyning "Qisasi Rabgʻuziy" (melodiy 1310) asari necha asrlar davomida "Qisas ul-anbiyo" nomi bilan maʼlumu mashhur boʻlib, (ungchadan qancha avlodlarni otamiz Odam alayxissalomdan Muhammad alayhissalomgacha boʻlgan paygʻambarlar (unda asosan Qurʻoni karimda tilga olingan 26 paygʻambar koʻzda tutiladi) tarixi va va zuhuri islom bilan tanishtirishga, shu yoʻl bilan ularning imon-eʼtiqodlarini shakllantirishga va mustahkamlashga xizmat qilgan. Hazrat Navoiyning "Tarixi annbiyo va hukamo" asari ana shu umrboqiy anʼananing XV asrdagi oʻziga xos namunasi boʻlsa, Abdulla Avloniyning "Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom" asari (1913) oʻzbek adabiyoti tarixidagi (hozircha) oxirgi nazmunasi hisoblanadi. Har bir xayrli ishning oʻz vaqti-soati borligini yaxshi bilgan Avloniy bu asarining "usuli jadidaga muvofiq ravishda maktabi ibtidoʻiyalarimizning uchincha va toʻrtinchi sinf shogirdlarri uchun tartib berilub, Turkiston shevasinda eng moʻtabar asarlara iktifo qilinub, qisqacha Hazrati Odam alayhissalomdin xilofati Roshidin zamonigacha darj qilinub, maydoni intishora qoʻyilganinini" alohida taʼkidlaydi.

«Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom» oʻz nomi bilan muxtasar, yaʼni unda Odam, Shis, Idris, Nuh, Solih, Ibrohim, Lut, Yaʼqub, Yusuf, Ayyub, Shuayb, Muso, Yuvshaʼ, Alyasaʼ Dovud, Sulaymon, Ilyos, Yunus, Ashʼiyo, Aziz, Zakariyo, Yahyo va Muhammad alayhissalomllarning hayotlari hamda bani Odamni haq yoʻlga boshlashi borasida qisqacha maʼlumot beriladi. Asarning birinchi qismida avvalgi paygʻambarlar tarixi, ikkinchi qismida esa dini islomning zuhur boʻlishi hamda Hazrati Muhammad alayxissalomning bu boradagi xizmatlari hikoya qilinadi.

«Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»ning oʻzbek bolalar adabiyoti tarixida tutgan oʻrni, dastavval, uning boshlangʻich diniy maʼlumotni mustahkamlash, yosh avlodni haq yoʻlga chorlash va eʼtiqodlarini shakllantirishga xizmat qilishi bilan belgilanadi. Bu asar, bizningcha, "Haftiyak" tahsilidan keyingi bosqich, yaʼni Qurʻoni karimni mufassal oʻrganish yoʻlidagi bir qadamdir.

«Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom» anʼanaviy "Tarixi anbiyo"larni soddalashtirish va yosh kitobxonlar saviyasiga moslashtirish mahsuli sifatida XX asr boshlaridagi oʻzbek bolalar adabiyotidagi oʻziga xos izlanishdir.

Maktabga endigina qadam qoʻygan yosh bola dastlab alifboni oʻrganadi, alifbodagi ilm-maʼrifat va odob-axloqqa bagʻishlangan kichik asarlarni oʻqishga kirishadi va shu bilan oʻzida bani Odamga xos boʻlgan eng yaxshi xususiyatlarni kamol toptira boradi, shuning

bilan birgalikda imon-e'tiqodini shakllantirish maqsadida diniy ta'limotni ham o'rgana boradi. Bu diniy ta'limotning qanchalik hayotiyligini isbotlash uchun esa «Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom» singari asarlar xizmat qiladi. Zero, «Muxgasar tarixi anbiyo na tarixi islom»da Janobi Haqning Odam alayhissalomni yaratganidan boshlab, bani Odamni gunoh yo'llardan qaytarib, haq yo'lga chorlash uchun yuborgan payg'ambarlari, ularga vahiy bo'lgan kitoblar, dinlar na shu yo'ldagi kurashlar tarixi xususida qisqa, aniq na ishonchli ma'lumotlar berilgandir.

Ma'lumki, diniy adabiyotlarda payg'ambarlar soni xususida xar xil ma'lumotlar uchraydi. Masalan, 1990 yilda chop etilgan ikki kitobdan iborat "Qisasi Rabg'uziyda 24 ta payg'ambar xususida ma'lumot berilgan. Bu 24 payg'ambardan ikkitasi (Jirjis va Zulqarnayn) «Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»da yo'q. Shuningdek, «Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»da tilga olingan oltita payg'ambar - Ayyub, Shuayb, Yuvsha', Alyasa', Ash'iy o va Doniyol - "Qisasi Rabg'uziy"da uchramaydi. 1989 yilda chop etilgan "Islom" ma'lumotnomasida 19 ta payg'ambar tilga olingan va x.k.

Payg'ambarlarning aniq soni xususida «Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»ning Hazrati Iso alayhissalomga bag'ishlangan faslining oxirida "Bu ikki payg'ambarlar (Hazrati Odam va Muhammad alayhissalomlar) arolarinda ko'b payg'ambarlar kelub kettilar. Hisoblari faqat Allohu taologa ma'lumdur. Hammalari Allohning sevikli bandasidurlar" deyiladi. "Qisasi Rabg'uziy"ning Isxoq alayhissalom tug'ilishlari vasfiga bag'ishlangan qismida esa bir yuz yigirma to'rt ming payg'ambar bo'lgani haqida gap boradi.

Avloniy o'z asarida payg'ambarlarga tegishli eng asosiy ma'lumotlarnigina jamlagan. Chunonchi, Hazrati Odam alayhissalom qissasi: "Janobi Haq olamni bor qilub, otamiz Odam alayhissalomni loydin yaratub, jon berdi. Farishtalarni Hazrati Odamga sajda qilurga buyurdi. Farishtalar sajda qilub, Iblis sajda qilmadi. Shul sababli Allohu taolo dargohindan quvlanub, mal'un o'lub, Odam bolalariga dushman bo'ldi. So'ngra Janobi Haq Hazrati Odamning chab qobirg'alarindan Anomiz Havvoni yaratub, ikkilarini jannatga qo'yub: "bug'doydin yemangiz", - dedi. Dushman Shayton bir hiyla ila jannatga kirub, vasvasa qilub: "agar bug'doydin yesangiz, doim jannatda qolursiz", - deb aldab, ikkilarin ham yedurdi. Shul sababli Janobi Haq alarni jannatdin yerga tushurdi. Hazrati Odam Hindistonga yaqin Sarandib otasiga, Hazrati Havvo Makkai mukarrama yonidagi Jadda toriga tushdilar. Hazrati Odam jannatdin chiqqanlariga ko'b vaqt yig'lab, qilgan gunohlariga tavba qildilar. Haq taolo tavbalarini qabul qilub: "Makkaga bor!" - deb amr qildi. Makkaga borub, Hazrati

Havvo ila topishub, birga yashadilar. Anomiz Havvo har tug‘ushda bir qiz, bir o‘g‘ul tug‘ub, faqat Shis alayhissalomni yolg‘uz tug‘dilar".

«Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»da esa payg‘ambarlar haqida keltirilgan ma‘lumotlar qisqa va lo‘ndaligi bilan alohida e‘tiborni tortadi. Unda barcha asosiy faktlarni qamrab olishga e‘tibor qaratilgan. Masalan, "farishtalarni Hazrati Odamga sajda qilurga buyurdi. Farishtalar sajda qilub, Iblis sajda qilmadi. Shul sababli Allohu taolo dargohindin quvlanub, mal‘un o‘lub, Odam bolalariga dushman bo‘ldi", degan ma‘lumotni adib biroz kengroq sharhlaydi.

Xullas, asarda har bir payg‘ambarga tegishli eng asosiy ma‘lumotlarnigina matnga kiritishga ahamiyat berilgan.

R.Barakayev "Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»dagi payg‘ambarlarga tegishli asosiy ma‘lumotlarni quyidagicha guruhlantiradi:

- a) payg‘ambarlarga nozil qilingan dinlar va yuborilgan kitoblar;*
- b) payg‘ambarlardan qolgan sunnatlar;*
- v) payg‘ambarlar tomonidan sodir bo‘lgan mo‘jizalar;*
- g) nisbatan mufassal ma‘lumot berilgan payg‘ambarlar;*
- d) Muhammad alayhissalom haqidagi ma‘lumotlar;*
- ye) Islom dinining nozil bo‘lishi va tarqalishi xaqidagi ma‘lumotlar;*
- j) chahoryorlar - Abubakr Siddiq, Umar, Usmon, Ali xalifaliklari haqidagi ma‘lumotlar.*

«Muxtasar tarixi anbiyo va tarixi islom»dagi ma‘lumotlarni bunday guruhlashtirishdan maqsad shuki, Avloniy ushbu ma‘lumotlarga jiddiy e‘tibor bergan va payg‘ambarlarning asosiy sifatlari, fazilatlarini tarzida ta‘kidlab ko‘rsatgandir.

Shuni ham aytish kerakki, islom dini boshqa dinlarga nisbatan kamsitish yoki ularni to‘g‘ridan-to‘g‘ri inkor qilish yo‘lidan bormaydi, balki Allohning birligini tan olgan va Allohu taolo tomonidan nozil qilingan dinlarni e‘tirof etib, ularni bani Odamni xaq yo‘lga chorlash borasidagi bosqichlar, deb ta‘riflaydi. Avloniy bu ma‘lumotlarni keltirish bilan dinlararo bag‘rikenglik g‘oyalarini ilgari suradi, yosh kitobxonlarni o‘zga din vakillari (g‘ayridinlar)ga hurmat bilan qarash ruhida ham tarbiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jadidchilarning ma'rifatparvarlik harakatlari va uning xalq ma'naviyatini ko'tarishda tutgan o'rni //Otamuratov S., Ramatov J., Xusanov S. Ma'naviyat asoslari: Ma'ruzalar matni.-T., 2000.-B.139-147.
2. Abdulla Avloniy (1878-1934) //XX asr o'zbek adabiyoti tarixi: Un-tlar va ped.in-tlari bakalavr ixtisosini oluvchilar uchun darslik /N.Karimov, S.Mamajonov, B.Nazarov va boshq.-T.: O'qituvchi, 1999.-B.81-93.
3. Abdulla Avloniy (1878-1934) //Ma'naviyat yulduzlari: (Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar) /Mas'ul muharrir: M.M.Xayrullayev.-To'ld.qayta nashr.-T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashr., 1999.-B.365-368.

ТВОРЕНИЕ МАКСУДА ШАЙХЗОДЫ - КАК ЗОЛОТОЕ НАСЛЕДИЕ

Ташкентский государственный университет транспорта

Бойхуров Диярбек Шерзод угли

Аннотация: Произведение политически заряжено тем, что прошлое идеализируется. Среди конфискованных предметов была рукопись драмы. После того, как автор был оправдан и возвращен на родину, некоторые организации не вернули рукопись под предлогом того, что она была “утеряна”. В данной статье говорилось о важности творчества Максуда Шайхзоды в воспитании молодежи, таких качеств, как мужество, справедливость, вдумчивое мышление, популяризм, выраженных в образе героев произведения в узбекской литературе.

Ключевые слова: творчество, смелость, справедливость, вдумчивая мысль, популяризм, литературовед

Произведение политически заряжено тем, что прошлое идеализируется. Среди конфискованных предметов была рукопись драмы. После того, как автор был оправдан и возвращен на родину, некоторые организации не вернули рукопись под предлогом того, что она была “утеряна”. Шейхзода был вынужден искать его несколько лет, и наконец ему удастся найти его копию в бывшем зале театра суфле. Но даже тогда текст произведения не будет опубликован. Посмотрите на игру судьбы, автор закрыл глаза от вселенной, не увидев, что это произведение было опубликовано.

Творчество Максуда Шайхзоды настолько интересно, что он был разносторонним талантом в Шайхзоде, который вел очень интересную деятельность не только в одном направлении, но и в разных направлениях. Наряду со стихами и эпосами он также создает драмы с очень высоким художественным потенциалом. Не считая драмы “Беруний”, которую Шайхзода начал писать в конце своей жизни, но не закончил, его драмы “Джалалиддин Мангубарди” и “Мирзо Улутбек” уже стали художественным достоянием нашего народа. Трагедия Шайхзоды “Джалалиддин Мангубарди” (1944), написанная в годы Второй мировой войны, исторически достоверна и оскорбляет воинское мужество последнего хорезмийского царя, сражавшегося против монгольских завоевателей за свободу и независимость своей земли. Ойбек и Гафур Гулам в то время дали этой работе высокую оценку, сказав: “был раскрыт

истинный смысл исторического процесса, его внутренний смысл”. До 1946 года некоторые отрывки из драмы ” Джалолиддин Мангуберди” печатались в сборнике ” Армуган ”. В течение 43 лет после этого произведение не упоминалось и не показывалось миру. Произведение было заключено в тюрьму в доме шейхов вскоре после того, как его сняли со сцены.

Полный текст ”Джалолиддина Мангуберди” был впервые напечатан и выпущен в Баку в двухтомнике ”Избранное Шайхзоды” на азербайджанском языке. Только в 1988 году Джалолиддин Мангуберди был ”впервые опубликован полностью узбекоязычным писателем в его книге ”Бессмертный мир”. Острота писательского ума и креативность шайхзоды еще раз доказаны. Еще одним большим вкладом Максуда Шайхзоды в узбекскую литературу является трагедия ”Мирзо Улугбек”. Трагедия написана в 1964 году, в том же году произведение ставится на сцене театра Хамзы, на основе которого позже создается кинокартина. Как литературовед и критикан шайхзаде также потрясал эффективным пером, стал известным поэтом узбекского народного устного творчества, таких произведений, как ”Алпомиш”, ”сахар с сахаром”, Бабур, Муками, Фуркат, Ойбек, Гафур Гулам, Хамид Олимджон, Низами Гянджеви мировой литературы, Ш.Руставели, А.С.Пушкин, Н.А.Некрасов, А.Н.Островский, Т.Г.Шевченко, А.П.Подобно Чехову, он ест произведения, посвященные его проявлениям. И как ученый-педагог и поэтесса Талайгина вносит достойный вклад в взросление поколения поэтов, литературоведов и критиков.

Потому что у него тоже было немало настоящих, преданных друзей. Среди них были Ойбек, Гафур Гулам, Хамид Олимджан, Комил Яшин, Миртемир, Шукур Бурхан. Перевод Мухима сыграл свою роль в расширении сферы литературных познаний шейхзоды, обогащении его творчества художественным опытом писателей-классиков мира. Здесь расположены эпос А. Руставели ”Пахлавон, покрытый тигровой шкурой”, сонеты У.Шекспира, А.С. Поэмы Пушкина, эпос ”Медный всадник”, трагедия ”Моцарт и Сальери”, стихи М.Ю.Лермонтова и эпос ”Кавказский пленник”. Также с большим мастерством переведены на узбекский язык произведения Низами, Физули, Мирзы Фатали Охундова, Эзопа, Эсхила, Гете, Байрона, Маяковского, Нозима Хикмата. и некоторые другие писатели.

Максуд Шайхзаде был обладателем высоких знаний, все его творчество было наполнено глубоким политическим публицистическим духом. Его поэтические, драматические произведения находятся в гармонии со временем, какой бы теме они ни были посвящены. Поэтому не случайно, что создатель выступает в

прямом публицистическом жанре такого типа. Его публицистические статьи и выступления, имеющие превосходный художественный жанр, являются ярким свидетельством содержания и разнообразия творчества этого талантливого адиба. Талантливый поэт был также искусным переводчиком. Он вносит большой вклад в перевод произведений классиков мировой литературы на узбекский язык. В частности, на сцене узбекских драматических театров ставятся шекспировские "Гамлет" и "Ромео и Джульетта" в переводе Шейхзоды. Рост мастерства поэта был обусловлен еще и тем, что он с большой любовью изучал классические произведения мировой литературы, мастерски овладевая их богатым художественным опытом. Он также досконально изучил литературу своего отечества - наследие восточной поэзии - с отличным знанием западноевропейской и русской литературы. Максуд Шайхзода был совершенно необоснованно заключен в тюрьму в начале 50-х годов и сослан на 25 лет. После смерти Сталина дело тех, кто был несправедливо заключен в тюрьму за клевету, было пересмотрено. Таким образом, в 1955 году Шайхзода, в числе многих наших преданных интеллектуалов, был оправдан. Но в результате 5 лет тюремных страданий здоровье поэта сильно ухудшилось. Тем не менее, он был вынужден жить на верхнем этаже высотного дома в течение 10 лет до конца своей жизни. Даже в таких суровых условиях и болезни сира нолимай не переставала творить всю оставшуюся жизнь. Неважно, сколько печальных дней прошло с самого начала, это нисколько не угнетало. Его вера, его взгляд на мир, Теран описаны в вышеприведенных стихах. Он никогда не жил в аламзаде. Напротив, он ничего, нигде не говорил о тех, кто предал его, подверг страданиям, тяжелым болезням. Верный своим человеческим качествам, шейхзода всегда жил на подъеме, отличаясь доброжелательностью и высокими качествами.

Учебный зал назван в честь писателя, литературного драматурга, мастера перевода, великого педагога, лингвиста и литературоведа Максуда Шайхзаде, а экспозиция организована с невероятно тонким вкусом и по сути гармонирует с великим искусством Даргазии, великими историческими личностями, такими как Джалалиддин Мангуберд. Подтверждается и постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 24 сентября 1998 года "О праздновании 800-летия со дня рождения Джалалиддина Мангуберди", обнародованное за подписью нашего Президента Ислама Каримова, в котором достойно освещена история нашего народа, в том числе судьба и борьба Джалалиддина Мангуберди, отстаивавшего правду. Поэт умирает от болезни 19 февраля 1967 года. После его

смерти будет издан шеститомник "Сочинения". В годы независимости работа покойного Максуда Шайхзоды и его заслуги приобрели реальную ценность.

Используемая литература:

1. Mamurova, Feruza, and Durdona Obutjonova. "DESCRIBING MAKSUD SHAIKZODA." Current approaches and new research in modern sciences 3.4 (2024): 5-8.
2. Obutjonova, D. (2024). O‘ZBEK VA OZARBAJON XALQINING SEVIMLI SHOIRI. Akademicheskie issledovaniya v sovremennoy nauke, 3(10), 103-105. Mamurova F.I. i Durdona O. (aprel 2024 g.). MAKSUD ShAYXZODANING «MIRZO ULUGBEK» ASARI TALILI. V Mejdunarodnoy globalnoy konferensii (Tom 1, № 6, str. 79-81).
3. Durdona, O., & Mamurova, F. I. (2024, April). MAQSUD SHAYXZODA "TOSHKENTNOMA". In International Global Conference (Vol. 1, No. 5, pp. 148-152).
4. Mamurova, F., & Obutjonova, D. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING "JALOLIDDIN MANGUBERDI" DRAMASINING YOZILISH TARIXI VA VATANGA BO 'LGAN MUHABBATI, JASORATINING IFODALANISHI. Akademicheskie issledovaniya v sovremennoy nauke, 3(12), 13-16.
5. Mamurova, F., & Obutjonova, D. (2024). DESCRIBING MAKSUD SHAIKZODA. Current approaches and new research in modern sciences, 3(4), 5-8.
6. Durdona, O., & Islamovna, M. F. (2024, March). SHAYXZODA SIYMOSIGA TA'RIF. In International Global Conference (Vol. 1, No. 1, pp. 188-191).
7. Mamurova, F., & Qodirov, I. (2024). MAQSUD SHAYXZODANING "TOSHKENTNOMA"-SHUKRONALIK DOSTONI. Molodye uchenye, 2(6), 87-89.
8. Islamovna, M. F. (2024). THE PLACE OF MAKSUD SHEIKZODA'S LIFE AND CREATION IN UZBEK NATIONAL LITERATURE. MEDITSINA, PEDAGOGIKA I TEXNOLOGIYA: TEORIYA I PRAKTIKA, 2(2), 471-474.
9. Mamurova, F. I., & ugli Abdubahabov, A. A. (2023). TWO FOLK POETS. "TRENDS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE", 1(3), 23-30.
10. Islomovna, M. F., & Abduvoxob o'g'li, A. A. (2023, January). Maqsud Shayxzodaning Hayoti Va Ijodi. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (pp. 19-20).
11. Mamurova, F. I. (2021, May). ARTIST OF UZBEKISTAN MAKSUD SHEIKHZADE. In E-Conference Globe (pp. 176-178).

- 12.** Islamovna, M. F. (2024, January). MAQSUD SHAYKHZADEH-TWO FOLK DILBANDI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 1, pp. 189-192).
- 13.** Islomovna, M. F. (2024). O 'ZBEK ADABIYOTINING ATOQLI NAMOYANDALARIDAN BIRI MAQSUD SHAYXZODNING "JALOLIDDIN MANGUBERDI" ASARI. Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi, 2(1), 89-92.
- 14.** Islamovna, M. F. (2024). THE CREATION OF MAQSUD SHAYKHZODA-AS A GOLDEN LEGACY. " XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" nomli respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2(1), 90-93.

OLIY TA'LIM MUASSALARIDA SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH TURIZM MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH

Abdurazzaxov Abdurasul Abdurazzaxovich

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti, Chirchiq shahri

Email: abdurazzaxovabdurasul874@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada sport-sog'lolashtirish turizmi yo'nalish talabalarining tevarak atrof haqidagi bilimlarini boyitishda muhim ahamiyatga ega, bu nafaqat jismoniy sog'liqni yaxshilash, balki ruhiy va ijtimoiy rivojlanish uchun ham uyg'unlashgan imkoniyatlar yaratadi. Sport-sog'lolashtirish turizmi orqali talabalar turli sport turlari bilan shug'ullanishi, shuningdek ko'nikma va malakalarini hosil qiladilar.

Kalit so'zlar: ichki turizm, sport turizmi, tog' turizmi, turizm, turizm mashg'ulotlari, sayohat, yo'riqchi.

Kirish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-son farmoni O'zbekiston Respublikasida sport-sog'lolashtirish turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida, ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha ham alohida dasturlar ishlab chiqish belgilab qo'yilgan. Bugungi kunda geografiya, tarix, jismoniy tarbiya hamda sport-sog'lolashtirish turizmga qiziquvch talabalar uchun turizm mashg'ulotlarini tashkillashtirish vazifalari qo'yilmoqda. Shuning uchun yosh avlodni jismoniy barkamol va ma'naviy yetuk inson qilib tarbiyalash vositalaridan biri sifatida ichki turizmni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilib bunda sport turizmi elementlaridan foydalanilmoqda. O'zbekistonda oliy ta'lim muassalaridagi talabalar o'rtasida sport-sog'lolashtirish turizmiga jalb qilish orqali sog'lom turmush tarzini ommaviy ravishda rivojlantirish. sport-sog'lolashtirish turizmi bu avvalo, sog'lik sari yo'l demakdir. Bazi bir kasalliklarni davolashda dori darmon qabul qilishdan ko'ra sayohatga chiqish, tabiatni tomosha qilish, toza kislorodga boy havodan nafas olish va quyoshning ultrabinafsha nurlari insonga foydaliroq ekanligi o'z isbotini topib bormoqda. Sayohatlar ko'proq yurib turish insonlar uchun muhim davo, kasalliklarni oldini olish va qutulishning eng muhim vositasi sifatida meditsinada foydalanib kelinmoqda.

Tadqiqot maqsadi – Talabalarni sport-sog'lolashtirish turizmi orqali salomatlik darajasini yanada mustahkamlash, talabalarni har tomonlama yetuk, barkamol,

sogʻlom, jismonan baquvvat boʻlishlariga koʻmaklashish va maʼnaviy kamolotini tarbiyalash.

Tadqiqot vazifalari – Talabalarni sport-sogʻlomlashtirish turizmning turli shakllari va usullariga oid bilimlar bilan qurollantirish, sayohat davrida turistik ishlarini tashkil etish va oʻrgatish.

Yurtimizda talabalarini sport-sogʻlomlashtirish turizmi bilan shugʻullanish orqali xar tomonlama sogʻligini mustaxkamlash, irodasini shakllantirish, ruxiyatini tetiklash, oʻzlarida xayotiy xarakatga kerakli energiyani yegʻib olishlarini turizm orqali taʼminlash. Yurtimizda sogʻlom turmush tarzini shakllantirish, talabalarini sport-sogʻlomlashtirish turizmiga jalb qilish orqali amalga oshirilmoqda. Bu targʻibotni amalga oshirishda sport-sogʻlomlashtirish turizmining juda xam katta ahamiyati bor. Turizm, turli davlatlarda har xil yoʻnalishda rivojlantirilmoqda. Bunga bir qancha davlatlar katta xarajatlar orqali erishayotgan boʻlsa, qolganlari shu joyning tabiiy imkoniyatlaridan foydalanish orqali erishmoqda. Turistlarni faqat bir yoʻl bilan jalb etishdan koʻra bir nechta yoʻnalishlar orqali jalb etish va turli loyihalarni ishlab chiqish har qanday davlatga katta daromad keltirishi mubolagʻa emas. Shuning uchun ham turistik sayoxatlarni kompleks holda tashkil etish masalalari dolzarbligi oshib bormoqda. Ayniqsa, tabiiy sharoitlarni mavjudligi bu sayoxatlarni amalga oshirishga ijobiy turtki boʻladi. Hozirgi vaqtda koʻpgina mamlakatlarning barqaror rivojlanish kontsepsiyasida sport-sogʻlomlashtirish turizmining alohida oʻrni bor. Xalqaro mutaxassislar turli mintaqalarning rivojlanishida sport-sogʻlomlashtirish turizmining ahamiyati juda ham yuqori ekanligini alohida eʼtiborga olmoqdalar. Oʻzbekistonning soʻlim maskanlarida sport-sogʻlomlashtirish turizmining turli tarmoqlarini rivojlantirish uchun imkoniyatlar talaygina. Hozirda Oʻzbekiston xalqaro maydonda sport-sogʻlomlashtirish turizmi raqobatchilik kurashida yutqazmoqda, shulardan kelib chiqib, biz Oʻzbekistonda xalqaro maydonda sport-sogʻlomlashtirish turizmining oʻchogʻi boʻlishi mumkin boʻlgan tabiiy geografik sharoitlari qulay maskanlarimizdan keng foydalangan holda bu sohani rivojlanishi yoʻlida amalga oshirish kerag boʻlgan ishlar xaqida maqsadli tizimli xarakatlarni boshlashimiz lozim. Sayrlar, sayohatlar insonda jismoniy tarbiyasini, madaniyati, aql zakovatini va harakatlar muvofiqligini shakllantiradi. Oʻzbekistonda oʻzining keng va xilma-xil landshaftlari tufayli ekstremal sport turlari uchun juda koʻp imkoniyatlarni taqdim etadi, vaholanki bu sport turlari mamlakatda hali yangilik hisoblanadi. Oʻzbekiston tabiati faol dam olish turlarini sevuvchilar uchun juda qulay maskan boʻlib xizmat qiladi. Sport-sogʻlomlashtirish turizm mashgʻulotlariga jalb etishda talabalar organizmini tibbiy nazoratdan oʻtkazish kerak, shahar va qishloq madaniyat markazlariga, muzeylar va tarixiy yodgorliklarga,

istirohat bog'lariga, cho'milish havzalariga sayrlarga barcha talabalarni jalb etish mumkin.

Sayohatlarga umumiy va maxsus tayyorgarlik mashg'ulotlari sayohatchilarning jismoniy fazilatlarini (chaqonlik, eguluvchanlik, chidamlilik, kuch va tezlik) rivojlantirish va jismoniy harakat malakalari, ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi, buning natijasida talabalar axloqiy sifatlarni (do'stlik, halollik, mardlik va birodarlik) o'zida rivojlantiradi, shu bilan birga sayohat davomida amalga oshiriladigan turli vazifalar orqali o'zaro hamkorlik va ko'nikmalarini o'rgatadi, ko'p kunlik safarlarga jismoniy va maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan talabalarni jalb etiladi, sayohatlarga chiqish bir necha tayyorgarlik mashg'ulotlaridan so'ng amalga oshirilishi kerak, safar yo'nalishi, davomiyligi va o'tkazish vaqti, sayohatchilar umumiy va maxsus tayyorgarligiga, shuningdek, ob-havo va iqlim sharoitlaridan kelib chiqqan holda tanlanishi shart. Sayohatchilar shaxsiy gigiyena va jamoat gigiyena talablariga rioya qilishlari, o'z vaqtida dam olishlari va ovqatlanishlari zarur, o'simliklar va hayvonot dunyosiga, ekologiyaga zarar yetkazmaslik, ruxsatsiz ov qilmaslik, o'simliklarni nazoratsiz iste'mol qilmaslik kerak, aloqa vositalari yordamida sayohatchilar kayfiyati, tadbirlar, o'tkazilgan masofa xaqida doimo ma'lumot berib borish lozim.

Xulosa. Mustaqillik yillari O'zbekist Respublikasida jismoniy tarbiya va sport ishlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Mazkur ishlarni amalga oshirish uchun yetarli darajada huquqiy-me'yoriy hujjatlar ishlab chiqildi va ularning ijrosi ta'minlandi, turizm sohasi dunyo iqtisodining eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biridir, uning keng qamrovli taraqqiyoti esa ko'plab mamlakatlar uchun katta daromad manbaiga aylanib bormoqda, aynan O'zbekiston uchun xam. Xukumatimiz tomonidan Turizmni yanada rivojlantirish yuzasidan ishlab chiqilgan farmonlar, qonun va qarorlar ijrosini ta'minlanishi yuzasidan ko'rilayotgan chora tadbirlari bu yo'nalishni yurtimizda barqaror rivoj topishiga xizmat qilmoqda. Bu isloxlardan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki, sport-sog'lomlashtirish turizmi yurtimizda rivojlanishi insonlarni salomatligining mustaxkamlanishida muxim omil bo'lib hisoblanadi, sport-sog'lomlashtirish turizmidan inson yiliga kamida ikki uch marta unumli foydalanish zarur, sport-sog'lomlashtirish turizm nafaqat ichki xotirjamlik va yengillik, balki ma'nan, ham jismonan salomatlik garovidir.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-son Turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-2025-yillarda Turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi.
3. O'zbekist Respublikasining Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 16-aprelda qabul qilingan Senat tomonidan 2019-yil 21-iyunda ma'qullangan turizm to'g'risidagi qonunini.
4. V.Sh.Raximov. A.Q.Demenov., F.B.Iminova "Jismoniy tarbiya va sport sog'lomlashtirish turizmi". O'quv qo'llanma. Toshkent 2022.
5. T.Xoldarov "Turizm".(Sayyoxlik): O'quv qo'llanma Toshkent 2022-yil–164 bet
6. E.Yu.Daurenov, A.K.Masharipov, M.I.Idrisov, Sport - sog'lomlashtirish turizmi O'quv qo'llanma Chirchiq – 2022.
7. E.Yu.Daurenov. Turizm darslik. Toshkent 2021 y 220 bet.
8. V.Sh.Raximov. "Oliy ta'lim tizimida sport-sog'lomlashtirish turizm kadrlarini tayyorlashning ijtimoiy pedagogik muammolari". Pedagogika ilmiy nazariy va metodik jurnal. Toshkent №5/2021 105-109 betlar

EVOLUTION OF NORMS IN THE RUSSIAN LITERARY LANGUAGE: FROM THE 19TH CENTURY TO THE PRESENT

Honova D.B., Teacher at Termez University of Economics and Service

Abstract: This article explores the evolution of norms in the Russian literary language from the 19th century to the present. The study examines the linguistic transformations that have occurred due to historical, cultural, and technological influences. The research focuses on key linguistic shifts in phonetics, morphology, syntax, and stylistics while analyzing the role of codification and standardization efforts by Russian linguists. The article also highlights the impact of globalization and digital communication on contemporary language norms. Additionally, the study explores how external linguistic influences, particularly from European languages and modern English, have contributed to changes in literary Russian over time. The findings contribute to understanding the dynamic nature of literary language norms and their ongoing development, providing insights into potential future trends in linguistic evolution.

Keywords: Russian language, literary norms, linguistic evolution, language standardization, 19th century, modern Russian, digital communication, globalization, phonetics, morphology, syntax, stylistics.

Relevance: The study of the evolution of norms in the Russian literary language is essential for understanding the factors shaping language development over time. The 19th century marked a significant period in the formation of Russian literary norms, largely influenced by figures like Alexander Pushkin and the emergence of a standardized grammar. Since then, socio-political events, cultural shifts, and technological advancements have continued to shape linguistic norms.

In the contemporary digital age, the rapid evolution of communication tools and the influence of global languages challenge traditional norms, making this topic highly relevant for linguistic research. The increasing exposure to international discourse, especially in the realms of science, technology, and business, further accelerates linguistic change. Additionally, modern literary works reflect hybridized linguistic trends, incorporating colloquial structures and neologisms that were previously excluded from literary Russian. These developments emphasize the necessity of continuous analysis of evolving linguistic norms to preserve and develop the integrity of the Russian language.

Research Aim: The primary aim of this study is to analyze the historical and contemporary evolution of norms in the Russian literary language. The study seeks to:

1. Identify major linguistic changes from the 19th century to the present.
2. Examine the role of linguists and institutions in standardizing the language.
3. Investigate the effects of globalization and digital communication on literary norms.
4. Explore the influence of political and social changes on language evolution.
5. Predict potential future trends in the evolution of Russian literary norms.
6. Assess how the balance between traditional and innovative linguistic elements is maintained in contemporary literature.

Materials and Methods: This research is based on a combination of historical analysis, comparative linguistic analysis, and corpus studies. The methods employed include:

- **Historical Analysis:** Examination of primary sources, including 19th-century linguistic texts, dictionaries, and literary works. This method provides insight into the foundational grammatical and lexical structures that shaped the literary language of that period.
- **Comparative Analysis:** A comparison of linguistic structures from different time periods to identify evolutionary patterns. By analyzing classical literature alongside modern literary texts, key shifts in syntax, morphology, and stylistics are highlighted.
- **Corpus Linguistics:** Use of digital corpora to analyze contemporary linguistic trends and variations in literary norms. Large datasets from Russian literature spanning multiple decades allow for quantitative analysis of grammatical structures and lexical frequencies.
- **Sociolinguistic Surveys:** Collection of data from native speakers regarding perceptions of literary norms in modern Russian. Surveys target different generations to examine attitudes towards linguistic purity, loanwords, and evolving syntactic structures.
- **Lexical Analysis:** A focused examination of neologisms and loanwords integrated into modern literary Russian, tracing their origins and usage trends.

Research Findings

1. Linguistic Evolution in the 19th Century

The 19th century was a pivotal era for the codification of the Russian literary language. Influential writers and linguists, including Pushkin, Lomonosov, and Karamzin, played

a key role in refining grammatical structures and developing a standardized lexicon. Key features of this period include:

- The establishment of a balance between Church Slavonic elements and vernacular Russian.
- The simplification of syntax and morphology for greater accessibility.
- Increased influence of Western European languages, particularly in technical and philosophical discourse.
- Expansion of literary stylistics, allowing for more expressive and nuanced prose styles.

2. 20th-Century Transformations

The 20th century saw significant changes in Russian literary norms due to political and social transformations, including:

- The influence of Soviet ideology on language standardization and simplification.
- The introduction of new lexical items related to industrialization and scientific advancements.
- Changes in stylistic norms, with greater emphasis on clarity and direct communication.
- Censorship's role in restricting linguistic diversity and promoting politically acceptable language.
- The influence of global literary trends in the late Soviet and post-Soviet eras, leading to more experimental and hybridized linguistic forms.

3. Contemporary Trends and Digital Impact

The 21st century has introduced unprecedented changes in linguistic norms due to digital communication and globalization:

- The increasing acceptance of informal and conversational elements in literary writing.
- The adoption of loanwords from English, especially in technology, business, and entertainment.
- The rise of internet slang and abbreviations, influencing written norms in digital literature.
- A shift toward simplified syntax and sentence structures, influenced by rapid online communication.
- The integration of multilingual elements into modern Russian literary texts, reflecting broader cultural exchanges.
- The role of artificial intelligence and language processing tools in influencing literary style and grammar norms.

Conclusion: The evolution of norms in the Russian literary language reflects the dynamic nature of linguistic development. From the standardization efforts of the 19th century to the digital influences of the present, Russian literary norms have continuously adapted to societal changes. While traditional grammatical structures remain foundational, modern trends indicate a shift towards greater linguistic flexibility and inclusivity.

As literary Russian continues to evolve, it faces the challenge of balancing historical grammatical norms with the need for modernization. The incorporation of colloquial elements, neologisms, and loanwords has diversified literary expression, broadening its accessibility to modern readers.

Understanding these changes is crucial for linguists, educators, and language policymakers as they navigate the future of the Russian literary language. Future research should focus on tracking ongoing digital transformations and their long-term effects on literary norms. Additionally, further study is needed to explore how artificial intelligence and globalized communication networks will shape the next phase of Russian literary language evolution.

References:

1. Vinogradov, V. V. **The Development of the Russian Literary Language.** Moscow: Nauka, 1955.
2. Lomonosov, M. V. **Russian Grammar and Linguistic Norms in the 18th Century.** St. Petersburg: Imperial Academy of Sciences, 1755.
3. Karamzin, N. M. **On the Beauty of the Russian Language.** Moscow: University Press, 1802.
4. Pushkin, A. S. **Collected Works: Language and Style in Russian Literature.** Moscow: AST Publishers, 1836.
5. Zhirmunsky, V. M. **Language and Society: Evolution of Russian Literary Norms.** Leningrad: University of Leningrad Press, 1978.
6. Jakobson, R. **Russian and Slavic Linguistics: A Historical Perspective.** The Hague: Mouton, 1966.
7. Uspensky, L. V. **The Word and Its Power: The Development of Russian Lexicon.** Moscow: Progress, 1987.
8. Zaliznyak, A. A. **Grammatical Changes in the Russian Literary Language.** Moscow: RAS Publishing, 2001.
9. Kibrik, A. A. **Cognitive Aspects of Russian Linguistic Evolution.** Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
10. Shmelev, A. D. **Modern Trends in Russian Syntax and Literary Norms.** Oxford: Oxford University Press, 2020.

SHAHAR EKOLOGIYASI VA YASHIL INFRATUZILMA

G'afurova Marhabo Nizomiddinovna

Tayloq tumani 2-son politekhnikum direktori

Annotatsiya: Shahar ekologiyasi va yashil infratuzilma zamonaviy urbanizatsiya sharoitida ekologik barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shaharlardagi havoning ifloslanishi, issiqlik orollari effekti, tirbandlik va yashil hududlarning qisqarishi ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Yashil infratuzilma – parklar, bog'lar, yashil tomalar va ekologik transport tizimlari orqali bu muammolarni hal qilish mumkin. Maqolada yashil infratuzilmaning shahar ekologiyasiga ta'siri, uning afzalliklari va barqaror rivojlanishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, dunyo tajribasi va O'zbekiston shaharlarida amalga oshirilayotgan ekologik loyihalar ham yoritiladi. Urbanizatsiya jarayonida yashil infratuzilmani keng joriy etish inson salomatligi va shahar muhitining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Shahar ekologiyasi, yashil infratuzilma, ekologik transport, havo sifati, urbanizatsiya, ko'kalamzorlashtirish, energiya samaradorligi, tirbandlik, ekologik rejalashtirish, bioxilma-xillik, issiqlik orollari, chiqindilarni qayta ishlash, barqaror rivojlanish.

Kirish. Hozirgi davrda urbanizatsiya jarayoni tobora tezlashib, dunyo bo'ylab shahar aholisi soni ortib bormoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, hozirda aholi zich yashaydigan hududlarda ekologik muhitning yomonlashishi inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shaharlarda transport vositalarining ortib borishi, sanoat korxonalarining chiqindilari va yashil hududlarning qisqarishi ekologik muammolarni yanada keskinlashtirmoqda. Ayniqsa, havo ifloslanishi, shaharlarning ortiqcha isib ketishi (issiqlik orollari effekti), chiqindilarni boshqarish muammolari va ekologik muvozanatning buzilishi jiddiy muammolar sirasiga kiradi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun zamonaviy urbanizatsiyada yashil infratuzilma joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yashil infratuzilma — bu shaharlarda atrof-muhitni yaxshilashga xizmat qiluvchi bog'lar, parklar, yashil tomalar, vertikal bog'lar, ekologik transport tizimlari va suv resurslarini saqlashga qaratilgan texnologiyalar majmuasidir. Bunday infratuzilma shahar mikroiklimini barqarorlashtirish, havoni tozalash, bioxilma-xillikni saqlash va insonlarning ruhiy hamda jismoniy salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda yashil infratuzilmani keng joriy etish bo'yicha samarali loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, Singapurda "Yashil shahar" konsepsiyasi asosida ekologik binolar qurilmoqda, Germaniyada esa yashil transport turlari rivojlantirilmoqda. O'zbekistonda ham shahar ekologiyasini yaxshilash maqsadida "Yashil makon" loyihasi doirasida millionlab daraxtlar ekilib, ekologik muhitni yaxshilash bo'yicha muhim qadamlar qo'yilmoqda. Ushbu maqolada shahar ekologiyasining dolzarb muammolari, yashil infratuzilmaning shahar ekologiyasiga ta'siri, uning afzalliklari va rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston shaharlarida amalga oshirilayotgan ekologik islohotlar ham yoritiladi.

Asosiy qism. Urbanizatsiya jarayonining jadallashuvi natijasida shahar ekologiyasi jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Eng katta ekologik muammolardan biri havoning ifloslanishi hisoblanadi. Sanoat korxonalari, avtomobillar va qurilish changlari havoga zararli moddalarning ko'payishiga sabab bo'lib, bu inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, yirik shaharlarda havo ifloslanishi nafas yo'llari kasalliklarini kuchaytirib, umr davomiyligini qisqartirishi mumkin. Shuningdek, shaharlarning ortiqcha isib ketishi, ya'ni "issiqlik orollari effekti", yana bir muhim muammo hisoblanadi. Shahar hududlarida beton va asfalt kabi materiallar quyosh nurlarini o'ziga singdirib, issiqlikni ushlab qoladi. Bu esa shahar hududlarida haroratning atrof-muhitga nisbatan yuqori bo'lishiga olib keladi. Natijada elektr energiyasi sarfi oshib, konditsionerlardan foydalanish ko'payadi, bu esa qo'shimcha uglerod chiqindilarini keltirib chiqaradi. Chiqindilar muammosi ham shahar ekologiyasining dolzarb masalalaridan biridir. Shaharlarda hosil bo'layotgan maishiy va sanoat chiqindilarining noto'g'ri boshqarilishi atrof-muhit ifloslanishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, plastik chiqindilarning katta qismi qayta ishlanmay, tabiatga tashlanmoqda. Bu nafaqat tuproq va suv resurslariga, balki hayvonlar va o'simliklarga ham zarar yetkazadi. Bundan tashqari, shahar hududlarida yashil maydonlarning kamayishi ham ekologik muvozanatni buzmoqda. Daraxtlar va yashil zonalar havoni tozalash, karbonat angidridni singdirish va bioxilma-xillikni saqlashga yordam beradi. Ammo urbanizatsiya natijasida yashil maydonlar qurilish va yo'l infratuzilmasi hisobiga qisqarib bormoqda. Bu holat shahar havosining sifatsizlanishiga va aholining hayot sifati pasayishiga sabab bo'lmoqda.

Yashil infratuzilma bu tabiiy va sun'iy yaratilgan ekologik elementlarning majmuasi bo'lib, shahar muhitini yaxshilashga xizmat qiladi. U quyidagi asosiy elementlardan iborat: bog'lar va parklar, ko'kalamzorlashtirilgan tomalar va devorlar,

ekologik transport tizimi, shahar suv tizimlarini ekologik himoya qilish va chiqindilarni qayta ishlash tizimi. Bog‘lar va parklar shahar hududlarida joylashgan o‘rmonzorlar, bog‘lar va kichik yashil hududlar nafaqat estetik ahamiyatga ega, balki havoni tozalash, shovqinni kamaytirish va odamlar uchun dam olish joylarini yaratish vazifasini ham bajaradi. Ko‘kalamzorlashtirilgan tomlar va devorlar binolarning tomlari va devorlariga o‘simliklar ekish orqali issiqlikni kamaytirish, yomg‘ir suvlarini yig‘ish va karbonat angidridni singdirish imkonini beradi. Ekologik transport tizimi velosiped yo‘llari, jamoat transportining rivojlanishi va elektrotransportdan foydalanish orqali shaharlardagi ekologik yuklamani kamaytirishga yordam beradi. Shahar suv tizimlarini ekologik himoya qilish yomg‘ir suvlarini yig‘ish tizimlari, suv havzalarining tabiiy holatini saqlash va daryolarni rekultivatsiya qilishni o‘z ichiga oladi. Chiqindilarni qayta ishlash tizimi esa plastik va organik chiqindilarni qayta ishlash orqali shaharlarda ekologik barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Yashil infratuzilma shahar ekologiyasini yaxshilashga bevosita ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Uning asosiy afzalliklari havoni tozalash, shovqinni kamaytirish, temperaturani barqarorlashtirish, suv resurslarini saqlash va ijtimoiy hamda psixologik ta‘siridir. Daraxtlar va yashil hududlar chang va zararli gazlarni o‘ziga singdirib, havo sifatini yaxshilaydi. Yashil hududlar transport va sanoat korxonalaridan keladigan shovqinni yutish xususiyatiga ega. Shuningdek, yashil maydonlar issiqlikni singdirib, shahar mikroiqlimini yaxshilaydi va issiqlik orollari effektini kamaytiradi. Yashil infratuzilma orqali yomg‘ir suvlarini yig‘ish va suvning tabiiy aylanishini ta‘minlash mumkin. Bundan tashqari, parklar va yashil hududlar odamlarning ruhiy holatini yaxshilab, stress darajasini kamaytiradi va aholi uchun sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiladi.

Ko‘plab rivojlangan mamlakatlar shahar ekologiyasini yaxshilash uchun yashil infratuzilmaga katta e‘tibor qaratmoqda. Masalan, Singapur “Yashil shahar” konsepsiyasiga asoslanib, yashil tomlar, vertikal bog‘lar va ekologik transport tizimlarini joriy qilmoqda. Germaniya yashil energiya manbalaridan foydalanish, ekologik transportni rivojlantirish va chiqindilarni qayta ishlash bo‘yicha ilg‘or tajribaga ega. Niderlandiya velosiped yo‘llarining keng joriy etilishi orqali shaharlardagi ekologik yuklamani kamaytirishga erishgan. AQShning yirik shaharlarida yashil hududlarni kengaytirish va ekologik texnologiyalarni rivojlantirish orqali shahar ekologiyasini yaxshilash bo‘yicha samarali ishlar olib borilmoqda.

O‘zbekistonda ham shahar ekologiyasini yaxshilash maqsadida qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Yashil makon” loyihasi doirasida millionlab daraxtlar ekilib, shaharlardagi havo sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Toshkent,

Samarqand va Buxoro kabi yirik shaharlarda yangi bog‘lar barpo etilmoqda, ekologik transport tizimlari joriy qilinmoqda va chiqindilarni qayta ishlash bo‘yicha innovatsion loyihalar amalga oshirilmoqda. Kelajakda O‘zbekistonda yashil infratuzilmani rivojlantirish uchun yangi yashil hududlar barpo etish va mavjudlarini kengaytirish, elektr va ekologik transportni joriy etish va rivojlantirish, issiqlik orollari effektini kamaytirish maqsadida binolarga yashil tomalar va vertikal bog‘larni joriy etish hamda chiqindilarni samarali boshqarish va qayta ishlash tizimini rivojlantirish muhimdir. Shu yo‘nalishlar bo‘yicha izchil ishlash O‘zbekiston shaharlarining ekologik barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Shahar ekologiyasi va yashil infratuzilmaning rivojlanishi hozirgi urbanizatsiya sharoitida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Havo ifloslanishi, chiqindilar muammosi, shahar hududlarining ortiqcha isib ketishi kabi ekologik muammolar inson salomatligi va hayot sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Yashil infratuzilma esa ushbu muammolarni hal qilishning samarali yo‘llaridan biri bo‘lib, shahar ekologik muhitini yaxshilashga xizmat qiladi. Yashil maydonlar, ekologik transport tizimlari, ko‘kalamzorlashtirilgan tomalar va devorlar, suv resurslarini muhofaza qilish va chiqindilarni qayta ishlash kabi tashabbuslar shahar muhitini yanada qulay va barqaror qilish imkonini beradi.

Ko‘plab rivojlangan mamlakatlar yashil infratuzilmani rivojlantirish orqali ekologik barqarorlikka erishmoqda. O‘zbekistonda ham bu borada qator loyihalar amalga oshirilmoqda. “Yashil makon” dasturi doirasida daraxt ekish, ekologik transportni rivojlantirish va chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini takomillashtirish kabi ishlar olib borilmoqda. Kelajakda yashil infratuzilmani yanada kengaytirish, zamonaviy ekologik texnologiyalarni joriy etish va aholini ekologik madaniyatga o‘rgatish shahar ekologiyasini yaxshilashning muhim omillari bo‘lib qoladi. Ushbu yo‘nalishdagi izchil harakatlar natijasida kelajak avlodlar uchun toza, yashil va qulay shahar muhiti yaratilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Ma’naviyat nashriyoti, 2008. 176 bet.
2. Allaberganov, D., & Zubtiyev, S. (2023). Specific Pathomorphology Of Liver Tissue In Neonatal Sepsis. Talqin va tadqiqotlar, 1(7).
3. Odilqoriev H. Shahar ekologiyasi va atrof-muhit muhofazasi. Fan nashriyoti, 2015. 240 bet.

4. Gulomova, N. (2023). Comparative Analysis Of The Export Potential Of The Republic Of Uzbekistan Within The Framework Of The Eaeu. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 20, 17-22.
5. Rustamov B. Yashil infratuzilma va barqaror shahar rivojlanishi. O'zbekiston nashriyoti, 2020. 198 bet.
6. Xolmurodov S. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari. Sharq nashriyoti, 2018. 256 bet.
7. N Ubaydullayev. Memuar asar tahlili. International conference on interdisciplinary science 1 (10), 268-273, 2024
8. Qodirova N. Shahar ekologiyasi: muammolar va echimlar. Ilm-fan nashriyoti, 2021. 210 bet.

**MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARI TERMIN HAMDA
TUSHUNCHALARINI O'RGATISHDA DIDAKTIK O'YIN
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.**

Shodiyeva O'g'iloy Otayor qizi
Nizomiy nomidagi TDPU magistranti

Annotatsiya Mazkur maqolada didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanishning o'qitish jarayonidagi ahamiyatini yoritish orqali pedagogning bu texnologiyalardan faol foydalanish ko'nikmasini shakllantirish usullari keltirib o'tildi. Muhandislik grafikasi termin hamda tushunchalarini qulay va oson o'rgatishda didaktik o'yin texnologiyalaridan foydalanish metodlarini ishlab chiqqan holdan uni pedagogik faoliyatda tadbiq etishga harakat qildik.

Kalit so'zlar: termin, tushuncha, didaktika, didaktik ta'lim, didaktik prinsiplar, didaktik o'yin texnologiyasi.

Аннотация В данной статье подчеркивается важность использования дидактических игровых технологий в учебном процессе, а также упоминаются методы формирования умения педагога активно использовать эти технологии. Мы разработали методы использования дидактических игровых технологий для удобного и легкого обучения терминам и понятиям инженерной графики и попытались применить их в педагогической деятельности.

Ключевые слова: термин, понятие, дидактика, дидактическое обучение, дидактические принципы, дидактическая игровая технология.

Annotation This article highlights the importance of the use of didactic game technologies in the teaching process, and methods of formation of the ability of the pedagogue to actively use these technologies have been mentioned. We have developed the methods of using didactic game technologies to teach the terms and concepts of engineering graphics conveniently and easily, and tried to apply them in pedagogical activities.

Key words: term, concept, didactics, didactic education, didactic principles, didactic game technology.

Ta'lim jarayonida o'qitishning samarali usul va uslublarini tanlash o'qitish samaradorligini oshirish bilan birga ta'lim oluvchilarning mustahkam nazariy bilim, faoliyat, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga, ularni kasbiy mahoratini shakllantirishga yordam beradi. Ta'lim jarayoniga nazar soladigan bo'lsak, bir xil

qolipga solingan va doimiy ravishda o'z ko'rinishini o'zgartirmaydigan hattoki zamon talablariga umuman javob bera olmaydigan har doim bosim ostida bo'lgan tizimni ko'rishimiz mumkin. Afsuski, bu biz uchun oddiy holga aylanib qolganki, pedagoglar o'qitish tizimi shunday bo'ladi degan tushunchani o'zlariga singdirganlar. Ta'limdagi bunday xatoliklar kelajakda erkin fikrlovchi, mustaqil, yetuk insoniy sifatlarga ega bo'lgan shaxsning shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmay qolmaydi.

Ayni paytda bugungi kunda oldimizda yanada muhim va dolzarb vazifalar turganini hammamiz yaxshi tushunamiz. Shu borada ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohasining moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash, uning nafaqat davr bilan hamohang bo'lishini, balki zamondan oldinda yurishini ta'minlash, pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlashning ilg'or usullaridan keng foydalanish, bu ishlarni xorijdagi nufuzli markazlar bilan hamkorlikda olib borish, sohaga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchi va ustozlarning mashaqqatli va mas'uliyatli mehnatini har taraflama rag'batlantirish bilan bog'liq vazifalarni amalga oshirish, qisqa qilib aytganda hayotimizga katta kuch bo'lib kirayotgan yangi avlodimizni kamol toptirish uchun davlatimiz tomonidan barcha imkoniyatlar safarbar etiladi.¹

Ta'lim jarayoniga zamonaviy va kreativ tarzda yondashuv hozirgi zamon talabi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bunda pedagog ba'zi darslarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ba'zi mavzularni tushuntirishda interfaol metodlarni, ba'zilarida esa didaktik o'yin texnologiyalarini maqbul deb biladi. Bu yondoshuvlarning har biri ta'lim reytingini oshirishda o'z samarasini ko'rsatgan bo'lib, didaktik o'yinli mashg'ulotlar o'quvchilarning nafaqat fanlar yuzasidan bilimlarini balki, hayotda fikrlash qobiliyatini o'sishiga hamda tasavvur doirasini kengaytirishga yordam beradi. Muhandislik grafikasi fanlarida didaktik o'yinli texnologiyalardan foydalanish metodlari haqida fikr yuritishdan avval didaktika nima ekanligini hamda didaktik prinsiplar haqida fikr yuritamiz.

Didaktika (grekcha "didaktikos" – o'qituvchi, "didako" o'rganuvchi) pedagogikaning ta'lim muammolarini ishlab chiquvchi qismi.

Didaktika so'zi ilk bor nemis pedagogi Volfgan Ratke (Ratixiya) (1571-1635) asarlarida o'qitish san'ati sifatida ifodalandi. Yan Amos Komenskiy bu so'zni "hammani barcha narsaga o'qitish universal san'ati" shaklida ifodaladi. Ratke (Ratixiya) didaktikaning asosiy vazifasi nimaga o'rgatish va qanday o'rgatish"

¹ Sh.M.Mirziyoyev. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". Toshkent-
"O'zbekiston" -2018

muammosini ishlab chiqdi, hozirgi zamon fanida “qachon, qayerda, kimni va nima uchun o‘qitish” muammosini tadqiq etish, deb ta’kidlanmoqda.²

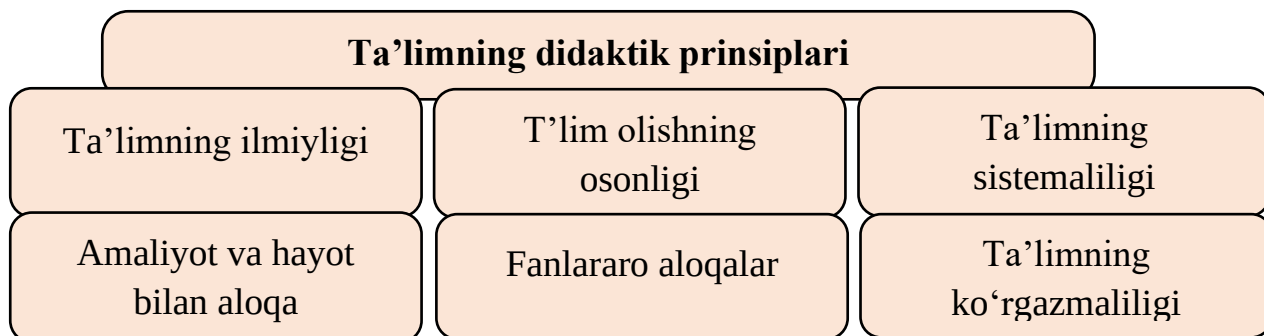
Yan Amos Komenskiy o‘zining “Buyuk didaktika” asarida didaktikaning pedagoglar uchun hamda oquvchilar uchun foydasi haqida fikr yuritib, quyidagilarni keltirib o‘tgan:

O‘qituvchilar uchun zarur, chunki o‘qituvchilarning ko‘pchiligi didaktikani mutlaqo bilmas edi, natijada o‘z burchlarini bajarmoq uchun o‘zlarini qiynar, mehnatsevarlik, harakatchanlik qilaman deb o‘zini charchatar, u yo ma’lum bir usul bilan muvaffaqiyat qozonishga intilib, ortiqcha vaqt va mehnat sarflab, metodni o‘zgartirar edilar.

O‘quvchilar uchun kerak, chunki o‘quvchilarni qiynamay, zeriktirmay, do‘q-po‘pisa qilmay va urmay, balki, aksincha, o‘ynashib va hazillashib, ularni fan cho‘qqilariga boshlab chiqish lozim.³

Pedagogikada didaktik qobiliyat tushunchasi mavjud bo‘lib, bu qobiliyat pedagog uchun o‘z kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga yordam beradi. Didaktik qobiliyat – mutaxassis sifatida o‘quvchilarda namoyon bo‘lib, ta’lim jarayonini hech bir qiyinchiliksiz, osonlik bilan tashkil etilishini ta’minlovchi individual psixologik xususiyat. O‘qituvchining didaktik qobiliyatga egaligi quyidagilarda namoyon bo‘ladi: o‘quv materialini maqsadga muvofiq tanlay bilish; ta’lim maqsadini aniq belgilay olish; ta’limiy vazifalarni oqilona belgilash; o‘quv materiallarini aniq, oson tushuntirish; o‘quvchilarga fanlarga qiziqishni uyg‘ota olish; o‘quvchilarda o‘quv faolligini kuchaytira bilish; o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantira olish.⁴

Ta’lim jarayonida katta ahamiyat kasb etuvchi didaktik prinsiplar tushunchasi mavjud bo‘lib, pedagog faoliyati davomida amal qilishi lozim bo‘lgan qat’iy qoidalar desak mubolag‘a bo‘lmaydi. 1- shaklda ta’limning umum qabul qilingan didaktik prinsiplarini keltirib o‘tamiz.

² A.Zunnunov, U.Mahkamov “Didaktika” Toshkent-2006

³ Ya.A.Komenskiy, “Buyuk didaktika” Toshkent-1975

⁴ O‘.Asqarova, M.Usmonboyeva, X. Raxmatova, F. Rahimova, “Pedagogik texnologiya” izohli lug‘at Toshkent-2014

Bilimlarni
o'zlashtirishning
mustahkamligi

Onglilik va faollik

Ta'lim jamoaviyligi

Bu didaktik prinsiplar barcha fan mutaxassis o'qituvchilari uchun amal qilinishi lozim bo'lgan qoidalar bo'lib, dars samaradorligiga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Muhandislik grafikasi fanlari o'qituvchisidan ham bu didaktik prinsiplarga rioya qilgan holda dars jarayonini tashkil etish talab etiladi. O'qitishning samaradorligi albatta pedagogning ta'lim jarayonida qanday usul, metodlardan foydalanishiga bog'liq ekanligini hisobga olgan holda barcha pedagoglar ta'limning didaktik prinsiplari asl mohiyatini bilishlari lozim degan qarorga kelishimiz mumkin.

Chizmachilik va chizma geometriya o'qituvchisi avvaldan har bir darsni ma'lum bo'laklarga bo'lib chiqishi va qaysi bo'lakda nima o'tish lozimligini hamda u nimadan iborat ekanligini belgilab chiqishi shart hisoblanadi. Shunda dars jarayonida o'quvchilarning zerikayotganini, charchayotganligini yoki psixologik o'zgarishlarini sezishi bilan o'quvchilarning o'quv faoliyatiga yangi mazmun kiritish maqsadida mavzuga moslashtirilgan qisqa muddatli didaktik o'yin kiritish mumkin.

Ta'lim jarayonida didaktik o'yinli texnologiyalar didaktik o'yinli dars shaklida qo'llaniladi. Ushbu darslarda o'quvchilarning bilim olish jarayoni o'yin faoliyati bilan uyg'unlashtiriladi. Shu sababli, o'quvchilarning bilim olish faoliyati bilan uyg'unlashgan darslar didaktik o'yinli darslar deb ataladi.⁵

Masalan, muhandislik grafikasi fanlari termin hamda tushunchalarini oson usulda o'rgatish uchun bir nechta didaktik o'yinlar tavsiya etiladi. Bulardan bir nechtasini misol tariqasida keltirib o'tamiz.

1. "Eng to'g'risini top" didaktik o'yini.

O'yinning sharti. Chizmachilik va chizma geometriya termin va tushunchalarini o'ziga tegishli ta'rifi bilan birlashtirish. 2-shakl.

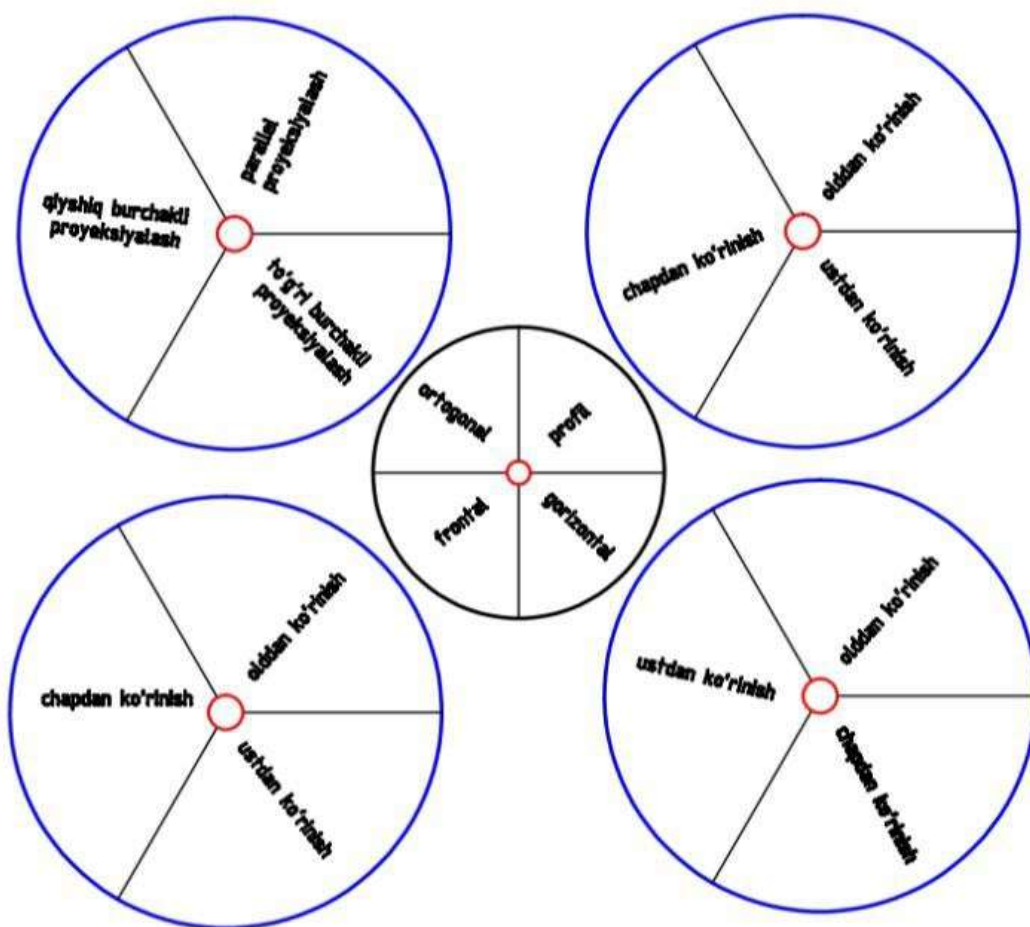
Maqsad. Dars jarayoniga o'quvchilarni qiziqtirgan holda ularda termin va tushunchalarni oson eslab qolish darajasini kuchaytirish.

Jihozlar. Diametri 250 mm li beshta doira yasaladi va bittasining diametri to'rtga, qolganlari uchga bo'linadi va markazi bilan tutashtirilib sektorlar hosil qilinadi. To'rt sektorli doiraga to'rtta turli mavzuga oid bo'lgan terminlardan yoziladi. Uchta sektorli doiralarga har bir terminning bitta to'g'ri va ikkita noto'g'ri variantlari yoziladi. To'rt

⁵ H.T.Omonov, N.X.Xo'jayev, S.A.Madyarova, E.U.Eshchonov "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat" Toshkent moliya instituti – T.: "Iqtisod-moliya". 2009. 240-b

sektorli doira qo'zg'almas, uch sektorli doiralar esa aylanadigan vaziyatda bo'lishi lozim.

O'yinning tafsiloti. O'qituvchi bu didaktik o'yinni guruh tarzida yoki individual tarzda o'tkazishi mumkin. O'quvchilarga to'rt sektorli doira ichidagi terminlardan birortasi aytiladi, ular esa uch sektorli doira ichidagi ta'riflardan to'g'ri variantini topgan holda berilgan terminning to'g'risida aylantirib to'g'irlab qo'yishlari kerak bo'ladi. Bu o'yin orqali o'quvchilar mavzuga oid termin hamda tushunchalarni oson o'zlashtirishlari va eslab qolishlari mumkin.

2-shakl.

2. Aylanma qur'a.

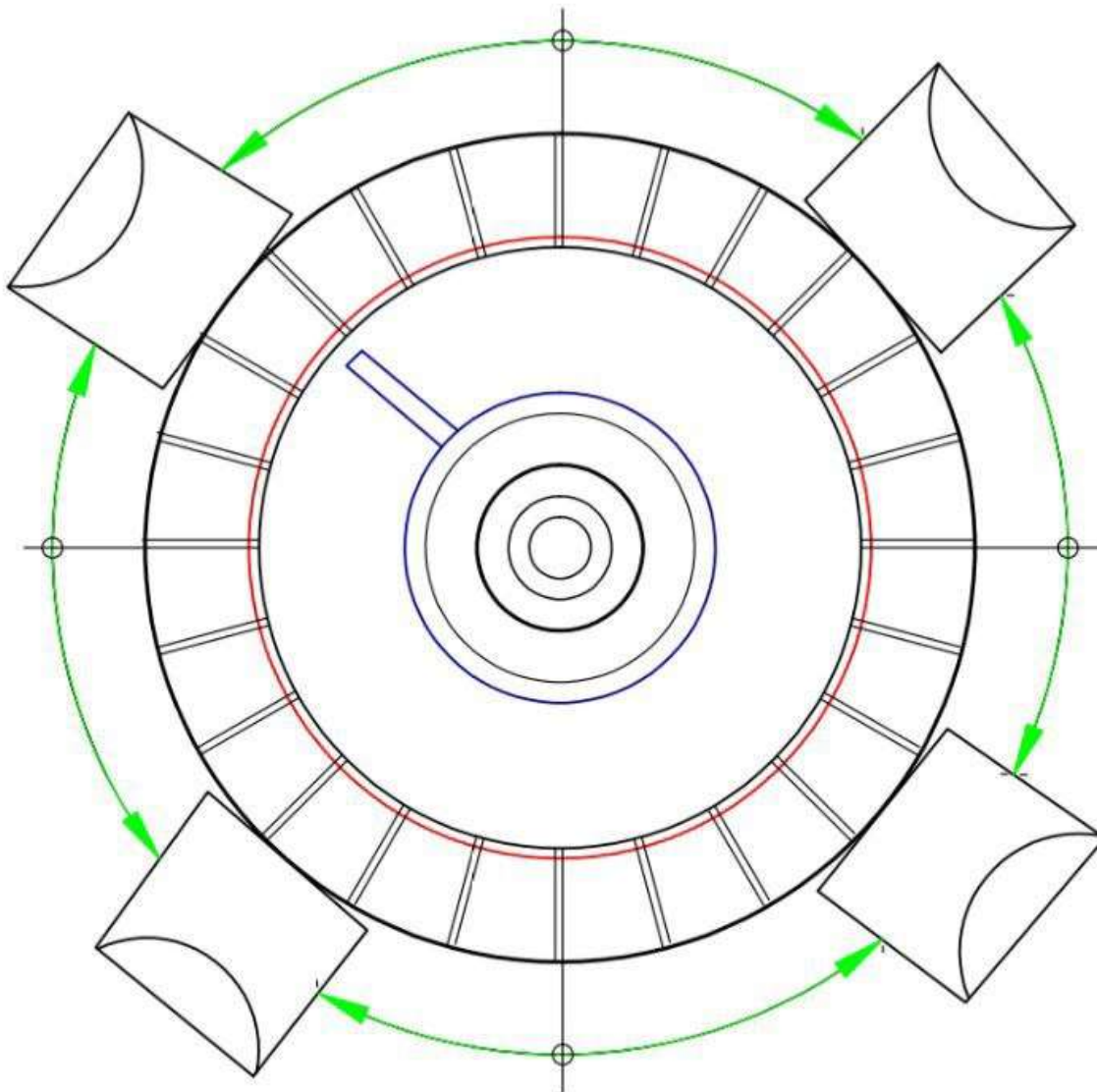
O'yinning sharti. Qur'aning ko'rsatkichi to'g'ri kelgan chizmachilik hamda chizma grometriya terminlari ta'rifini topish.

Maqsad. Muhandislik grafikasi fanlarida muhim bo'lgan termin hamda tushunchalarni o'quvchilar ongida tez va oson saqlash, ularda hozirjavoblik, topqirlik sifatlarini kuchaytirish.

Jihozlar. 3-shaklda tasvirlangan doira ichidagi kataklarga mavzuga oid bo‘lgan yoki o‘tilgan mavzular yuzasidan termin hamda tushunchalarni maxsus moslamalar ichiga joylashtirib chiqiladi. Berilgan terminlarning ta’rifi va yana bir qancha boshqa terminlarning ta’rifi bilan birga tegishli konvertlarga solib qo‘yiladi.

O‘yinning tafsiloti. Qur’a aylantiriladi va uning ko‘rsatgichi qaysi terminning ro‘parasida to‘xtasa, o‘sha terminning ta’rifi berilgan bir qancha ta’riflar ichidan topilishi kerak. Ularni tegishli konvertdan qidirish kerak. O‘yin shu tartibda davom ettiriladi. O‘yin qiziqarli o‘tishi uchun aylanma qur’a ko‘rsatgichi biron termin ro‘parasida to‘xtagandan so‘ng o‘qituvchi sanay boshlaydi. Shu paytda o‘quvchi konvertni ochib ichidagi bir qancha ta’riflarning ichidan kerakli, ya’ni to‘g‘ri ta’rifni topib berilgan termini yoniga qo‘yib ulgurishi lozim, aks holda yutqazgan hisoblanadi.

O‘yinning shartini to‘liq bajargan o‘quvchi g‘olib hisoblanadi va rag‘batlantiriladi.

3-shakl.

Ushbu o'quvchilar bilan qur'a o'yinini takroran o'tkazmoqchi bo'linsa, yangi terminlardan va ta'riflardan foydalanish mumkin. Shu tartibda har gal fanga terminlarni yangilab turish orqali bu o'yinni bir necha marta o'tkazish mumkin.

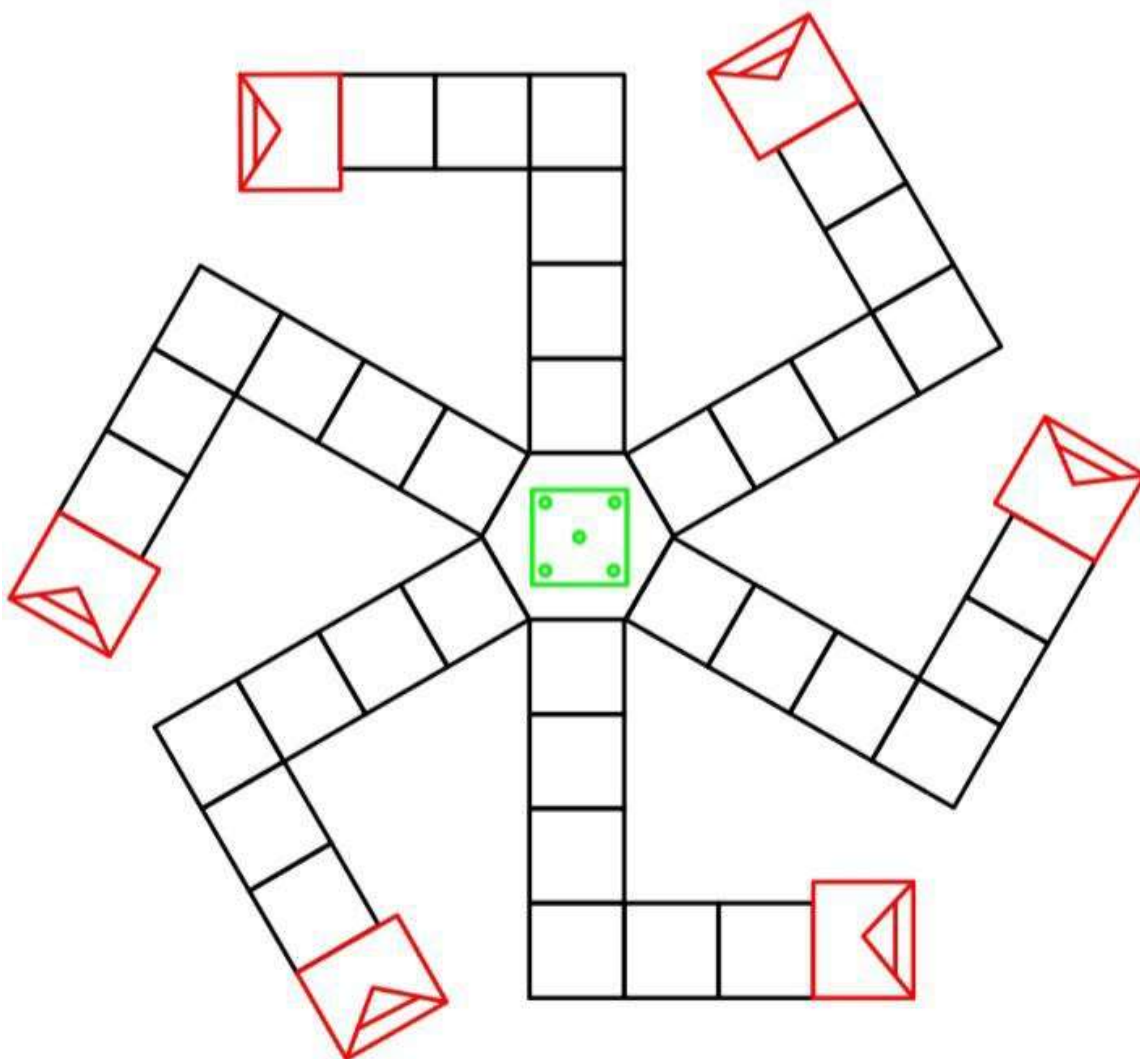
3. Oq yo'l.

O'yinning sharti. Berilgan chizmalarga mos terminlarni yoki terminlarga mos chizmalarni topish.

Maqsad. O'quvchilarning chizmalar va terminlarning asl mohiyatini tushunish qobiliyatini rivojlantirish.

Jihozlar. 4-shakldagi plakat-chizmaning markazidan olti tomonga yo'nalgan katakli yo'llardagi kataklarga chizmachilik va chizma geometriyaga terminlariga

aloqador chimalar qo'yib chiqiladi. Yo'l oxiridagi konvertlarga ushbu chizmalarga bog'liq terminlar solib qo'yiladi. Taklif qilinayotgan o'yinda yo'llar oltita, ular uchta, to'rtta bo'lishi ham mumkin. Yo'llar soni nechta bo'lsa, o'shancha o'yinchi qatnashishi mumkin. Lekin oltita yo'lli chizmada ham 2, 3, 4, 5 nafar o'quvchi o'ynasa ham bo'ladi. qancha o'quvchi qatnashishiga qarab o'shancha yo'lga chizmalar joylashtiriladi. Qur'a toshi kub.

4-shakl.

O'yinning tafsiloti. Qur'a tashlangandan keyin o'yinchi o'z tomonidagi yo'l orqali markazdan boshlab, qur'a toshidagi nuqtalar soniga qarab yuradi va undagi berilgan terminga oid chizmani yoki chizmaga oid bo'lgan terminni yo'l oxiridagi konvert

ichiga solib qo'yilgan kartochkalardan topadi. Yo'ldagi kataklar oltitadan bo'lib har gal yurganda markazdan boshlab yuradi. Mabodo qur'a tashlanganda oldin yurilgan katakka to'g'ri kelib qolsa, o'yin gali o'tkazib yuboriladi.

Kim birinchi bo'lib o'yinning shartlarini to'g'ri bajara olsa, shu o'yinchi g'olib hisoblanadi.

Eslatma. Bu o'yinda chizmalar va terminlarni yangilab turish orqali qayta o'ynash mumkin.

Yuqorida keltirilgan didaktik o'yinlar ta'lim reytingini oshirish bilan birga, dars jarayonida o'quvchilarning faolligini oshiradi. Didaktik o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlarini jadval orqali keltirib o'tamiz.

T/r	Didaktik o'yinli mashg'ulotlar	Mavzu mazmuni qanday bo'lganda mazkur mashg'ulotdan foydalaniladi.	Mashg'ulotlarning didaktik funksiyalari	Talabaning faoliyati
1.	Syujetli- rolli	Fanning turli sohalarida qo'lga kiritilgan yutuqlarni yoritish, fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish, tabiatdagi va kundalik hayotdagi muammolarni hal etish imkoniyati bo'lganda	Kundalik hayotdagi ijtimoiy munosabatlarni, tabiat ob'yektlari va tabiiy hodisalar o'rtasidagi aloqalar va bog'lanishlarni adabiy-badiiy tarzda yoritish	Muayyan rollarni bajarish orqali bilim, ko'nikmalarni egallash.
2.	Ijodiy o'yin	Avval o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyati bo'lganda	Muammoli vaziyatlarni avval o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni ijodiy qo'llash orqali hal etish	Ijodiy izlanish orqali yangi mavzuni o'zlashtirish

3.	Ishbilarmonlar o'yini; Auksion	Turli obyektlarga tavsif berish, ularni taqqoslash imkoniyati bo'lganda	Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar asosida talabalarni dunyoqarashini kengaytirish, kasbga yo'llash	Auksionda ishtirok etish orqali yangi mavzuni o'zlashtirish
4.	Konferensiya	Fanning turli sohalariga oid bilimlar mujassamlashgan va qo'lga kiritilgan yutuqlarni yoritish, fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish imkoniyati bo'lganda	Qo'shimcha va mahalliy materiallar bilan tanishtirish, ilmiy, ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan mustaqil ishlash, yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash, kasbga yo'llash	"Olimlar" maqomini olib, muayyan mavzularda izlanishlar olib borish
5.	Matbuot konferensiyasi	Fanning turli sohalarini qamrab olgan, talabalarning avval o'zlashtirgan bilimlaridan foydalanish lozim.	Qo'shimcha va mahalliy materiallar bilan tanishtirish, darslik, ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan mustaqil ishlash	"Olimlar" va "Muxbirlar" maqomini olib mavzuni o'zlashtirish

Hozirgi kunga kelib jamiyatimiz jadallik bilan taraqqiy etib, iqtisodiy va siyosiy mavqei kundan-kunga ortib bormoqda. Biroq ijtimoiy sohada va ayniqsa, ta'lim-tarbiya jarayonida umumiy taraqqiyotdan biroz orqada qolish sezilmoqda. Bunday noxush vaziyatdan chiqib ketish yo'llaridan biri ta'lim-tarbiya jarayonini qabul qilingan davlat standartlari asosida texnologiyalashtirishdir. Rivojlangan bir qator mamlakatlarda muvaffaqiyat bilan qo'llanilib kelayotgan ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'rganib, xalqimizning milliy pedagogika an'analaridan hamda ta'lim sohasining shu kundagi holatidan kelib chiqqan holda respublikamizning milliy pedagogik texnologiyasini yaratish bugungi kunning talabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev. “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz”. Toshkent-“O‘zbekiston” -2018.
2. A.Zunnunov, U.Mahkamov “Didaktika” Toshkent-2006
3. Ya.A.Komenskiy, “Buyuk didaktika” Toshkent-1975.
4. O‘.Asqarova, M.Usmonboyeva, X. Raxmatova, F. Rahimova, “Pedagogik texnologiya” izohli lug‘at Toshkent-2014.
5. H.T.Omonov, N.X.Xo‘jayev, S.A.Madyarova, E.U.Eshchonov “Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat” Toshkent moliya instituti – T.: “Iqtisod-moliya”. 2009. 240-b.
6. Rahmonov.I, Valiyev.A, Valiyeva.B, Sayidaliyeva.S, Rasulova.F, Dadaboyeva.D, Mardov.S “Chizmachilikni o‘qitishda pedagogik texnologiyalar” Toshkent-2012.

JADIDLARNING O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘RNI

Eshmurodova O‘g‘ilshod Siddiq qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, biz bilgan va bilmagan jadidchilarimizning butun hayoti davomida kelajak avlodning o‘qishi, erkin hayot kechirishi uchun qilgan harakatlari, ulardan qolgan ilmiy-badiiy asarlariga va ularning mazmun-mohiyatiga to‘xtalib o‘tildi.

Kalit so‘zlar: Jadid, Fitrat, Behbudiy, Nozimaxonim, Ismoil Gaspirinskiy, Abdulla Rahmat, Qodiriy.

19-asrning 80-yillarida Ismoil Gaspirali rahbarligida jadidchilik harakati vujudga keldi. “Jadid” arabcha “yangi” ma’nosini bildiradi. Jadidchilik harakatlarining boshlanishiga sabab, Turkistonning Yevropa mamlakatlaridan orqada qolib ketishi, aholining hayot tarzi ayanchli ahvoldaligi, Islom dini va shariatining oyoq osti qilinishi, jaholat va qoloqlikning oshib borishiga qarshi o‘z zamonasining ilg‘or ziyolilari erk, ozodlik uchun kurasha boshladi. Jadidchilik faoliyati avval maktab, maorifdan, so‘ng matbuat, san‘at va siyosatga o‘tgan. Ismoil Gaspirinskiy nomi “Tarjimon” gazetini yaratishga, til birligiga alohida e’tibor bergan. “Millatimizning ikki asosi bor: til birligi, din birligi. Millatning o‘zligini yo‘qotish uchun shularning bittasi buzilishi kifoya” deydi Gaspirinskiy¹. Bu so‘zlar uning shiori bo‘lsa ham ajab emas. Jadidchilik harakati “Turkiston jadidchiligi”, “Buxoro jadidchiligi”, “Xiva jadidchiligi” guruhlariga bo‘linib ish boshlaydi. Ba’zi jadidlarning hayoti va ijodi, asarlarini maktab adabiyoti darsligida, o‘quv qo‘llanmalarda ko‘rish mumkin. Jumladan: Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Tavallo, Abdulhamid Cho‘lpon, Is’hoqxon Ibrat, Sadriddin Ayniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Muhammadsharif So‘fizoda, Sirojiddin Sidqiy kabilar. Ammo ulardan tashqari Naimjon Afandi, Mulla Faxriddin, Akbarali Boytursunov, Serkaboy Oqoyev, Solihabegim Holiqiy, Nozimaxonim, Vadud Maxmud kabi jadidlarimizdan ba’zilarining hayoti va ijodi adabiyotlarga kiritilmagan bo‘lsa, boshqalari haqida ma’lumot yetib kelmagan. Jadidlarning bevosita rahbarligida Toshkentda “Taraqqiy”, “Shuhrat”, “Xurshid”, “Sadoyi Turkiston”, Samarqandda

¹ Qosimov B., Yusupov Sh., va b., Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti, Tosh., - 2004

“Samarqand”, “Oyna”, “Hurriyat”, “Shu’lai Inqilob”, “Mehnatkashlar tovushi”, “Bolalar yo‘ldoshi”, “Tayoq majmuasi”, davriy “Sharq”, “Yosh kuch”, “Zarafshon”, Buxoroda “Turon”, “Buxoroi Sharif”, Qo‘qonda “Sadoyi Farg‘ona” kabi o‘nlab gazeta va jurnallar nashr etila boshlandi.² Jadidchilar mustaqillikka kurash sari qadam bosarkan, bu oson bo‘lmasligi va bu yo‘lda jonini qurbon qilishi amri mahol ekanligini bilib turar, shunday bo‘lsada o‘limga tik qarab kurashdi.

Ismoil Gaspirinskiy jadidchilik g‘oyalarini kengroq yoyish uchun “Tarjimon” “Millat”, “Bolalar olami”, “Uyg‘onish” gazetalari, “Ayollar olami” jurnali, “Xa-xa-xa!” hajviy haftanomasini chiqardi. Jadid maktablari uchun “Xo‘jai sibyon”, “Bolalar muallimi” darsligini, “Rahbari muallimin yoki muallimlarga yo‘ldosh” kitobini yozdi. Ismoil Gaspiralining Bog‘chasaroydan Toshkentga bo‘lgan sayohatidagi maktublari jamlanib “Turkiston sayohatlari” nomi ostida keltiriladi. Maktublarida o‘sha davr o‘qitish tizimi, bozor iqtisodiyoti, shahar va ko‘cha ahvoli, aholini turmush tarzi haqida qisqacha ma‘lumotlar beradi. Jumladan, Gurjistonga kelgan yozuvchi maktubiga shunday satrlarni bitadi: “Farangistonni ko‘rib fikr etdim, Gurjistonni ko‘rib shukr etdim”. Buni maktubda yorqin dalillar bilan izohlab ham bergan. Farangistondagi o‘zgarishlarni ko‘rgan yozuvchi Qrim shahrining ulardan orqada ekanligini o‘ylab qayg‘uradi, ammo katta Gurjiston aholisining yer-suvga boy bo‘la turib, faqat makkajo‘xori ekishini, boshqa narsalarni kamdan-kam hollarda yetishtirishini ko‘rgan yozuvchi hayratlanadi va Qrim ahlining yashash sharoitiga shukr qiladi. Undan so‘ng Boku shahri haqida “...Bokudagi shkolalar – rus maktablari ham diqqatga sazovordir. Muallimlar bunda ham ruscha, ham musulmoncha dars beradirlar. Tahsil jadid usulicha qurilgani bois bir-ikki yilda ruscha va musulmoncha lozim ma‘lumot egallanadir” - deya o‘qitish tizimi haqida ma‘lumot keltirib o‘tadi. Yozuvchi shaharlarni kezarkan ba’zilarida yangiliklarni ko‘rib xursand bo‘lsa, ba’zi shaharlarda aholi hali ham qoloq, yangiliklardan bexabar ekanligidan ranjiydi. “Buxoroning tiniq, bulutsiz osmonida porlagan yulduzlarni tomosha qilib, “Ming bir kecha” ertaklarini eslab, mas‘udona uyquga tolardim.” Buxorodagi o‘qitish tizimi eski usuldaligini ko‘rib, muallimga o‘zining “Xo‘jayi sibyon” nomli darsligini hadya etadi. Muallim kitobni ko‘rgach uning forsiy tilda emasligi, forsiy tildagi manba o‘qituvchi uchun darsda yozish va o‘qish uchun har taraflama qulayligi haqida taklif bildiradi. Ammo yozuvchi turkcha alifbosi barchasidan yaxshiligi, undan foydalanuvchilar kamayib ketayotganligini aytib o‘tadi. O‘qituvchining o‘zi forsiy tilda dars beraversa tabiiyki unga boshqa tillarda dars o‘tish biroz mushkul. Shoir Buxorodan so‘ng Samarqand tomon yo‘l oladi. “Mashhur imorat va obidalar shulardir: Shohizinda, Bibixonim maqbaralari, Tillakori,

² <https://www.bukhari.uz>

Sherdor, Ulug‘bek madrasalari va Temur maqbarasidir. Bularning har biri bir ajoyibotdir. Binolarning qurilishi va go‘zalligi barcha sayyohlarni hayron etadir. Ammo na foydaki, bari xarobalik ichidadir va xaroblikka yuz tutgandir!” “Toshkentda bu kabi ziyolilar, zodagonlar, muslima xotinlar fikr-u qarashlarini o‘rganib, ongimda ularning turmushiga oid anchagina yaxshi tushunchalar, ko‘nglimda ezgu hiss-u tuyg‘ular paydo bo‘ldi. Islom adabi ila tarbiyalangan, zamonaviy ma‘rifatda kamolga erishgan muslimalar dunyoning eng yaxshi onalari bo‘lishi shubhasizdir.” Yozuvchi shaharlarni kezar ekan “Tarjimon” gazetasiga fikr bildirgan ziyolilar bilan tanishib, qo‘llab-quvvatlagani uchun barchasiga rahmat aytib chiqadi. Yozuvchi Toshkentdan Samarqandga qaytadi va maktublar shu so‘zlar bilan tugallanadi. “Qrimlik ojiz bir yozuvchiga ko‘rsatilgan mundayin iltifoti shohonadan butun qirimliklar mamnun va xursand bo‘lishlari shubhasizdir.”

Bu kabi asarlarni, maktublarni boshqa jadidlar hayoti va ijodida ham ko‘rish mumkin. Jadidlar ichida she‘rlari, g‘azallari bilan millatni uyg‘onishga chorlagan ajoyib ijod namunalari mavjud. Bulardan biri o‘zbek ayollaridan chiqqan birinchi jurnalist-publist, shoira Nozimaxonim. Shoira milliy ozodlik uchun qilinayotgan harakatlarni qo‘llab-quvvatlab, xotin-qizlarning jamiyatdagi roli va o‘rni haqida asarlar yozgan. “Insonga qancha erk darkor?”, “Ilm va maorif borasida bir-ikki so‘z”, “Xotinlar huquqiga oid” kabi asarlarida jaholat, zulm poymol etgan o‘zbek ayolining milliy, insoniy haq-huquqlarini talab qilib chiqqan. Shoira o‘z ijod namunalari barcha ayollarning dardlarini, oh-u faryodlarini olib chiqadi. Hayotda o‘z o‘rni bo‘lmagan ayollarning boshiga ne-ne sinovlar tushmaydi. Buni quyidagi g‘azalda ham ko‘rish mumkin.

Ichmadim sharbat hayotim chashmasidin bir qonib,

Davr jabridin, netaykim, jism ila jonim yonib.

Xalq dermishlar meni bu yurt aro «ko‘b fozila»,

Lek yurmushman hamisha darbadar, majruh bo‘lib.

Shoira hayot lazzatini totmayotgan ayollarni, ularning qanchalik ayanchli ahvolda qolganlarini kuylarkan, buni “bir davrning ayanchli sitamlari” deb keltiradi. Xalqning “ko‘p fozila” deya keltirgan ta‘rifiga aslida “darbadar va majruhman” deb javob beradi. Nozimaxonim jismoniy tomondan jarohat olmagan bo‘lsa-da, uning qalbi, yuragi majruh edi. Bu davrda minglab “Nozimaxonim”larni uchratish va ular birining onasi, birining opa-singlisi yana birining ayoli edi. Ayollarning o‘qib-o‘rganishi, erkaklardan beruxsat ish qilishi, ko‘chaga chiqishi, hattoki o‘z turmush o‘rtog‘ini ham erkaklar tomonidan ya‘ni otasi, akasi tomonidan hal qilingan. Ayollarning bu kabi ayanchli ahvollarini “Kecha va Kunduz”, “Mehrobdan Chayon” romani, “Daxshat” hikoyasi

kabi turli janrlarda yaqqol ko‘rish mumkin. Dunyodan baxtni qidirdim, ammo hech qayerdan topa olmadim deya, umrining o‘tib ketayotgan go‘zal davrlarini “sarsari devonadek sarg‘ayib” deya tilga oladi.

Men desam adl-u diyonat lafzini hokimlarga,
Quvdilar, Majnun debon, hech yerda qo‘ymay bu g‘arib.

Ko‘rinib turibdiki, arz-dod qilishdan umuman foyda bo‘lmagan. Hokimlarning yoniga adolat, intizom so‘rab borganlarni quvib chiqargandagi holatini Majnunga qiyoslagan. Negaki, turli vaziyatda bo‘lmasin ularning dardi bitta edi. Majnun o‘z sevgisi o‘tida qanchalik yonib-kuygan bo‘lsa, Nozimaxonimning ham erkka talpinishi bundan kam emas. Hayotga kelib bir kun ham kulmasdan, umr bo‘yi xor-u zor bo‘lib dunyodan o‘tib ketganlar qancha. G‘azal so‘nggini shoira xalq ayollariga savol tarzida tugatadi.

Hech odam bormukin Nozima yanglig‘ daxr aro,
Ichmagan sharbat hayoti chashmasidin bir qonib.

Shoira shunday sermazmun ijodi bilan ayollarni erkinlikka, balki o‘qishga, ilmga ham chorlaydi.

O‘qubsan, Nozima, rusi zabonin, senga xislatdur,
Zaboni bezabon bo‘lmoq, biling, bu koni ofatdur.

Nozimaxonimning “O‘qing rus zabonini” nomli ijodida o‘zining misolida boshqalarga pand-nasihat bermoqda. “Zabon” so‘zning ma‘nosi “til”, “bezabon” so‘zining ma‘nosi esa “tilsiz”, “so‘zlashdan mahrum” ma‘nolarini anglatadi. Rus zabonini bilgani uning bir fazilati, boshqa ayollardan afzalligi. Ammo bila turib undan foydalanmaslik, tili bo‘lib o‘zini “gung”likka solgan odam bu halokatdir. O‘zi bilgan narsalarni el bilan, insonlar bilan bo‘lishmaslik bu haqiqatdan ham ofat. Insonlar orasida, ayollar orasida bezabonlar ko‘p, ularni qo‘rqmaslikka, erk uchun, ozodlik uchun kurashga chorlagan. Shoiraning el-u yurt uchun, ayollar manfaati uchun yonib-kuygani, ilm olishga bo‘lgan shijoati orqali o‘z maqsadiga biroz bo‘lsa-da yeta oldi.

Jadidlarimizdan yana biri, Shahid Ehson Mulla o‘g‘lidan kelajak avlod uchun chuqur ma‘noga ega bo‘lgan hikmatli so‘zlari yodgorlik sifatida kelmoqda. Hikmatli so‘zlar ham o‘sha davr, kelajak avlodlarni ilmga, o‘qib-o‘rganishga chorlaydi.

Eng issiq, qizg‘in va qumli bir cho‘lda tirikchilik qiladirg‘on kishiga suv, salqin havo qancha kerakli bo‘lsa bu kungi millatlar orasida yashayturg‘on qavmlar uchun maktab va maorif ham shunchalik kerakdir.

Bu hikmatli so‘zlardan nafaqat, ma‘naviy ozuqa balki, so‘z qo‘llash sa‘ati, qiyoslash san‘atlarini ham o‘rganish mumkin. Maktab va maorif o‘sha davr uchun ham, hozirgi davr uchun ham juda muhim. O‘qish, unga bo‘lgan talab hech qachon

yo‘q bo‘lmasligi kerak. Yozuvchi ta‘kidlayotgandek, cho‘ldagi insonga suv qanchalik kerak bo‘lsa, maktab va maorif biz uchun ham shu darajada muhimligini juda chiroyli qilib yoritib bergan. Yana bir hikmatli so‘zida:

Bir mintaqaning o‘t va yo‘g‘ochlari boshqa mintaqada ko‘karolmaganidek masha’ri (shariat) vijdonla munosabati bo‘lmagan, yangi taomillar ham ko‘pincha yashamas. Bu taomillar yashasa xam taqlid mahsulidir. Taqlid esa taraqqiydan uzoq va uning ziddidir. Bir qadam ilgari ketolmay yerinda saymoq (turg‘unlik) demakdir. Taraqqiy va takomil degan narsa moziyga suyanmok tarixiy poyalarni bosib yuqorilamoq bilan bo‘lur. Yanglish anglashilmasun, ijtimoiy hodisalarda “hatlama” yo‘qdur demoqchi emasmiz... Balki tarix va moziy, hayot va holimizga bir shakl bermak uchun bir vositadir demakchimiz, - deya ta‘kidlagan.

Bu hikmatli so‘zlarning tag zaminida birinchi prezidentimiz I.A.Karimovning “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q” so‘zlari yotadi. Shariat, din vijdonla bo‘lmasa, uning qalbdagi umri qisqa bo‘ladi. Taraqqiyot, yuksalish “moziyga suyanmok” ya’ni “o‘tmishga suyanish” undan ibrat olish, ular qilgan xatolarni qilmaslik, qilgan yaxshiliklarini esa bardavom qilish kelajak avlodlar ishi. Keltirilgan to‘rt qator gapda minglab ma’nolar, ibratlar bor. Ammo ularning barini qog‘ozga joylash imkonsiz.

Jadidlarimizdan yana Abdulla Rahmat „Iymon bilan ishlash — e’tiqodga bog‘liq“, „Savodsizlikka olov yoqaylik“, „O‘quvchilarning dunyoga qarashi tarbiyachiga bog‘liq“ kabi yoshlar tarbiyasiga bag‘ishlangan maqolalari, Abdulla Badriy “Juvonmarg”, “Ahmoq”, “O‘gay ota”, “Boyvachcha” pyesalari, G‘ozi Yunusning “Kasalimiz va aning dorusi”, “Al ulamou vorisat ul anbiyo”, “Hurriyatmi yoki istibdod?”, “Yerlilashtirish tevaragidagi lo‘ttibozliklar”, “Din nomidan ig‘vo tarqatuvchilar”, “Siyosat maydonlarida” kabi maqolalari, “Luqmoni hakim”, “Yo‘lbosar Alim”, “Jaholat qurboni”, “Islomiyat uyi”, “Farzand duosi”, “Savodsizlik balosi”, “Zahhoki moron” pyesa, Sa’idali Usmonxo‘ja “Buloqlar”, “Ovropo”, “Yurak” kabi she‘rlari bilan o‘z davrining buyuk namoyondalaridan bo‘lgan. Bu kabi ilmga chanqoq, yangilik tarafdori bo‘lib avlodlarni ilmga chorlovchi jadidlarimiz judayam ko‘p. Ularning hayoti va ijodi bilan tanishish, asarlarni tahlil qilib o‘rganish, ulardan ma’naviy va ma’rifiy ozuqa olish har bir avlodning vazifasidir.

Xulosa qilib aytganda, “Jadidchilar” deb atagan insonlarimiz bugungi kunda shunday taraqqiyotga erishib, erkin va ozod, to‘kin hayot kechirishimizning asl sababchilaridir. Ulardan qolgan meros esa har bir farzandning boyligi, obro‘si hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qosimov B., Yusupov Sh., va b., Milliy uygʻonish davri oʻzbek adabiyoti, Tosh., - 2004
2. Gʻaspirali I., Turkiston Sayohatlari
3. Ergashovich S., Jadidchilik harakati. 2020.
4. Mamiraliyev, Q. (2025). Folklorism In the Poetry of The Independence Period. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 3(2), 100–105. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/45025>
5. <https://www.bukhari.uz>
6. <https://ziyouz.com>
7. <https://kh-davron.uz>
8. <https://oyina.uz>
9. <https://jadidlar.uz>

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE ENGINEERS-TECHNOLOGISTS

Haydarov Latifjon Rustamovich

Bukhara state technical university independent researcher

Abstract: This article analyzes the importance of pedagogical conditions in the development of professional skills of future engineer-technologists. In order to strengthen the professional knowledge and practical skills of students, it is important to use innovative methods, practical training and modern technologies in the educational process. The importance of using personal development, teamwork and leadership skills is also emphasized. Pedagogical conditions help prepare students as highly qualified specialists in a changing technological environment.

Keywords: Future engineer-technologist, professional skills, pedagogical conditions, innovative educational methods, practical training, modern technologies, personal development, teamwork, leadership.

Аннотация: В данной статье рассматривается важность педагогических условий для развития профессиональных качеств будущих инженеров-технологов. Подчеркивается роль инновационных методов обучения, практических занятий и использования современных технологий для укрепления профессиональных знаний и практических навыков студентов. Также акцентируется внимание на значении личностного развития, командной работы и лидерских качеств в процессе обучения. Педагогические условия способствуют подготовке студентов как высококвалифицированных специалистов в условиях быстро меняющейся технологической среды.

Ключевые слова: Будущие инженеры-технологи, профессиональные качества, педагогические условия, инновационные методы обучения, практические занятия, современные технологии, личностное развитие, командная работа, лидерство.

INTRODUCTION

One of the most important fields in the modern era is technology and engineering. These fields are constantly evolving and require new innovative solutions, which in turn demand high qualifications and modern skills from future engineers and technologists. The success of developing the professional skills of future engineers-technologists is largely dependent on the pedagogical conditions of the educational

system. This article analyzes the importance of pedagogical conditions in developing the professional skills of future engineers-technologists and their effective organization. The main goal of developing the professional skills of future engineers-technologists is to provide students not only with theoretical knowledge but also to prepare them for practical work. Pedagogical conditions should create the opportunity for students to fully develop their professional skills. In this process, the effectiveness of the educational process, the active participation of students, the support of experienced teachers, and the use of modern educational resources play a crucial role. The main focus should be on the qualifications of the teachers, teaching students innovative approaches, and developing personal and professional skills.

The use of innovative educational methods: In today's educational system, the application of advanced pedagogical technologies and innovative methods is of great importance. In the development of the professional skills of future engineers-technologists, methods such as project-based learning are effective. These approaches encourage students to solve real problems in engineering and technology, work in teams, and develop creative thinking. In project-based learning, students work on specific projects to solve a problem of their choice. Through this, they have the opportunity to develop practical skills and enhance their creative approaches. This method, in turn, prepares students for their future professional activities and helps improve their professional skills.

Connecting theoretical knowledge with practice: Connecting theoretical knowledge with practice plays a significant role in the development of the professional skills of future engineers-technologists. To achieve this goal, it is necessary to implement practical exercises and professional internship systems in the curriculum. Students can test their knowledge in real work environments through internships related to their field during their studies. This, in turn, teaches students how to apply professional skills in practice and enhances the knowledge and skills necessary to solve real workplace problems.

For example, in the technology sector, practical skills can be developed through laboratory work, workshops, and production facilities, which helps improve their professional qualification.

Combining personal and professional development: Personal development also plays a significant role in the development of the professional skills of future engineers-technologists. Students can achieve professional growth by developing their personal skills. Special attention should be given to the development of personal abilities during the educational process. This process helps combine personal and professional goals,

improve time management, cope with stress, and self-motivate. Additionally, working in teams, developing leadership skills, and enhancing communication abilities also contribute to students' professional and personal growth. To teach these skills, group project work, discussions, seminars, and training sessions should be organized in the educational process.

Conclusion: The proper organization of pedagogical conditions is crucial for the development of the professional skills of future engineers-technologists. By applying innovative educational methods, practical exercises, modern technologies, and promoting personal development, students can improve their professional skills. Furthermore, developing skills in teamwork and leadership, as well as the importance of personal growth, is also significant. Through these efforts, future engineers-technologists will be well-prepared for successful careers in their respective fields.

LITERATURE

1. Хўжжиев, М. Я. (2020). Возможности повышения эффективности мультимедиа в процессе урока. *Universum: психология и образование*, (1 (67)), 10-13.
2. **Kass, G. "Project-Based Learning: A Powerful Way to Develop Professional Skills."** Bu maqola loyihaga asoslangan ta'lim metodikasining talabalarning kasbiy va shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyatini o'rganadi. **(2014). P. 452-458.**
3. Maxmudovich, X. M., Kuchkorovich, J. A., & Xo'jjiyev, M. (2021). Technology of using E-learning modeling programs in teaching special subjects in professional education. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 5403-5411.
4. Таиров, Б. Б., Хўжжиев, М. Я., & Ўғли, Қ. З. А. (2023). ПРОГРАММНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ НА ОСНОВЕ КОГНИТИВНО-ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ПОДХОДА В ПОДГОТОВКЕ ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНИКОВ. *Universum: технические науки*, (5-2 (110)), 29-36.
5. TAMOYILLARI, B. A. O. D. MASOFAVIY TA'LIM ORQALI UMUMKASBIY VA IXTISOSLIK FANLARINI KOGNITIV-VIZUAL YONDASHISH ORQALI, TALABALAR.
6. **Dewey, J. "Experience and Education."** Deweyning bu asari ta'lim jarayonida amaliy tajriba va shaxsiy o'sishning ahamiyatini ta'kidlaydi. **(1997). P. 652-659.**
7. Khojjiyev, M., & Karshiyev, Z. (2024). METHODOLOGY OF INSPECTION OF GAS METERS. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(11), 20-23.
8. Abdurasulovich, K. J., Anvarovich, A. A., Mamatkulovich, Y. U., Yangiboevich, K., & Sobirovna, M. M. (2020). The advantages of the methodology of preparing

students for innovative activity on the basis of visual teaching of special disciplines. Journal of Critical Reviews, 7(14), 1244-1251.

**BO‘LAJAK TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI KITOBXONLIK
JARAYONINI TASHKIL ETISHNING SHAKLLARI, USULLARI,
METODLARI**

Urazova Nafisa Gulimmatovna – Urganch davlat univesiteti tadqiqotchisi;

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak tarbiyachi-pedagoglarni kitobxonlik jarayonini tashkil etishning shakllari, usullari, metodlari tahlil qilingan. Ushbu kitobxonlik jarayonini tashkil etishning shakllari, usullari, metodlari jamiyatimizda yoshlarni g‘oyaviy-mafkuraviy jihatdan kamol toptirishda beqiyos ahamiyatga kasb etishi va ularni amalga oshirish yuzasidan fikr mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, ma‘naviy ehtiyoj, mutolaa, badiiy asar tahlili, savodxonlik.

KIRISH

Kitobxonlik – bu faqatgina kitob o‘qish jarayoni emas, balki shaxsiyatni rivojlantirish, tafakkur va dunyoqarashni kengaytirishning, axborot va bilimlarni egallashning samarali vositasi hisoblanadi. Bo‘lajak tarbiyachi-pedagoglarni kitobxonlik jarayonini samarali tashkil etish nafaqat ularning shaxsiy ma‘naviy o‘rishini ta‘minlaydi, balki kelajakda ularning ta‘lim va tarbiya sohasidagi faoliyatlarini ham yuksaltiradi. Bu maqolada bo‘lg‘usi pedagoglarni kitobxonlik jarayonini tashkil etishning shakllari, usullari va metodlari haqida so‘z boradi.

ASOSIY QISM

1. Kitobxonlik jarayonining shakllari

Kitobxonlik jarayonining shakllari turlicha bo‘lishi mumkin. Ular o‘qishning o‘ziga xos yo‘nalishlarini belgilaydi va pedagogning o‘z faoliyatini samarali tashkil etishiga yordam beradi. Quyidagi shakllar keng qo‘llaniladi:

- **Individual o‘qish:** Har bir talaba yoki tarbiyachi o‘zining shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab o‘qiydi. Bu shakl kitobga mustaqil yondashuvni ta‘minlaydi.
- **Guruhli o‘qish:** O‘qish jarayoni guruhda tashkil etiladi, bu orqali talabalar o‘zaro fikr almashish, muhokama qilish va bilimni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.
- **Ochiq darslarda o‘qish:** O‘qish jarayoni o‘qituvchi tomonidan tashkil etilgan darslar asosida amalga oshiriladi. Bu shakl sinfdagi faoliyatga o‘zaro ta‘sir o‘rnatadi.

- **Bibliyografik o'qish:** Kitoblar haqida ma'lumot to'plab, ularni tasniflash va tavsiflash jarayonini o'z ichiga oladi. Bu shakl ilmiy izlanishlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

2. Kitobxonlik jarayonining usullari

Kitobxonlik jarayonini samarali tashkil etish uchun bir qator usullarni qo'llash mumkin. Ular har xil pedagogik maqsadlarni amalga oshirishga yordam beradi:

- **Vozlik (Tinglash):** Kitobni o'qishdan avval muallif haqida qisqacha ma'lumot berish, kitobning mohiyatini tushuntirish va tinglovchilarni tayyorlash. Bu usul talabalarni o'qishga tayyorlaydi va kitobning mazmuniga chuqurroq kirishga yordam beradi.

- **Chuqur o'qish:** Kitobni diqqat bilan va tafsilotlarga e'tibor berib o'qish. Bu usul o'quvchilarga kitob mazmunini to'liq tushunishga yordam beradi.

- **Kritik o'qish:** Kitobning mazmuni, uslubiyati va muallifning nuqtai nazarini tahlil qilish. Bu usul bo'lg'usi pedagoglarga ilmiy fikr yuritish va tahliliy yondashuvni rivojlantirishda yordam beradi.

- **Yakuniy o'qish:** O'qish jarayonining yakunida umumiy xulosa qilish va o'qilgan material asosida fikrlarni tizimlashtirish.

3. Kitobxonlik jarayonining metodlari

Kitobxonlik jarayonini amalga oshirishda qo'llaniladigan metodlar shaxsiyatni rivojlantirish va bilimlarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi:

- **Dialogik metod:** Bu metodda talabalar kitob mazmunini muhokama qilish, savol-javoblar orqali o'z fikrlarini bildirishadi. Bu metod kitobni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va guruh ichidagi muloqotni rivojlantiradi.

- **Tadqiqot metodlari:** Talabalar kitobni o'qish jarayonida ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshiradilar, ya'ni kitob haqida izlanishlar olib boradilar, uni boshqa manbalar bilan solishtiradilar. Bu metod o'qishning ilmiy-analitik tomonini kuchaytiradi.

- **Loyihalash metodlari:** Kitobni o'qish jarayonida turli xil loyihalar yaratish (masalan, o'qilgan kitob asosida dastur tuzish yoki referat tayyorlash). Bu metod o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

- **Integratsiya metodlari:** Kitobxonlik jarayonini boshqa fanlar va faoliyatlar bilan birlashtirish. Masalan, kitob o'qish jarayonini san'at, madaniyat yoki tarix fanlari bilan bog'lash.

XULOSA

Bo'lg'usi tarbiyachi-pedagoglarni kitobxonlik jarayonini tashkil etishning shakllari, usullari va metodlari ta'lim tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kitobxonlik nafaqat bilimlarni kengaytirish, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishga xizmat qiluvchi vositadir. Pedagoglar uchun bu jarayonni mukammal tashkil etishning turli shakllarini, usullarini va metodlarini o'rganish zarur, chunki

ularning faoliyati nafaqat o'quvchilarga bilim berish, balki ularni ma'naviy-axloqiy, estetik, ijodiy rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Qodirov, M.** (2020). Pedagogika va ta'lim metodikasi. Tashkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
2. **Abdullaeva, N.** (2018). Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Tashkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
3. **Kasimova, S.** (2021). Pedagogik mahorat va kitobxonlik. Tashkent: Tashkent davlat pedagogika universiteti.
4. **Mamatqulov, A.** (2019). Pedagogik faoliyatda kitobxonlikning o'rni. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
5. **Shuxratova, R.** (2017). O'qish va ta'limda innovatsion texnologiyalar. Tashkent: Akademiya nashr.
6. **Rahimov, D.** (2015). Ta'limda kitobxonlikni rivojlantirishning metodologik asoslari. Toshkent: O'zbekiston o'qituvchilarini tayyorlash instituti nashriyoti.
7. **Ismailova, D.** (2022). Tarbiyaviy jarayon va kitobxonlik faoliyati. Tashkent: "Ukituvchi" nashriyoti.
8. **Salomov, U.** (2020). Kitobxonlik va uning pedagogik ahamiyati. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Milliy kutubxonasi nashriyoti.
9. **Toshpo'latova, F.** (2016). Pedagogik texnologiyalar va kitobxonlik. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
10. **Babaev, B.** (2018). O'qishning psixologik va pedagogik jihatlari. Tashkent: Pedagogika ilmiy-izlanish instituti.

ТИББИЁТ ОЛИЙГОҲЛАРИДА СУД ТИББИЁТИ ФАНИНИНГ ЎРНИ***Ибрагимов Шахбоз Рамазонович****Тошкент давлат стоматология институти ассистенти, PhD.****Убайдуллаев Элбек, Азамов Аббос****Тошкент давлат стоматология институти Стоматология факультети**311 –гуруҳ талабалари.*

Аннотация: Суд тиббиёти фани бошқа фанларга нисбатан муҳим аҳамиятга эгалиги, ўзига хос хусусиятлари, афзалликлари, унинг бўлажак шифокорларнинг касбий фаолиятида қай даражада ўрин эгаллаши таҳлил этилган.

Калит сўзлар: суд тиббий экспертиза, суд тиббий амбулатория, суд тиббий танатология, комиссия суд-тиббий экспертиза

Замонавий тиббиёт ривожланишининг навбатдаги босқичига ўтди. Бу эса нимани англатади, беморлар сонининг ошиши, касаллик чақирувчи омиллар, инфекциялар (бактерия ва вируслар) жумладан Covid-19 инфекцияси. Бу билан паралел равишда тан жароҳатлар етказилиши ва булар тасирида турли хил асоратларнинг пайдо бўлиши, кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдам кўрсатилиши шарт бўлган ҳолатларнинг улуши сезиларли даражада ошди. Юқоридагилардан шуни англаш мумкинки ушбу ҳолатларда нафакат тиббий билим балки касбий маҳорат ҳам талаб килинади. Суд тиббий экспертиза бюрolari касб ҳуқуқбузарликларига доир суд-тиббий экспертизаларнинг аксарият ҳолатларида шифокорларнинг бепарволиги ва ўз ўзига ишониши натижасида юзага келади. Булар ўзининг сабаб ва оқибатларига кўра қилмий ёки жиноят деб баҳоланади. Тошкент давлат стоматология институтида суд тиббиёти фани 2024-2025 ўқув йилидан бошлаб даволаш йўналишидаги 3 курс талабалар учун 36 соат, стоматология йўналишидаги талабалар учун 24 соат амалий машғулот ажратилган. Амалий машғулот давомида талабалар назарий ва амалий билимларни максимал даражада синхрон равишда олишади. Суд-тиббий морфология бўлимида асосан тўсатдан ёки кутилмаган ўлим, маълум бир микдорда қотиллик, ўз жонига қасд қилиш, бахтсиз ҳолатларда вафот этган мурдаларнинг суд-тиббий экспертизаларида иштирок этадилар. Суд-тиббий экспертиза пайтида воқеа жойини кўздан кечириш баённомаси, экспертиза тайинлаш тўғрисидаги қарор, воқеа тафсилоти, эксперт олдида қўйилган саволлар, билан танишиб чиқадилар. Бундан ташқари мурданинг эрта

ўзгаришларига қараб “тахминий ўлим вақти” амалий кўникмалари талабалар томонидан мустақил равишда бажарилади. Кечқи мурда ўзгаришларидан чириш бошқа кечқи мурда ўзгаришларига қараганда кўпроқ учрайди. Чириган ҳолатда, турли хил тан жароҳатлари туфайли тананинг қисмларга ажралиши (автохалокатлар, поезд травмаси, баландликдан йиқилиш, мурдани яшириш ва ҳақорат қилиш мақсадида дефензив ва оффензив қисмлаш) каби ҳолатлардаги мурдаларнинг суд-тиббий экспертизалари иштирок этиши уларнинг нафақат назарий, амалий билимларининг ошишига уларнинг руҳий ҳолатининг мустаҳкамланишига хизмат қилади.

Суд-тиббий амбулатория бўлимида тан жароҳати бор бўлган шахсларнинг суд-тиббий экспертизасида иштирок этиб қуйидаги амалий кўникмалар бажарилади:

- *жароҳат турлари аниқлансин*
- *жароҳатларнинг етказилиши муддати аниқлансин*
- *жароҳатларнинг етказилиши механизми аниқлансин*
- *мавжуд жароҳатлар ўз ўзига етказилиши мумкинми*
- *мавжуд жароҳатларнинг оғирлик даражаси аниқлансин*

Бўлажак клинистларга бу амалий кўникмалар келажақда жароҳатларнинг бир биридан фарқлашда, шикастловчи жисмни аниқлашда, аггровация, симмуляция ҳолатларни фарқлаш учун муҳим бўлган кўникмаларнинг шаклланишига ёрдам беради.

Тиббиёт ходимларининг касб ҳуқуқбузарликлари ҳолатларида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан комиссия суд-тиббий экспертиза тайинланади. Комиссион суд-тиббий экспертизада беморга етказилган зарарда (саломатлигининг бузулиши ёки ўлимига сабабачи бўлса) шифокорнинг қай даражада хиссаси бор йўқлиги текширилади. Ушбу ҳолатда барча тиббий хужжаталар кўздан кечирилади, таҳлил қилинади. Комиссион суд-тиббий экспертизада процессуал тартибда қайси мутахассисликдаги шифокорнинг иши кўриб чиқилса ўша соҳадаги бошқа мутахассиснинг иштирок этиш заруратини туғдуради. Комиссион суд-тиббий экспертизада тор мутахассисликдаги шифокор барча экспертлар қатори тўлиқ иширок этади, текширади ва ўз ҳулосасини беради. Бундай вазиятларда бўлажак шифокорлар қай даражада ишга маъсулят билан ёндашиш кераклигини, эътиборсизлик, ўз-ўзига ишониш каби масулятсизликка йўл қўйиб бўлмасликни тушуниб олишади. Тиббиёт ходимларининг касб ҳуқуқбузарликларида Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 116-моддаси билан айбланадилар.

ЎзР ЖК 116-модда. Касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик

Шахнинг ўз касбига нисбатан бепарволиги ёки инсофсизлик билан муносабатда бўлиши туфайли касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилишига сабаб бўлса, —

уч йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёки уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.

Қонун ёки махсус қоидаларга мувофиқ касалга ёрдам кўрсатиши шарт бўлган шахнинг узрли сабабсиз шундай ёрдам кўрсатмаганлиги баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилишига сабаб бўлса, —

базавий ҳисоблаш миқдорининг юз бараваридан икки юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилдан беш йилгача муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш ёхуд уч юз соатдан уч юз олтмиш соатгача мажбурий жамоат ишлари ёки икки йилдан уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.

Ушбу модданинг биринчи ёки иккинчи қисмида назарда тутилган қилмишлар эҳтиётсизлик орқасида одам ўлишига сабаб бўлса, —

икки йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ёки беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушбу модданинг биринчи ёки иккинчи қисмида назарда тутилган қилмишлар эҳтиётсизлик орқасида:

а) одамлар ўлимига;

б) бошқача оғир оқибатларга сабаб бўлса, —

беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Юқоридагиларни инобатга шуни ҳулоса қилиш мумкинки барча йўналишдаги талабаларга суд тиббиёти ва врач фаолиятининг ҳуқуқий асослари фанидан амалий машғулот ва маъруза соатларини кўпайтиришни, суд тиббиёти фани 4 курс талабаларига “цикл” тартибидаги ўтиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

Ибрагимов, Ш. Р., Шаматов, И. Я., & Исламов, Ш. Э. (2020). Особенности повреждений челюстей. Вопросы науки и образования, (30 (114)), 36-44

Xikmatullaev, R. Z., Baxriev, I. I., To‘lqin, J. A., & Ibragimov, S. R. (2023). BO ‘LAJAK SHIFOKORNI TARBIYALASHNING G ‘OYAVIY-SIYOSIY BIRLIGI. Journal of Innovation, Creativity and Art, 112-115

Ibragimov, S., Shamatov, I., & Islamov, S. (2020). Features of damage to the jaws. Issues of science and education, (30), 36.

Ибрагимо, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., Нормакматов, И. З., & Ураков, К. Н. (2022). Характер повреждений челюстей при оказании экстренной медицинской помощи. In VolgaMedScience (pp. 352-354).

Исламов, Ш., Бахриев, И., Ибрагимов, Ш., & Ойдинов, А. (2021). Характер повреждений верхней челюсти. Журнал стоматологии и краниофациальных исследований, 2(1), 18-20.

Ibragimov, S., Bakhriev, I., Islamov, S., & Makhmatmuradova, N. Quality of life of patients with jaw fractures. Редакционная коллегия, 138.

Ibragimov, S., Bakhriev, I., & Islamov, S. Forensic medical characteristic jaws damage. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації, 222.

Ибрагимов, Ш. Р. (2024, August). ПЕРЕЛОМЫ НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ: ПРИЧИНЫ, ХАРАКТЕРИСТИКИ, СТЕПЕНЬ ТЯЖЕСТИ. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 1, No. 8, pp. 47-52).

Исламов, Ш. Э. (2023). ПАСТКИ ЖАҒ СУЯКЛАРИ ЖАРОХАТИНИНГ ТАХЛИЛИЙ КЎРСАТКИЧИ. PEDAGOG, 6(2), 589-592.

Ибрагимов, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., & Ганиева, Н. Х. (2023). Неогнестрельные переломы верхней челюсти. Innovation in the modern education system, 3(29), 575-580.

Ибрагимов, Ш. Р. Ислом Якубович Шаматов, Шавкат Эрйигитович Исламов.(2020). Особенности повреждений челюстей, 30, 36-44.

Ибрагимов, Ш. Р. (2023). ЮҚОРИ ЖАҒ СУЯКЛАРИ ЖАРОХАТЛАРИНИНГ ТАХЛИЛИЙ КЎРСАТКИЧИ. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(8), 747-752.

Ибрагимо, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., Нормакматов, И. З., & Ураков, К. Н. (2022). Характер повреждений челюстей при оказании экстренной медицинской помощи. In VolgaMedScience (pp. 352-354).

Ibragimov, S., Bakhriev, I., & Islamov, S. TYPES OF FRACTURES OF THE UPPER JAW. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, 219.

Ramazanovich, I. S., & Eriygitovich, I. S. (2024). CHARACTERISTICS OF FRACTURES OF THE UPPER JAW. World Bulletin of Public Health, 32, 127-129.

Ибрагимов, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., & Бахриев, И. И. (2023). СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКАЯ ОЦЕНКА МЕХАНИЗМОВ ПЕРЕЛОМОВ НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ.

Ramazonovich, I. S., Islamov, S. E., & Negmatullaevna, M. N. (2022). Assessment of the nature of the jaw injury. trauma, 7, 10.

Ибрагимов, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., & Бахриев, И. И. (2023). ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЛОМОВ ВЕРХНЕЙ ЧЕЛЮСТИ. умент не содержит источников.

Ramazanovich, I. S., Ganiyeva, N. H., & Axmedov, Z. X. (2025). CHARACTERISTICS OF MANDIBULAR INJURIES. AMERICAN JOURNAL OF APPLIED MEDICAL SCIENCE, 3(1), 211-222.

Ибрагимов, Ш. Р., Исламов, Ш. Э., & Бахриев, И. И. (2024). СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ ПОВРЕЖДЕНИЙ НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ. Medical Journal of Uzbekistan, (2), 201-214.

Ибрагимов, Ш. Р. (2023). ЧОП ЭТТИРИЛГАН ИЛМИЙ МАҚОЛАЛАРГА ИҚТИБОС КЕЛТИРИЛИШ ТАҲЛИЛИ. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, 2 (18), 229–233. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION.

.

Ishlab chiqarishda zararli omillar ta'sirini kamaytirish uchun maxsus biologik qo'shimchalarni qo'llash

Termiz iqtisodiyot va Servis universiteti

Tibbiyot fakulteti

Kenjayev Yodgor Mamatqulovich

yodgortmatb@gmail.com

Farxodova Afruza Farxodovna

Afruza25@icloud.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ishlab chiqarish jarayonida inson organizmiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan zararli omillar, ularning oqibatlari va ularni kamaytirish yo'llari tahlil qilinadi. Ayniqsa, biologik qo'shimchalarning organizmni himoya qilishdagi roli, ularning xususiyatlari va foydalanish usullari haqida ma'lumotlar beriladi. Zamonaviy tadqiqotlar va amaliy tajribalar asosida ishlab chiqarishda ishlovchilarning sog'lig'ini saqlashga yordam beruvchi biologik qo'shimchalar samaradorligi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ishlab chiqarish, zararli omillar, biologik qo'shimchalar, inson salomatligi, toksik moddalardan himoya, ekologiya, texnologik jarayonlar, profilaktika, parhez, immunitet.

Kirish. Ishlab chiqarish jarayonida inson salomatligiga zarar yetkazuvchi turli omillar mavjud. Bu omillar fizikaviy, kimyoviy, biologik va psixologik bo'lishi mumkin. Uzoq muddatli ta'sir natijasida ishchilar turli kasalliklarga duch kelishi ehtimoli ortadi. Shu sababli, organizmni himoya qilish uchun turli usullar, jumladan, maxsus biologik qo'shimchalardan foydalanish dolzarb masala hisoblanadi. Biologik qo'shimchalar immunitetni mustahkamlash, organizmdan zararli moddalarning chiqarilishini tezlashtirish va umumiy ish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Ishlab chiqarishdagi zararli omillar va ularning salomatlikka ta'siri

Ishlab chiqarishda uchraydigan asosiy zararli omillar quyidagilardir:

1. Kimyoviy omillar – og'ir metallar, pestitsidlar, organik erituvchilar va boshqa zaharli moddalar.
2. Fizikaviy omillar – yuqori harorat, shovqin, tebranish, ionizatsion nurlanish.
3. Biologik omillar – mikroorganizmlar, allergen moddalar va biologik toksinlar.
4. Psixologik omillar – stress, charchoq, psixosotsial zo'riqish.

Bu omillar ishchilarning immun tizimi, nafas olish, yurak-qon tomir, asab va ovqat hazm qilish tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Biologik qo'shimchalarning inson salomatligiga ta'siri

Biologik qo'shimchalar organizmning tabiiy himoya mexanizmlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Ular quyidagi yo'nalishlarda samarali hisoblanadi:

Detoksikatsiya (toksinlarni chiqarish) – antioksidantlar, sorbent moddalar va maxsus fermentlar orqali zararli moddalarni neytrallash.

Immun tizimini kuchaytirish – vitaminlar, probiotiklar va tabiiy ekstraktlar yordamida organizmni kasalliklarga chidamli qilish.

Organizmning moslashish qobiliyatini oshirish – adaptogen moddalar (jenshen, eleuterokokk) organizmning stressga chidamliligini oshiradi.

Metabolizmni normallashtirish – omega-3 yog' kislotalari, aminokislotalar va minerallar hujayralarning normal ishlashini ta'minlaydi.

Biologik qo'shimchalarning turlari va qo'llanilishi

Quyida ishlab chiqarish sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan biologik qo'shimchalarning asosiy turlari keltirilgan:

1. Antioksidantlar – C va E vitamini, selen, beta-karotin, koenzim Q10 – hujayralarni erkin radikallar ta'siridan himoya qiladi.
2. Sorbentlar – aktiv ko'mir, zeolit, pektin – organizmdan toksinlarni chiqarishda yordam beradi.
3. Probiotiklar va prebiotiklar – ichak mikroflorasini yaxshilaydi va immunitetni oshiradi.
4. Adaptogen moddalar – jenshen, rhodiola rosea, eleuterokokk – charchoq va stressga bardosh berishga yordam beradi.
5. Omega-3 va omega-6 yog' kislotalari – yurak-qon tomir tizimini mustahkamlaydi va yallig'lanishga qarshi ta'sir qiladi.

6. Vitamin va minerallar – D vitamini, magniy, sink – umumiy sog‘liqni qo‘llab-quvvatlaydi.

Ishlab chiqarishda biologik qo‘shimchalarni qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar

Ishchilarning umumiy sog‘lig‘ini baholash va ularga mos keladigan qo‘shimchalarni tavsiya etish.

Kasbiy kasalliklarning oldini olish maqsadida maxsus biologik qo‘shimchalarni ishlab chiqarish jarayoniga integratsiya qilish.

Parhez va to‘g‘ri ovqatlanish tamoyillariga rioya qilish.

Biologik qo‘shimchalarning muntazam iste‘mol qilinishini nazorat qilish.

Xulosa: Zamonaviy ishlab chiqarish sharoitida inson salomatligini himoya qilish muhim vazifa hisoblanadi. Biologik qo‘shimchalar organizmning tabiiy himoya tizimlarini mustahkamlash, zararli moddalarning organizmdan chiqarilishini tezlashtirish va ishchilarning umumiy farovonligini oshirishga yordam beradi. Ularni kompleks yondashuv asosida qo‘llash ishlab chiqarishda sog‘liqni saqlashning samarali yo‘li hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gafurov A. "Ishlab chiqarish gigiyenasi va ekologik xavfsizlik", Toshkent, 2021.
2. Yakubov M. "Zamonaviy biologik qo‘shimchalar va ularning inson salomatligiga ta‘siri", Buxoro, 2020.
3. WHO. "Occupational health and safety", Geneva, 2022.
4. Smith J. "Nutritional Supplements in Occupational Health", Oxford, 2019
5. Rasulov O. "Ekologik xavfsizlik va inson omili", Samarqand, 2023.

TYPES, PATHOGENESIS, DIAGNOSIS, AND TREATMENT METHODS OF VIRAL HEPATITIS

Nuraliyeva Madina Ergash qizi

sayoraabduraxmonova756@gmail.com

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Abdukarimov Ahmadali Sherali o'g'li

aliabdukarimov417@gmail.com

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Egammurodov Otabek Abduhakimovich

otabekegammurodov4@gmail.com

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nafisa Yaranova O'razali qizi

nafisayaranova@gmail.com

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Almardanova Kamola Tulkinovna

almardanovakomo@icloud.com

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Annotation:

Viral hepatitis is an infectious disease of viral origin characterized by general intoxication, jaundice (or non-jaundiced forms), liver damage, and metabolic disorders. The term “viral hepatitis” includes all types of viral hepatitis—A, B, C, D, and E. Viral hepatitis is an acute infectious disease that manifests with liver cell damage, general intoxication symptoms, yellowing of the skin and mucous membranes, dark-colored urine (resembling “beer”), clay-colored stools, and enlargement of the liver, sometimes accompanied by spleen enlargement.

Keywords: Viral hepatitis, general intoxication, vibriosis, chemical and physical factors.

The term “viral hepatitis” unites several independent nosological forms, including hepatitis A, B, C, D, and E. Today, “non-A, non-E” viral hepatitis is also distinguished. The hepatitis A virus has a diameter of 27–32 nm, contains RNA, and lacks an envelope. It is resistant to acids and alkalis but loses activity under the influence of ether and chloroform. The virus dies after 5 minutes of boiling and can survive for a week in a dry environment at room temperature, 3–10 months in liquid environments (especially water), and up to 30 days in excreta. These properties allow the virus to

persist for long periods in water, food, stagnant water, and other external environmental objects.

The hepatitis B virus contains DNA and has a total diameter of 42–45 nm. It possesses three antigens:

1. HBsAg
2. HBcAg
3. HBeAg

The hepatitis B virus is highly resistant to low and high temperatures, as well as to chemical and physical factors. It remains viable for 3 months at room temperature, 6 months in a refrigerator, 15–20 years in a frozen state, and up to 25 years in dried plasma. The virus loses activity if boiled for more than 30 minutes. It remains active for 2 hours in a 1–2% chloramine solution and for 7 days in a 1.5% formalin solution. The virus is resistant to ether and ultraviolet radiation. In an autoclave at 120°C, the virus becomes inactive after 5 minutes, and in dry heat at 160°C, it loses viability only after 2 hours.

The hepatitis C virus is a small, spherical, enveloped virus with a diameter of 50 nm containing RNA. More than 30 genotypes of the virus have been identified.

The hepatitis D virus lacks both an outer and inner envelope and contains RNA. A key feature of this virus is its dependence on a helper virus. The hepatitis B virus acts as a helper virus, allowing the hepatitis D virus to attach to its outer envelope.

The hepatitis E virus has a diameter of 27–37 nm (most commonly 32–37 nm). It is an RNA virus without an envelope. It is less resistant to external environmental factors and rapidly degrades under laboratory conditions. In recent years, reports have emerged about “non-A, non-E” hepatitis viruses, later referred to as hepatitis F, but reliable information about this virus remains limited.

Pathogenesis of Viral Hepatitis

The pathogenesis of viral hepatitis is complex. When hepatitis B, D, or C viruses enter the body, they first cause primary viremia. Then, the viruses penetrate hepatocytes (liver cells). Hepatitis A and E viruses enter the human body through the mucous

membranes of the gastrointestinal tract, settle in the small intestine, and then spread to regional lymph nodes, where they multiply. From the lymph nodes, the viruses enter the bloodstream and spread throughout the body. However, the liver provides a favorable environment for their development. The viruses reach hepatocytes, partially enter bile, and are excreted from the body through feces.

In some cases, hepatocyte destruction (cytolysis) occurs due to the direct effect of viruses developing inside liver cells (hepatitis C, A, E), while in other cases (hepatitis B, D), it results from an immune response against infected hepatocytes. At the end of the incubation period, the permeability of cell membranes increases under the influence of viruses and immune complexes, leading to elevated levels of serum enzymes (aldolases and aminotransferases—ALT, AST). Prolonged presence of viruses in liver cells damages hepatocyte membranes and accelerates cell death (normally, hepatocytes have an average lifespan of about 150 days). During the acute phase of the disease, immune reactions against infected hepatocytes lead to their destruction (cytolysis) and bile stasis (cholestasis), ultimately causing liver disease. At this stage, symptoms of general intoxication appear. As the disease progresses, carbohydrate, protein, water-salt, and vitamin metabolism in the liver are disrupted. A large amount of bile pigments and bile acids enter the bloodstream, resulting in yellowing of the skin and mucous membranes, as well as itching. In severe cases, coagulation disorders develop.

Diagnosis

In typical cases, diagnosing the disease is not difficult. The acute onset of illness, liver changes, dark-colored urine, discolored stools, and the subsequent appearance of jaundice confirm the diagnosis. Laboratory tests play a key role in diagnosis. A general blood test reveals leukopenia (a decrease in white blood cells), while the erythrocyte sedimentation rate (ESR) is usually normal or sometimes decreased. Urinalysis shows toxic changes, including the presence of protein, casts, and leukocytes.

Treatment

In the treatment of viral hepatitis, rest and diet are crucial. From the moment the disease is diagnosed until the clinical symptoms disappear and liver function normalizes, bed rest is recommended. The diet should meet the patient's daily nutritional needs and be enriched with sufficient proteins. Patients are prescribed a dairy-plant-based diet with

limited fats. Meals should be semi-liquid and consumed 4–5 times a day. The daily caloric intake should be around 3,000 kcal. The diet must be rich in potassium salts, iron, and vitamins. Spicy foods, fried eggs and fish, sauerkraut, pickles, and canned foods are prohibited. Kefir, yogurt, and fresh cottage cheese are beneficial. Up to 400 g of cottage cheese per day is recommended. Patients must consume enough carbohydrates, including sweets, sugar, jam, honey, and fruit juices. Sweet fruits and vegetables, as well as berry juices, are beneficial. Patients should eat boiled meat and fresh boiled fish. Drinking plenty of fluids is essential. Diet No. 5 is prescribed.

References:

1. Uchqun o'g'li, B. S. (2021). BLOOD DISEASES IN SURKHANDARYA REGION, THEIR CAUSES AND PREVENTION. International Engineering Journal For Research & Development, 6(ISPCIEI), 2-2.
2. Abdullayevich, B. E., & Uchqun o'g'li, B. S. (2021). TRANSITIONAL FEATURES OF ACUTE HERPETIC STOMATITIS IN CHILDREN AND MODERN APPROACHES TO TREATMENT. World Bulletin of Public Health, 1(1), 1-3.
3. Uchqun o'g'li, B. S. Bulvar And Pseudobulbar Syndrome. International Journal on Integrated Education, 3(11), 19-22.
4. Ugli, B. S. U., & Bekchanovich, K. Y. (2020). CLASSIFICATION OF VITAMINS AND DISEASE SYNDROME. Science and Education, 1(1).
5. Madiyev Rustam Zoirovich et al. (2021). EFFECTIVENESS OF ENDOVIDEOLAPAROSCOPIC TECHNOLOGY IN THE TREATMENT AND EARLY PREVENTION OF INTESTINAL OBSTRUCTION IN CHILDREN. European Journal of Research Development and Sustainability, 2(7), 68-73.
6. Sultonov, R. K., Sodiqova, Z. S., & o'g'li, B. S. U. (2021). Dynamics of Fat Cells of the Bronchial Tree Mucosa in Postnatal Ontogenesis. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MEDICAL AND NATURAL SCIENCES, 2(4), 182-184.

CLINICAL AND ANAMNESTIC FEATURES OF THE COURSE OF TROPHOBLASTIC DISEASE IN WOMEN WITH UNDEVELOPED PREGNANCY

Yusupova D.O.¹, Matyakubova S.A.²

Khorezm branch of the Republican Specialized Scientific and Practical Medical
Center of Oncology and Radiology, Urgench,¹ Uzbekistan¹

Khorezm Regional Perinatal Center, Urgench, Uzbekistan²

Trophoblastic disease (TB) is characteristic only of pregnant women of reproductive age and occurs in 0.1-0.25% of all pregnancies. Cystic fibrosis is most often diagnosed among this pathology. Today, TB is a relatively rare pathology, and the urgency of its problem is quite high, since women of predominantly young childbearing age, sometimes under the age of 25, are susceptible to this disease. Despite the fact that there is a significant amount of research devoted to this problem, the causes of TB in women with an undeveloped pregnancy remain unclear.

The aim of the study was to evaluate the clinical characteristics of cystic fibrosis among women of reproductive age.

Research materials and methods: the study was conducted among 53 women of reproductive age who were treated at the Khorezm branch of the Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center for Oncology and Radiology. The diagnosis of cystic drift was established morphologically. The studies included general clinical and gynecological studies, laboratory studies.

The results of the study: depending on the morphological data, the patients were divided into the following groups: Group I - a simple form of cystic fibrosis - 35 patients (67.2%), group II - patients with a proliferating form of cystic fibrosis - 14 patients (26.6%), group III - invasive cystic fibrosis - 4 patients (6.2%). The age of the women ranged from 21 to 43 years (on average, 31.0 ± 0.6 years). In group I, women aged 21-40 years significantly prevailed, women with proliferating cystic fibrosis were aged 31 to 40 years. When studying the reproductive history of the surveyed women, it was found that there were 13 (24.8%) first-time pregnant women, 40 (75.2%) second-time pregnant women who also had a history of undeveloped pregnancy. When studying menstrual function in women with cystic fibrosis, it was found that late menarche (60%) is a prognostically unfavorable sign, since such women are more likely to develop proliferating and invasive forms of cystic fibrosis. Gynecological

diseases were in the anamnesis in 55.7% of women: inflammatory diseases of the uterus and appendages - in 42.9%, cervical erosion - in 12.8%. Simple cystic fibrosis most often developed against the background of an undeveloped pregnancy (42.8%), after an incomplete spontaneous miscarriage (16.2%), against the background of the first pregnancy (37.8%), after an ectopic pregnancy (1.8%). The proliferating form of cystic fibrosis developed after spontaneous miscarriage in 41.6% of cases, frozen pregnancy in 35% of cases, childbirth in 8.6%, after ectopic pregnancy in 8.4%, and during the first pregnancy in 37.8%. The analysis of complaints showed that mostly women were concerned about spotting from the genital tract (75.4% of cases), pain in the lower abdomen and toxicosis (19.2%), the discrepancy between the size of the uterus and the gestation period occurred in 49.1% of cases. There were no significant differences in the clinical symptoms of the disease. With blistering, the level of human chorionic gonadotropin exceeded the standard values from 3 to 10 times with a gestational age of more than 12 weeks. All patients with cystic fibrosis underwent manual vacuum aspiration, while the effectiveness and sensitivity of this treatment method were 98.6%.

Conclusion: Women over the age of 30 and with blood groups I and II were significantly more likely to have a high risk of developing cystic fibrosis. One of the criteria for diagnosis may be the absence of a decrease in the level of chorionic gonadotropin in the blood serum after 12 weeks of pregnancy. All pregnant women in the first trimester of pregnancy need comprehensive dynamic monitoring for early diagnosis, which allows timely detection of complications of the gestational process, which, in turn, is the key to effective treatment.

QASDDAN BADANGA YENGIL SHIKAST YETKAZISH TO'G'RISIDAGI MODDAGA O'ZGARTIRISH KIRITISH

Rayimjonov Akobir Biloliddin o'g'li

Andijon Qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti. Yurisprudensiya ta'lim
yo'nalishi. 2.109-guruh talabasi.

Annotatsiya: Keyingi yillarda mamlakatimizda jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish, aholining tinch va osoyishta hayotini ta'minlash hamda jamoat xavfsizligi madaniyatini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur maqola O'zbekiston Respublikasining Qonuni (07.10.2024 yildagi O'RQ-972-son) asosida JKning 109-moddasi(Qasddan badanga yengil shikast yetkazish)ga o'zgartirish kiritishning o'ziga xos ijtimoiy-siyosiy sharoiti, asoslari va uning huquqiy oqibatlarini hisobga olgan holda tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: qonun, jinoyat, huquqbuzarlik, qasd, kodeks, sanksiya, ozodlikdan mahrum qilish, ozodlikdan cheklash.

ИЗМЕНЕНИЕ СТАТЬИ ОТНОСИТЕЛЬНО УМЫШЛЕННОГО ПРИЧИНЕНИЯ МАЛЫХ ТЕЛЕСНЫХ ТРАВМ

Аннотация: За последние годы в нашей стране были реализованы масштабные реформы по борьбе с преступностью и предотвращению правонарушений, обеспечению мирной и мирной жизни населения, созданию культуры общественной безопасности. Данная статья основана на Законе Республики Узбекистан (УРҚ-972 от 07.10.2024 г.) о конкретных общественно-политических условиях, основаниях и правовых последствиях внесения изменений в статью 109 УК РФ, направленных на анализ с учетом последствий.

Ключевые слова: закон, преступление, нарушение, умысел, кодекс, санкция, лишение свободы, ограничение свободы.

AMENDMENT OF THE ARTICLE REGARDING INTENTIONAL CAUSE OF MINOR BODILY INJURY

Abstract: In recent years, large-scale reforms have been implemented in our country to fight against crime and prevent violations, to ensure a peaceful and peaceful life of the population, and to create a culture of public safety. This article is based on the Law of the Republic of Uzbekistan (O'RQ-972 of 07.10.2024) on the specific socio-political conditions, grounds and its legal implications of amending Article 109 of the Criminal Code aimed at analysis taking into account the consequences.

Key words: law, crime, violation, intent, code, sanction, deprivation of liberty, restriction of liberty.

Kirish

O'zbekiston Respublikasining 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan 2012-XII-sonli Qonuni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi yurtimizda huquqiy tartibni saqlashda va jamiyatning xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bir so'z bilan aytganda, Jinoyat kodeksi - bu jinoyatlarni aniqlash, oldini olish, jinoyatchilarni jazolash va jinoyat sodir etilishining oqibatlarini bartaraf etishga qaratilgan huquqiy normalar majmuasidir. So'nggi yillarda yurtimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar huquqbuzarliklar profilaktikasi va ularning oldini olish, shuningdek fuqarolarga yuksak huquqiy madaniyat va qonunga hurmat tuyg'usini singdirish borasidagi huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish va qonun hujjatlarga o'zgartirish kiritish zarurligini ko'rsatmoqda.

Asosiy qism

Avvalo, O'zbekiston Respublikasi JK ning 109-modda (Qasddan badanga yengil shikast yetkazish) siga o'zgartirish kiritish tarixiga nazar tashlasak, ushbu taklif "O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslariga hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonun loyihasi tarkibiga kiritilgan bo'lib, ushbu Qonun loyihasi O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining ayrim moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi past bo'lganligi sababli ularni dekriminallashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan 2020-yil 8-yanvarda "Normativ-xuquqiy hujjatlar loyihalari mohokama portali" (regulation.gov.uz) internet saytiga xalq muhokamasiga taqdim qilingan. Buning natijasida 2024-yil 7-oktabr sanasida "Huquqbuzarliklar va jinoyatlarning oldini olish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar qabul qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida" dagi O'RQ-972-son qonuni qabul qilinda. Unga ko'ra, JK ning 109-moddasining birinchi qismi chiqarilib tashlanishi, ikkinchi qism birinchi qism deb hisoblanishi va quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilishi :

"Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan harakatlar:

- a) diniy taassublar zahirida;
- b) bir guruh shaxslar yoki uyushgan guruh a'zosi tomonidan yoxud shu guruh manfaatlarini ko'zlab;

v) qurolni yoki sovuq qurol sifatida foydalanilishi mumkin bo'lgan ashyolarni ishlatib sodir etilgan bo'lsa, —

bir yildan ikki yilgacha ozodlikni cheklash yoki bir yildan ikki yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi” kabi normalar bilan to'ldirildi.

Ushbu moddaga o'zgartirish kiritish zarurati quyidagi omillar bilan asoslanadi:

1. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Ichki ishlar organlari tomonidan 2018 yilda Jinoyat kodeksining 109-moddasi (qasddan badanga yengil shikast yetkazish) bo'yicha 1512 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan bo'lib, shundan 311 tasi (20.5 %), 2019 yilning 10 oyida esa 771 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan bo'lib, shundan 122 tasi (15.8 %) tараflarning yarashganligi munosabati bilan sud tomonidan ayblilik haqidagi masala hal qilinmasdan tugatilgan. Bugungi kunda aksariyat xorijiy davlatlar qonunchiligida ushbu turdagi jinoyat jinoyat qonunchiligidan chiqarilib, ma'muriy huquqbuzarliklar toifasiga kiritilganligini ko'rish mumkin. Ma'lumot uchun: Qozog'iston Respublikasining 2017 yil 3 iyuldagi 84VI-son Qonuniga muvofiq, Qozog'iston Respublikasi Jinoyat kodeksining 108-moddasi (Qasddan badanga yengil shikast yetkazish) Qozog'iston Respublikasining Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi kodeksiga 731-modda sifatida kiritilgan.

2. Jinoyatlar ko'payishi va ularning murakkablashishi: Jinoyatlarning yangi turlari paydo bo'lishi va ularning amalga oshirish usullari tobora murakkablashib borayotgani qonunchilikni yangilash zaruriyatini keltirib chiqardi. Bu o'zgarishlar jinoyatlarni qamrab olish va ularga mos jazo choralarini belgilash maqsadida amalga oshirilgan.

3. Fuqarolar xavfsizligini ta'minlash: Jinoyatlar sodir etilishining oldini olish va fuqarolarni himoya qilish zaruriyati o'zgartirishlarning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Qonunchilikni yangilash orqali fuqarolarning huquqlarini va sog'lig'ini yaxshiroq himoya qilish, jinoyatchilikka qarshi kurashishni kuchaytirish maqsad qilingan. Jinoyatlarni sodir etishda qo'llaniladigan usullar va sharoitlarni aniqroq belgilash orqali bu maqsadga erishiladi.

Ushbu moddaga o'zgartirishlar kiritish natijasida:

- “Qasddan badanga yengil shikast yetkazish” xuddi shunday huquqbuzarliklar uchun ma'muriy jazo qo'llanilgandan keyin sodir etilishi ham ma'muriy huquqbuzarlik sifatida etirof etilishi mexanizmi amalga joriy etiladi;
- qasddan badanga yengil tan jarohati yetkazish jinoyatini ma'muriy huquqbuzarlik sifatida qayd etish tizimi yo'lga qo'yiladi;
- Jinoyatlarning oldini olish va kamaytirish: Qonunga kiritilgan o'zgartirishlar jinoyatlarni sodir etish xavfini kamaytiradi.

- “Sudlanganlik” holatining ro`y bermasligi kabi bir nechta muhim o`zgarishlar sodir bo`lishiga olib keladi.

O`zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining Ichki ishlar vazirligiga tayangan ma`lumotlariga ko`ra, 2023 yilning yanvar-dekabr oylarida 2021 yilning mos davriga nisbatan “Qasddan badanga yengil shikast yetkazish” huquqbuzarligi 40,3 % ga kamaygan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Jinoyat kodeksining 109-moddasidagi o`zgarishlar kiritish jamiyatda yuz berayotgan yangi jinoyat turlari va tendentsiyalariga javob sifatida amalga oshirilishi lozim va albatta bu o`zgarishlar jinoyatchilikka qarshi kurashni kuchaytirishga yordam beradi. O`zgarishlar jabrlanuvchilarni himoya qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklari, shuningdek ularning manfaatlarini eng oliy darajaga olib chiqishga qaratilgan bo`lishi kerak. Ushbu maqola O`zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi 109-modda ( Qasddan badanga yengil shikast yetkazish ) siga kiritilgan so`ngi o`zgarishlarni va uning huquqiy oqibatlarini yoritib beradi hamda fuqarolar, siyosatchilar va albatta yosh yuristlar uchun Jinoyat qonunchiligi bo`yicha qimmatli tushunchalar beradi. Fuqarolar ushbu maqola orqali Jinoyat kodeksiga kiritilayotgan o`zgarishlar va qo`shimchalar bo`yicha kerakli ma`lumotlardan foydalanishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O`zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
2. O`zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharh. Maxsus qism. Rustamboyev M.X. 2016 .
3. Bekzod o`g`li, J. F. (2024). Kriminalistik huquq va jinoyatlarning oldini olish. International innovation and researches, 1(3), 53-55.
4. Bekzod o`g`li, J. F. (2024). O `zbekistonda inson huquqlari va milliy qonunchilikni takomillashtirish. Международный журнал теории новейших научных исследований, 2(10), 173-176.
5. LEX.uz
6. Regulation.gov.uz

MODERN FORMS OF MOBILIZING FINANCIAL RESOURCES IN THE NON-PROFIT SECTOR AND THEIR DEVELOPMENT TRENDS

Toshpulatov Farrukhbek Asronbek ugli
Independent Researcher at the Research Center

“Scientific Foundations and Problems of the Development
of the Economy of Uzbekistan” under TSUE
ORCID: 0009-0008-2994-3308

Non-profit organizations operate in an environment where social needs grow faster than the stability of individual funding channels. For this reason, the mobilization of financial resources can no longer be understood only as the search for a grant or a budget transfer. A modern resource strategy combines public support, private philanthropy, sponsorship, membership-based income, donor programs, legally permitted own revenues and digitally enabled forms of community giving. The central financial task is to build a resource base that is sufficiently diversified, predictable and compatible with the mission of the organization.

The development of the non-profit sector changes the logic of resource mobilization in two directions. First, organizations increasingly need flexible resources that can cover not only project activities, but also organizational, communication and continuity costs.

Second, funders increasingly expect transparency, measurable results and digital reporting. These tendencies strengthen the role of financial planning before resources are attracted: the organization must evaluate the stability of the source, the cost of obtaining it, restrictions on use and the probability of repeated financing.

Traditional sources remain important, but their role is being complemented by partnership and digital instruments. State grants and subsidies provide significant support for socially important activities; donor grants can finance innovation and specialized programs; sponsorship creates opportunities for cooperation with business; charitable donations and membership fees strengthen community participation; and online giving tools reduce geographical barriers for small contributions.

At the same time, each form has its own financial limitations, which means that expansion of sources should be accompanied by risk assessment. For example, in eight selected completed public grant competitions in Uzbekistan in 2026, 517 applications

competed for a combined UZS 7.065 billion and only 46 were supported (8.9%), illustrating that nominal availability and effective accessibility are not the same (author's calculations based on ngo.gov.uz, accessed 11 September 2026).

Table-1

Modern forms of financial resource mobilization in the non-profit sector

Resource form	Main financial feature	Development trend	Key limitation
State grants and subsidies	Relatively large targeted financing	Greater linkage with measurable public outcomes	Dependence on public priorities and formal procedures
Donor programs	Project and institutional support	Specialization and result-based financing	Competition and restricted use of funds
Sponsorship and philanthropy	Private and corporate resources	Longer partnerships and social responsibility programs	Donor concentration and reputational risk
Membership fees and own revenues	More flexible internal resources	Growth of financial autonomy within legal limits	Limited market capacity and mission compatibility
Digital/community giving	Many small contributions through digital channels	Wider outreach and recurring micro-donations	High communication effort and unstable conversion

Table 1 shows that modern resource mobilization is characterized not by the replacement of one funding source with another, but by the simultaneous use of several channels that differ in terms of stability, accessibility, flexibility and conditions of use. Public resources may serve as a relatively stable financial basis for the implementation of socially significant activities, while sponsorship, charitable contributions and legally permitted own revenues can increase the organization's financial maneuverability and reduce dependence on a single source. At the same time, the combination of different sources enables non-profit organizations to respond more flexibly to changes in financing conditions and to maintain continuity of their core activities. Digital fundraising instruments, in turn, make it possible to expand the potential donor base, reach new groups of supporters and mobilize relatively small contributions from a

wider audience. However, the effectiveness of digital forms depends on continuous communication with donors, institutional credibility, transparency of financial information and regular disclosure of the results achieved through attracted resources.

An important development trend is the transition from episodic fundraising activities to systematic multi-source financial management integrated into the organization's regular planning process. In practical terms, this means that each potential funding source should be assessed according to several interrelated criteria: the stability and regularity of inflows, the costs associated with attracting and administering resources, the degree of restriction imposed on their use, and the possibility of renewing or maintaining the source in subsequent periods. Such an assessment allows the organization to distinguish between sources that provide short-term project financing and those that may contribute to longer-term financial continuity. Diversification, therefore, should not be understood merely as an increase in the number of funding sources. Its economic meaning lies in forming a balanced combination of resources in which temporary suspension, reduction or loss of one source does not lead to disruption of the organization's core activities. This approach also improves financial planning, strengthens liquidity management and creates greater capacity for responding to unexpected changes in the external funding environment.

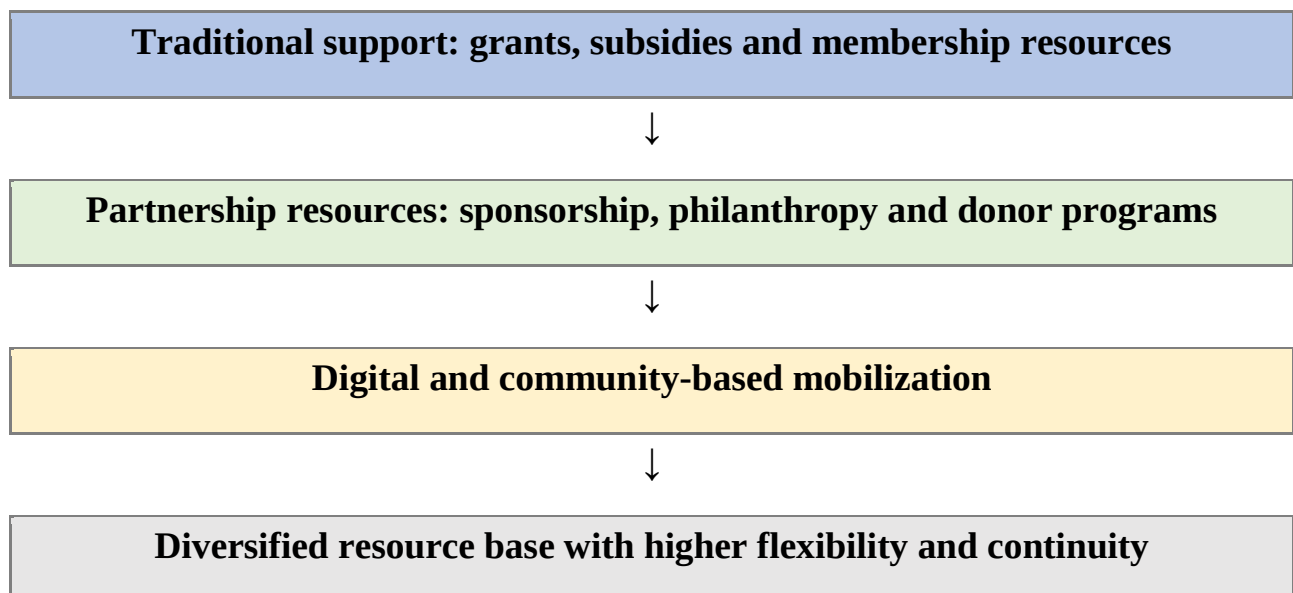

Figure-1. Development logic of modern financial resource mobilization

Figure 1 presents resource mobilization as a gradual expansion of the financial base. The logic of the model is that traditional sources provide an initial foundation, partnership instruments broaden access to external resources, and digital channels

increase the number of potential contributors. The final financial effect is not simply a larger volume of funds, but improved continuity, flexibility and the ability to adapt the funding structure to changing social needs.

Another trend is the growing importance of unrestricted or relatively flexible resources. Project grants are valuable, but they often cannot fully cover administrative capacity, staff development, communication or temporary liquidity gaps. Therefore, organizations need to strengthen internal sources and negotiate reasonable coverage of indirect costs. A balanced resource structure should also include a modest operating reserve, because even approved funds may be transferred with delays and some fundraising campaigns may produce results later than expected.

The use of digital instruments deserves special attention. Online donation pages, recurring payment tools, social networks and digital reporting can reduce the cost of reaching potential supporters. However, the financial effect of digitalization depends on trust. If the organization does not provide clear information about the purpose of fundraising, the use of funds and achieved results, digital visibility does not automatically translate into sustainable income. Thus, technology should be combined with transparency and donor relationship management.

In conclusion, the modern development of resource mobilization in the non-profit sector is moving toward diversification, flexibility, partnership and digital interaction. The practical priority is to transform fundraising from a separate campaign into a permanent financial management function. Non-profit organizations should map available sources, assess their restrictions and costs, develop recurring relationships with donors and sponsors, strengthen legally permitted own revenues, and use digital tools to broaden community participation. Such an approach reduces dependence on a single channel and creates a more resilient basis for long-term mission implementation.

Ispolzuyemaya literatura:

1. Law of the Republic of Uzbekistan 'On Non-Governmental Non-Profit Organizations', No. 763-I, 14.04.1999. LEX.UZ.
2. Law of the Republic of Uzbekistan 'On Social Partnership', No. ZRU-376, 25.09.2014. LEX.UZ.
3. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-6181, 04.03.2021. Civil Society Development Concept 2021-2025. LEX.UZ.

4. Froelich K.A. Diversification of Revenue Strategies: Evolving Resource Dependence in Nonprofit Organizations // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 1999. Vol. 28, No. 3. P. 246-268.
5. Carroll D.A., Stater K.J. Revenue Diversification in Nonprofit Organizations // Journal of Public Administration Research and Theory. 2009. Vol. 19, No. 4. P. 947-966.
6. Hung C.K., Hager M.A. Revenue Diversification and Nonprofit Financial Health // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 2019. Vol. 48, No. 1. P. 5-27.

TABLE OF CONTENTS

1	BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KREATIV YONDASHUV ASOSIDA INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH Isaqov Sohijjon Xamza o'g'li	3-4
2	ПРИЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН Наимов Шохрух Шарофиддинович	5-8
3	" METHODS FOR INSPIRING INTEREST IN FOREIGN LANGUAGE LITERATURE AMONG STUDENTS" KHAYITMURATOVA YULDUZ ISKANDAROVNA	9-12
4	HOW TO IMPROVE STUDENTS' READING COMPREHENSION THROUGH MATCHING HEADINGS IN THE CEFR TEST Esirgapov Muhiddin Nizomiddinovich, Abduxakimova Umidaxon Xomitjon qizi, Yuldosheva Kamola Bakhron qizi, Ravshanova Marjona Jumanioz qizi, Mirzayeva Diyora Azamatovna	13-20
5	BADIIY ADABIYOT VOSITASIDA NUTQIDA NUQSONI BOLGAN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARNI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI Umarova Muhayyo Abdusattor qizi	21-25
6	CURRENT ISSUES IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING TO COLLEGE AND SCHOOL STUDENTS TODAY Khalilov Bakhodir Talibovich	26-30
7	ПРОРЕЗЫВАНИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ МОЛОЧНЫХ ЗУБОВ D. N. Mengliyeva, F. R.Kamalova	31-32
8	ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР. Исмоилов Ботир Мухаммедович	33-39
9	MODIFICATION OF NON-AUTOCLAVED FOAM CONCRETE WITH DISPERSED-REINFORCED FILLERS Soy V.M, Nuriddinova G.S .	40-42
10	SUG'URTA SOHASIGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK TADQIQI VA ULARNI O'QITISH MUAMMOLARI Bustanova Gulnoza Vohidovna	43-47
11	UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI ANIQLASH Qurbonova N.T.	48-51
12	YOSH GANDBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI OSHIRISH SAMARADORLIGI Mo'minov Abrorbek Shavkatovich, Ibroximova Asaloy Yakubjon qizi	52-58
13	GANDBOLCHILARNI YILLIK TAYYORGARLIK MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI	59-67

	B.N.Xayitov	
14	LINGUOCULTURAL PECULIARITIES OF PAREMIOLOGICAL DICTIONARY IN LINGUISTICS Mambetalieva Ayzada Bakhitbay kyzi	68-71
15	MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA ÒQISH KÒNIKMALARINI SHAKLANTIRISH Shukurova Nafosat	72-74
16	TIL VA MADANIYAT: CHET TILLARNI O'QITISHDA MADANIYATNI INTEGRATSIYA QILISH Dildora Matiyeva	75-78
17	OLIY TA'LIMDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI Mirzayev Ibroxim Ilhomovich	79-82
18	NUQSONI BOR BO'LGAN BOLALARNI IJTIMOIIY HAYOTGA TAYYORLASHDA INKLYUZIV TA'LIMNING O'RNI Bo'rinorova Dilshoda, A.A.Xaitov	83-88
19	CONTENT OF EXPERIMENTAL WORK ON DEVELOPING CRITICAL THINKING IN STUDENTS THROUGH INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAMS. Bolibekova Mahliyo Anvarovna	89-97
20	DIAGNOSIS AND SURGICAL TREATMENT OF ACUTE DESTRUCTIVE CHOLECYSTITIS IN REGIONAL HOSPITALS Yakubov F.R., Ismoilov A.O., Sapaev D.S., Matkurbonov N.O.	98-100
21	RAQAMLI TA'LIM PLATFORMASINING TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANIB TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANATIRISH J.G'.G'ulomov	101-104
22	ВЛИЯНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА СОДЕРЖАНИЕ КОЛИЧЕСТВА КЛЕЙКОВИНЫ В ЗЕРНАХ СОРТОВ ОЗИМОЙ ПШЕНИЦЫ. Ш.Ш.Рахимов	105-109
23	“MUXTASAR TARIXI ANBIYO VA TARIXI ISLOM” ASARI ABDULLA AVLONIYNING YUKSAK BADIYYLIKNI O'ZIDA AKS ETTIRGAN QISSA Ra'no Ibragimova Xadyatillayevna,	110-114
24	ТВОРЕНИЕ МАКСУДА ШАЙХЗОДЫ - КАК ЗОЛОТОЕ НАСЛЕДИЕ Бойхурозов Диярбек Шерзод угли	115-119
25	OLIY TA'LIM MUASSALARIDA SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH TURIZM MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH Abdurazzaxov Abdurasul Abdurazzaxovich	120-123
26	EVOLUTION OF NORMS IN THE RUSSIAN LITERARY LANGUAGE: FROM THE 19TH CENTURY TO THE PRESENT	124-127

	Honova D.B.,	
27	SHAHAR EKOLOGIYASI VA YASHIL INFRATUZILMA G'afurova Marhabo Nizomiddinovna	128-132
28	MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARI TERMIN HAMDA TUSHUNCHALARINI O'RGATISHDA DIDAKTIK O'YIN TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH. Shodiyeva O'g'iloy Otayor qizi	133-143
29	JADIDLARNING O'ZBEK ADABIYOTIDAGI O'RNI Eshmurodova O'g'ilshod Siddiq qizi	144-149
30	PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE ENGINEERS-TECHNOLOGISTS Haydarov Latifjon Rustamovich	150-153
31	BO'LAJAK TARBIYACHI-PEDAGOGLARNI KITOBXONLIK JARAYONINI TASHKIL ETISHNING SHAKLLARI, USULLARI, METODLARI Urazova Nafisa Gulimmatovna	154-156
32	ТИББИЁТ ОЛИЙГОҲЛАРИДА СУД ТИББИЁТИ ФАНИНИНГ ЎРНИ Ибрагимов Шахбоз Рамазонович, Убайдуллаев Элбек, Азамов Аббос	157-161
33	ISHLAB CHIQARISHDA ZARARLI OMILLAR TA'SIRINI KAMAYTIRISH UCHUN MAXSUS BIOLOGIK QO'SHIMCHALARNI QO'LLASH Kenjayev Yodgor Mamatqulovich, Farxodova Afruza Farxodovna	162-164
34	TYPES, PATHOGENESIS, DIAGNOSIS, AND TREATMENT METHODS OF VIRAL HEPATITIS Nuraliyeva Madina Ergash qizi, Abdulkarimov Ahmadali Sherali o'g'li, Egammurodov Otabek Abduhakimovich, Nafisa Yaranova O'razali qizi, Almardanova Kamola Tulkinovna	165-168
35	CLINICAL AND ANAMNESTIC FEATURES OF THE COURSE OF TROPHOBLASTIC DISEASE IN WOMEN WITH UNDEVELOPED PREGNANCY Yusupova D.O., Matyakubova S.A.	169-170
36	QASDDAN BADANGA YENGIL SHIKAST YETKAZISH TO'G'RISIDAGI MODDAGA O'ZGARTIRISH KIRITISH Rayimjonov Akobir Biloliddin o'g'li	171-174
37	MODERN FORMS OF MOBILIZING FINANCIAL RESOURCES IN THE NON-PROFIT SECTOR AND THEIR DEVELOPMENT TRENDS Toshpulatov Farrukhbek Asronbek ugli	175-179
	OUTLINE	180-182